

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİN'DEKİ SARF VE NAHVE
DAİR ARAPÇA YAZMALAR (ع - ی)

Yeşim KURT
2501080645

Tez Danışmanı: Prof.Dr. A. Yaşar Koçak

İstanbul, 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501080645** numaralı **Yeşim KURT'un** hazırladığı **"İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ'NDEKİ SARF VE NAHVE DAİR ARAPÇA YAZMALAR (ع-ع)"** konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **13.06.2011 PAZARTESİ günü saat: 13.30**'de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulü**ne* **OYBİRLİĞİ** ile **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
Prof. Dr. Hüseyin YAZICI	Kabulü	
Prof. Dr. A. Yaşar KOÇAK	Kabulü	
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER	Kabulü	
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ	Kabulü	
Doç. Dr. Abdullah KIZILCIK	Kabulü	

Adres: Beşim Ömerpaşa Caddesi Kaptan-ı Derya Sokakı 34452 Beşiktaş/İstanbul
Tel: 0212 440 60 00 / 14219-14220-14221-14222-14226-14227-14243
Fax: 0212 440 63 40 e-mail: steg@istanbul.edu.tr

ÖZ

Tezimizde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde bulunan Sarf ve Nahve dair yazma eserleri (ع - ى) kısaca tanıtmaya çalıştık. Ayrıca yazma eserlere ulaşma konusunda bir bilinç oluşturup bu değerli mirasa sahip çıkılması ve Türkiye’de yazma eser çalışmalarına bir katkı sağlamak da amaçlarımız arasındadır.

Bu araştırmanın giriş kısmında yazma eserlerin tanıtımı hakkında kısa bilgi verildi. Ardından İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi hakkında detaya girilmeden kısa ve öz bilgi verilmeye çalışıldı.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Sarf ve Nahve dair yazma eserler (ع - ى) ise üçüncü bölümde kısaca verilmeye çalışıldı. Tezimizde yüzonbir adet eser üzerinde inceleme yapılmış, bu eserlerin nüsha özellikleri, içerikleri ve müellifleri hakkında bilgi verilmiştir.

ABSTRACT

In this research, the aim is to present the hand-written grammar books of Arab language, morphology (sarf) and syntax (nahiv) (ع - ى) in University of İstanbul Library of Rare Works. Making consciousness to reach and to look after hand-written works of our cultural inheritance and to contribute the works written by hand are another goals of it.

In the introduction part, the presentation of handwritten manuscripts are explained mainly. Afterwards, about University of İstanbul Library is introduced shortly.

The third section the basic opus is researched. In our thesis a hundred and eleven manuscripts have been examined and information about the features of copy, about the contents and authors of these Works has been given.

ÖNSÖZ

Dünyanın başlangıcından bu yana iletişimi sağlayan dil, insan hayatının gelişimi ve değişimi ile paralel olarak kendini yenilemiştir ve yenilemeye devam etmektedir. Bu hızlı gelişim beraberinde dili doğru kullanma kaygısını da getirmektedir. Bu kaygı kutsal metinler için düşünüldüğünde daha büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda yapılan dil çalışmaları günümüze kadar devam etmektedir.

Arap dilinin Kur'ân'ın, hadislerin ve diğer dini metinlerin dili olması, yapılan çalışmaları ve bu çalışmayı yürütenleri daha titiz olmaya sevk etmiştir hiç şüphesiz. Yürütülen bu çalışmalar ve gayretler, sonuçta Arap dili sarf ve nahvine dair pek çok eserin te'lif edilmesine sebep olmuştur. Çünkü Arap dilinin doğru kullanılması ve hatalardan uzak olması demek, Kur'ân'ı, hadisleri ve diğer dini metinleri doğru anlamak ve okumak anlamına gelmektedir. Sarf ve nahiv Arap dilinin temelini oluşturmaktadır. Bu itibarla gerek İslami ilimler sahasında gerekse Arap dilinin her sahasında çalışma yapacak olan kimselerin bu sahanın anahtarı konumunda olan sarf ve nahve dair ilimleri bilmesi büyük önem arz etmektedir. Çalışmamızın amacı bu alana dair yazılmış olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümündeki Arapça sarf nahve dair yazma eserleri (ع - ى) tanıtmaktır.

Tezimizin **giriş** kısmında yazma eserlerin tarihçesi ve yazma eserlerde metodoloji, **birinci bölümünde** Arap dilinin gelişim seyri ve başlıca dil ekolleri hakkında kısa bilgi verildi. **İkinci bölümünde** ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi hakkında kısa bilgi verildi.

Tezimizin asıl konusu olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin Nadir Eserler Bölümündeki Arapça sarf nahve dair yazma eserler(ع - ى) ise **üçüncü bölümde** ele aldık. Eserlerin müellifleri, şârihleri, müstensihleri, istinsah tarihi, varak ve sayfa sayısı, iç ve dış ebadı, hat çeşidi, cildi gibi özellikleri verildi. Her müellifin hayatı ve eseri hakkında kısa, öz tanıtıcı bilgi verildi. Ayrıca her müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için başvurulacak kaynaklar dipnotlarda

verilmeye çalışıldı. Kütüphanedeki eserlere kolay ulaşımı sağlamak için her eserin bir alt satırında bold olarak eserin kütüphanedeki bölümü ve numarası verilmeye çalışıldı.

Yazma eserlerin tabiatı ve yapısı itibarı ile kaynaklarda haklarında bilgi bulabileceğimiz kayıtları elde edemediğimizden bazı müellifler ve eserler hakkında hiçbir bilgiye ulaşamadık veya çok kısıtlı bilgiye ulaşabildik. Tüm dikkat ve gayretimize rağmen farkına varılmadan yapılan hatalarımız olabilir. Gözden kaçan hatalarımızın hatırlatılmasını her zaman şükranla karşılayacağımızı belirtiriz.

Çalışmamızın kültürümüzün en değerli hazinelerinden olan el yazmaları konusunda çalışma yapacak ilim çevrelerine ışık tutması ve yardımcı olmasını dileriz.

Tez konumuzun tespitinde, yönlendirilmesinde ve çalışmamızın her aşamasında bana yol gösteren, büyük bir sabırla çalışmalarımı takip eden, fikirlerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. A. Yaşar KOÇAK'a, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Mehmet YAVUZ'a, üzerimde emeği olan bölümdeki tüm hocalarıma, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü kütüphane personeline teşekkürü bir borç bilirim.

Yeşim KURT

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	vii
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: ARAP DİLİ VE ARAP DİLBİLİM ÇALIŞMALARI	5
1.1. Arap Dili Kökeni ve Tarihi Gelişimi.....	5
1.2. Arap Dilbilim Çalışmaları	7
1.4. Kûfe Dil Okulu.....	11
1.5. Bağdat Dil Okulu.....	13
1.6. Endülüs Dil Ekolü	14
1.7. Mısır Dil Ekolü.....	14
2.BÖLÜM: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ VE ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANESİ	16
3.BÖLÜM: SARF VE NAHVE DAİR YAZMALAR (ع- ؤ).....	19
3.1. en-necāh fi't-taṣrīf , Husāmeddīn Huseyn b. ʿAli es-Şaġnāķī (ö.711/1321)	19
3.2. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib (ö.646/1249).....	20
3.3. Netāicu'l- efkār, Şarih: Muṣṭafa b.Ḥamza (ö.1805/1674).....	21
3.4. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib	23
3.5. Muḩtaṣar Muġni'l-Lebīb, İhtisar eden : Muḩammed b. Muṣṭafa el- Aḩkirmānī (ö.1174/1760)	24
3.6. Muġni'l-Lebīb ʿan kutubi'l- eʿārīb, İbn Hiṣām (ö.761/1360).....	25
3.7. el-Fevāʿidu'z- Zīyāʿiyye, Şarih: ʿAbdurrahmān Molla Cāmī (ö.898/1492)..	27
3.8. el- Kāfiye, İbnu'l- Hācib	28

3.9. el- ‘Avāmilu’l- mī‘e, Muḥammed b. Pīr ‘Alī Birgivī (ö.981/1573)	29
3.10. el- Fāḥir fī Şerḥ Cumel ‘Abdi’l- Kāḥir, Şāriḥ : Muḥammed Şemseddīn Ebu’l- Feth el- Ba‘lī (ö.709/1309)	30
3.11. el- Maḫşūd	32
3.12. Fethu’l- Ḥālīkī’l- Mālik fī ḥall elfāz Elīfiyet İbn Mālik, Şāriḥ : Muḥammed eş- Şirbīnī el- Ḥaṭīb (ö.977)	33
3.13 Muḡni’l- Leḫīb ‘an kutubi’l- e‘ārīb, İbn Hişām	34
3.14. el- Muvaşşah Ma‘nā Şerḫi’l- Kāfiye, Eşrefeddīn el- Kirmānī	35
3.15. Kāvâ‘idu’z- Ziyâiyye, Şariḥ: ‘Abdurraḫman Molla Cāmī	36
3.16. el- Lemḫa fī Şerḫi’l- Mulḫat, Şariḥ: Muḥammed b. Ḥasan b. Sabba‘ es- Şā‘ig (ö.645/1245)	37
3.17. Fethu’l- eḫfāl, Ebū ‘Abdullah Muḥammed b. ‘Omer el- Ḥazramī (ö.930 h.)	38
3.18. Nuket ‘ala’l- Elfiye ve’l- Kāfiye ve’ş- Şāfiye ve Nuzheti’t- Ṭaraf ve Şuzūri’z- Zeheb, Müellif: Celāleddīn ‘Abdurraḫman b. Ebī Bekr es- Suyūṭī (ö.911/1505)	39
3.19. el- Mufaşşal fi’n- naḫv, Cārullah Ebū’l- Kāsım Maḫmūd b. ‘Omar ez- Zemaḫşerī el- Ḥavārizmī (ö.538/1144)	41
3.20. el- Maṭlūb,	42
3.21. en- Nuketuş- şāfiye fī şerḫ Lubbi’l- Kāfiye	43
3.22. ‘Avāmilu’l- İ‘rāb, Cebrā‘il er-Rāhib el- Lubnānī	44
3.23. el- ‘Avāmil, Muḥammed b. Pīr ‘Alī Birgivī	45
3.24. el- ‘Avāmil, ‘Abdulḫāhir b. Abdurraḫman el- Curcānī (ö.471/1078)	45
3.25. el- Mişbāḫ, Şariḥ bilinmiyor.	47
3.26. Merāḫu’l- Ervāḫ, Aḫmed b. ‘Alī b. Mes‘ud	48
3.27. Mu‘rebu’l- ‘Avāmili’l- ‘Atīḫ, ‘Abdulḫāhir b. ‘Abdulḫādir el- Curcānī	48
3.28. el- Kāfiye, Ibnu’l- Ḥācib	49
3.29. el- Kāfiye, Ibnu’l- Ḥācib	50

3.30. el- ‘Avāmil, Muḥammed b. Pīr ‘Alī Birgivī	51
3.31. Merāḥu’l- Ervāḥ, Aḥmed b. ‘Alī b. Mes‘ud.....	51
3.32. el- Maḫşūd.....	52
3.33. el- Kāfiye, Ibnu’l- Ḥācib	52
3.34. el- ‘Avāmil.....	53
3.35. el- Mişbāḥ fī Şerḥ - Muḫtaşar el- İḳna‘	53
3.36. el- ‘Avāmil , Muḥammed b. Pīr ‘Alī Birgivī	54
3.37. el- Kāfiye, Ibnu’l- Ḥācib	55
3.38. el- Vāfiye fī Şerḥi’l- Kāfiye, Rukneddīn Ḥasan b. Muḥammed el- İstirābādī el- Ḥuseynī (ö.710/1315)	55
3.39. Muḡni’l-Lebīb ‘an Kutubi’l- e‘ārīb, İbn Hişām.....	57
3.40. el- Mukmil fī Şerḥi’l- Mufaşşal Kitābi’l- Mufaşşal fī ‘ilmi’n- Naḥv ve’l- i‘rāb, Şāriḥ: Mazharuddīn Muḥammed.....	57
3.41. Muḡni’l-Lebīb ‘an kutubi’l- e‘ārīb, Şāriḥ : Abdurrahīm b. Es‘ad es- Seyyid İşḫak el- Munīr	58
3.42. ‘Ucāletu’l- Beyān fī şerḥi’l- Mīzān, Şāriḥ: Muḥammed Tāşkendī, Kemāleddīn.....	59
3.43. Mīzānu’l- edeb fi lisani’l- ‘Arab, ‘İşāmeddīn İbrāhīm b. Muḥammed ‘Arabşāḥ el- İsfērāīnī.....	60
3.44. Ḳavā‘idu’l- İ‘rāb, ‘Abdullah b. Yūsuf b. Hişām	61
3.45. el- Mişbāḥ, Muḥammed b. Dāvud ez- Zēmacī.....	62
3.46. ‘Avāmil, Muḥammed b. Pīr ‘Alī el- Birgivī	63
3.47. Muḫtaşar Muḡni’l-Lebīb ‘an kutubi’l- e‘ārīb, İhtisar eden : Muḥammed b. Muştafa el- Aḳkirmānī.....	63
3.48. el- Fevā’id’üş- Şāfiye fī i‘rābi’l- Kāfiye, Şāriḥ: Ḥuseyn b. Aḥmed Zeynī- zāde	64
3.49. Merāḥu’l- Ervāḥ, Aḥmed b. ‘Alī b. Mes‘ud.....	66

3.50. Ğunyetu'l- erīb ʿan şurūh Muġni'l- Lebīb, Şarih: Muştafa b. el- Cāmī el- Anţākī (ö. 1100 / 1689).....	66
3.51. Muġni'l-Lebīb ʿan kutubi'l- eʿarīb, İbn Hişām.....	68
3.52. el- Muvaşşah ve Minhācu't- Tālib ʿalā Kāfiyet İbn Hācib, Şârih: Ebū Bekr el- Ğabīz.....	69
3.53. Merāhu'l- Ervāh, Aĥmed b. ʿAlī b. Mesʿud.....	70
3.54. Mevāhibu'l- edīb, Muĥammed b. Aĥmed el- İznīķī	71
3.55. Mevāhibu'l- edīb, Muĥammed b. Aĥmed el- İznīķī	72
3.56. Mevāhibu'l- edīb, Muĥammed b. Aĥmed el- İznīķī	73
3.57. el- Mufaşşal fi'n- naĥv, Cārullah Ebu'l- Kāsım Maĥmūd b. ʿOmar ez- Zemaĥşerī el- Ğavārizmī	74
3.58. el- Kāfiye, Şârih: ʿAlī Şukrī İlye	75
3.59. ʿAvāmil	75
3.60. Kitāb Sibeveyhi, ʿOmar b. ʿOşmān Sibeveyhi (ö.180/796).....	76
3.61. el- Mufaşşal, Cārullah Ebu'l- Kāsım Maĥmūd b. ʿOmar ez- Zemaĥşerī el- Ğavārizmī	78
3.62. Fevā'id fī Ğavā'idi'l- iʿrāb, İbn Hişām	79
3.63. Kāfiye Şerhī, ʿOsman b. ʿOmar İbnu'l- Hācib.....	80
3.64. Manzaru'l- mebnaʿ fī maʿrifeti'l- ebvābi ve'l- bināʿ, İbn Dāye, Ğasan b. Muĥammed	81
3.65. Mūsilu't- tullāb ilā Ğavā'idi'l- iʿrāb, Şârih: Ğālīd b. ʿAbdullah el- Ezherī en- Naĥvī (ö.905/1499).....	82
3.66. el- Kāfiye, İbnu'l- Hācib	83
3.67. ʿAvāmil ʿAtīķ	83
3.68. Mufīdu'l- İʿrāb, ʿOmar b. ʿOşmān.....	84
3.69. Letā'ifu'l- iʿrāb fī Şerĥ Ğavāidi'l- İʿrāb, Baba İbn İbrahim eţ- Tosyevī (ö.886/1481).....	85

3.70. Muḳaddeme İbn Acrūm, Muḳammed b. Muḳammed eṣ- Şinhācī, İbn Acrūm (ö.723/1323)	86
3.71. Keşfu'l- estāri'l- Hindī 'alā Şerḫi'l- Kāfiye, Şarih: Şehābeddīn b. Ara'divānī el- Hindī (ö.849/1445).....	88
3.72. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib	89
3.75. el- Lemḫ, Şāriḫ: 'Ali b. 'Abdullah (ö.637/1239)	91
3.76. Kitāb fi'n- naḫv, Aḫmed b. Aḫmed b. Davūd eṣ- Şâfi'ī, İbn Terūcī adıyla meşhur.....	92
3.77. Mufteteḫu'l- İrāb, Aḫmed b. Muştafa Taşköprüzāde.....	93
3.78. Mefatiḫu'l- Elbābi Şerḫi Qavāidi'l- İrāb, İbn Hişām	95
3.79. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib	96
3.80. Kitāb fi'n- naḫv, Huseyn b. Aḫmed, Zeynīzāde (ö.1168/1755).....	96
3.81. el- 'Ubāb fī Şerḫi'l- Lubāb, Şāriḫ: ' Abdullāh b. Muḳammed el- Huseynī Nuḳrakār (ö.776/1374)	97
3.82. el- Muşellesātu'l- 'Urbān (Nazmu'l- Muşellesāt), Mūsā b. Muḳammed el- Mālikī el- Quleybī (ö.1118/1706).....	99
3.83. Mu'arreb 'Avāmil 'Atīḫ, Muḳammed Şerīf el- Huseynī el- Curcānī (ö.816/1414).....	100
3.84. el- Vāfiye Nazmi'ş- Şāfiye, İbnu'l- Hācib	101
3.85. Mefātīḫu'l- 'ulūm mine'ş- sarf, Şāriḫ: Ḥalīl b. Şālih b. Muḳammed el- Karsī.....	102
3.86. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib	103
3.87. en- Nubatu'ş- Şāmiye 'ala'l- Qavā'idi'l- Lāmiye, Muḳammed b. 'Abdullah İbn Mālik	104
3.88. Muḫni'l-Lebīb 'an kutubi'l- e'ārīb, Şāriḫ: Şālih b. el- Hācī Huseyn (ö.1196/1781).....	105
3.89. el- Fevā'id'uş- şāfiye 'alā İ'rābi'l- kāfiye, Şāriḫ: Huseyn b. Aḫmed Zeynīzāde.....	106

3.90. Kāşifu'l- kınā' ve'n- niķāb bi'l-izāleti'ş- şubhe 'an vechi Kāvāidi'l- İrāb, Şārih: Muḥammed b. 'Abdulkerīm	107
3.91. el- Kāfiye.....	108
3.93. 'Avāmil 'amīķ (Mu'arreb 'Avāmil 'Atīķ), 'Abdulķāhir b. 'Abdurrahmān el- Curcānī.....	109
3.94. 'İzzī, 'İzzeddīn İbrāhīm Zencānī.....	110
3.95. Mi'cyādu'l- elfāz	111
3.96. 'Avāmil Mu'arrebī, Muḥammed b. Pīr 'Ali Birgivī.....	112
3.97. Maķşūd, Şārih bilinmiyor.....	113
3.98. 'Avāmil Şerḫi, Şārih: Yaḫyā b. Nasūḫ (ö.950/1543).....	114
3.99. Muḫtaşaru'l- 'Avāmil	116
3.100. Ğāyetu'l- beyān, Aḫmed Cevdet Lofçevī (ö.1312/1895).....	116
3.101. el-Mişbāḫ, Nāşır b. 'Abdusseyyid el- Muḫarrızī (ö.642/1244)	118
3.102. el- Kāfiye.....	119
3.103. 'Avāmil-i Cedīd	119
3.104. Merāḫu'l- ervāḫ, Aḫmed b. 'Alī b. Mes'ud	120
3.105. Kunūzu'd- Dībāce , 'Abdurrahman el-İcī, et- Tuffahī.(ö. 1231/ 1355)...	121
3.106. Mu'arreb 'Avāmil-i 'Amīķ, 'Abdulķāhir el- Curcānī.....	122
3.107. Kitābu'l- Muḫarreb = el-Mukarreb	124
3.108. Mefātīḫu'd- derīn, fī İşbāti'l- Kāvānīni'd- Derīn, Muḥammed İbn İbrāhīm	125
3.109. Keşfu'l- esrār fī Şerḫ İzhāri'l- esrār, Şārih: Şalahaddīn el- Ūlāşī	126
3.110. 'Ucāletu't- ta'lim.....	127
3.111. Kifāyetu't- tālib nazm Kāfiyet İbn Ḥācib, Muḥammed Ma'rūf, en- Nevdehī (ö.1166/1753)	128
SONUÇ	130
BİBLİYOGRAFYA.....	132

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu tezde İslām Ansiklopedisi Milli Eğitim Bakanlığı baskısı (İstanbul 1940-1986) esas alınmakla beraber bazı değişikliklerle şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır: Sesliler:

آ, اَ, اِ, اِى	: ā, â	اَ : a, e
اِى	: ī, ī	اِ : i
اِو	: ū, ū	اِو : u

Sessizler:

ء : ʾ	ز : z	ق : q
ب : b	س : s	ك : k
ت : t	ش : š	ل : l
ث : ṯ	ص : ṣ	م : m
ج : c	ض : ḏ	ن : n
ح : ḥ	ط : ṭ	و : v
خ : ḫ	ظ : ḏ	ه : h
د : d	ع : ʿ	ى : y
ذ : ḏ	غ : ġ	
ر : r	ف : f	

İslām Ansiklopedisi'nden farklı olarak, terkip halindeki isim ve lakaplar bitişik yazılmıştır. Şemseddīn, 'Abdullāh gibi. Arapça ve Farsça tamlamalar transkripsiyonlu verilmiştir. Fetḥu'l- eḳfāl gibi.

Arapça tamlamaların sonundaki i'rab alameti, tamlamanın cümle içindeki konumuna göre konulmamıştır. en-necāḥ fi't-tašrīf gibi. "el" (ال) takısı almış kelimelerde şemsī ve kamerī harflerin okunuşları esas alınmıştır. eṣ-Şāfi'ī, el-Kitāb gibi.

KISALTMALAR

a	: El yazması eserlerde sahifenin birinci yüzü
a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen madde
b	: El yazması eserlerde sahifenin ikinci yüzü
b.	: bin
bkz.	: bakınız
C	: cilt
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
GAL	: Geschichte der Arabischen Literatur
h.	: hicri
İA.	: İslam Ansiklopedisi: İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
nşr.	: neşir, neşreden
ö.	: ölüm
s.	: sayfa
Suppl.	: Geschichte der Arabischen Literatur Supplementband
thk.	: tahkik
t. y.	: tarihsiz
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak

GİRİŞ

Ülkelerin en değerli kültür varlıkları arasında yer alan, bilim, sanat ve kültür araştırmalarında en otantik kaynaklardan olan yazmalar,¹ el ile yazılarak meydana getirilmiş eserlerdir. Papirüsten deriye, pamuk levhadan kâğıda kadar uzanan bu yolda konumuz, kâğıt üzerine el ile yazılan eserlerdir. Hiçbir yazma eser, basma eser gibi birbirinin aynısı değildir. Çoğu kez ayrı ayrı kişiler tarafından tek tek yazılarak çoğaltıldıkları için, her biri bazen bilerek, bazen de bilmeyerek atlama, ilâve veya herhangi bir kelimenin yanlış okunarak yazıya geçirilmesi dolayısıyla farklılıklar arz eder.

İlk İslâm yazmacılığı, Hz. ‘Oşmân’ın Kur’ân-ı Kerîm’i istinsah ettirerek bir nüshasını Medine’ye, diğer nüshalarını da Kûfe, Basra ve şam’a göndermesiyle başlar. İslâmiyet’te ilk yazmalar bu mushaflardır. Daha sonra kitap yazmacılığı gelişerek hadis-i şerif, siyer-i nebi gibi eserlerin yanında şiir, dil, tefsir, tıp ve fıkıh konularında da te’lif ve tercüme eserler yazılmaya başlanmıştır. Yazının daha kolay okunması için, hicrî birinci asırda noktalama ve harekeleme işaretleri kullanılmış, hicrî ikinci asırda ise Hâlîl b.Ahmed el-Farâhidî tarafından, yazıya düzen getirilmiştir. Hicrî ikinci asırda kâğıdın bulunmasıyla yazmacılık oldukça ilerlemiş, hicrî dördüncü asırda ise papirüs, yerini kâğıda bırakmıştır.

İslâm dünyasındaki yazma eser sayısı hakkında kesin bir sayı söylemek mümkün değildir. Dünyadaki Arapça yazmaların sayısı ile ilgili bilgi veren kaynaklara göre; en fazla Arapça yazma eser koleksiyonu bulunan ülkeler sırasıyla: Türkiye, İran, Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Fas, Suriye, Tunus, Yemen, Pakistan, Afganistan ve Cezayir’dir. Bunların dışında yazma eser koleksiyonlarına az da olsa Nijerya, Filistin, Ürdün, Bangladeş, Kuveyt, Katar, Umman, Birleşik Arap

¹ <https://www.yazmalar.gov.tr> adresinden yazmalar konusundan ayrıntılı olarak yararlanılmıştır.

Emirlikleri, Arnavutluk, Bosna Hersek, Sudan, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya ve Endonezya gibi ülkelerde de rastlanmaktadır.²

El yazmaları genellikle aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır.

Zahriye: Yapağın (1a) yüzüdür. Daha ziyade tezhipli olan iç kapak için bu deyim kullanılır. Burada kitap adı, müellifin adı ve bazen de eserin kimin adına yazılmış olduğu kaydedilir. Zahriye kısmı her yazma eserde olmayabilir.

Serlevha: Kimi yazmalarda metnin başladığı sayfanın (1b) üst kısmında bulunan, genellikle dikdörtgen veya üçgene benzeyen şekilde (ki buna mihrabiye denir.) süslemeli kısımdır. Burada Besmele veya kitabın adı yer alır. Yazma ve eski basmalarda eserin ilmî ve manevî değerini arttıran bazı kayıtlar vardır.

Temellük kaydı: Mülkiyet kaydı da denilen ve kitabın kimin malı olduğu hakkındaki kayıttır. Genellikle yapağın (1a) yüzü olan zahriyede yer alır.

Sema kaydı: Eserin müellife okunduğu ve müellif tarafından düzeltildiği hakkındaki kayıttır. Bazı yazmalarda eserin sonunda yer alır.

Mukabele kaydı: Müellif hattı olan esas nüsha, diğer tam veya iyi bir nüsha ile karşılaştırılmış olduğunu belirten kayıttır. Kimi kitaplarda sema kaydında olduğu gibi eserin sonunda bulunur.

Besmele: Yazmalar besmele (Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm) " Esirgeyip başıslayan Allah'ın adıyla " ile başlar.

Hamdele: Allah'a hamd ve şükran bölümü "Elhamdülillâh" kelimesinin kısaltılmışıdır.

Salvale: Peygambere dua ve methiye "övgü" nün yer aldığı bölüm.

² <https://www.yazmalar.gov.tr>

Dibâce / mukaddime: Esere giriş, önsöz bölümüdür. Müellif burada sebep-i telif kısmında eseri niçin yazdığını, kendi adını, eserin adını ve telif tarihini bildirir. Divanda ise şair, mahlâsını şiirler arasında verir.

Fihrist: Yazma eserlerde fihrist bazen dibâce'den önce, bazen de sonra yer alır. Kitabın bölümleri olan cüz, fasıl ve bâblarda açıklanır.

Eserin metni: Eserin asıl bölümüdür.

Hatime: Kitabın sonuç bölümüdür.

İstinsah kaydı: “Ketebe” kaydı da denen bu bölümde yazmanın istinsah tarihi, müstensihi, istinsah yeri kaydedilir. Bazı yazmalarda bu bölümde müellif adı ve kitap adı, te'lif tarihi de verilir. Müstensih adından önce “el-fakîr” “el-hakîr” gibi tevazu ifade eden sıfatları da kullanılır.³

Arapça yazma eserleri kataloglamak için başvuru kaynakları sayılamayacak kadar çoktur. Ancak bu çalışmada sadece önemli olanlar sıralanmıştır, özellikle bu kaynaklar müellif ve kitap adlarının doğruluğunun tespiti bakımından önemlidir. Seçilen eski ve yeni olan bu kaynakların bazıları Arapça, bazıları ise, Avrupa dilleri ile yazılmıştır. Bu konuda en güvenilir kaynaklar şunlardır:

a. İbnu'n-Nedîm'in el-Fihrist (Laybez 1871-1877).

b. Kâtip Çelebi'nin Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn (st. 1341-44).

c. Bağdatlı İsmail Paşa'nın Îzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyl 'alâ Keşfi'z-Zunûn 'an

Esami'l-Kutûb ve'l-Funûn (st. 1945-1947).

³ <http://www.mebtr.com>; <https://www.yazmalar.gov.tr>

d. Bağdatlı İsmail Paşa'nın Hediyyetü'l-Ârifin, Esmâ'u'l-Mü'ellifin ve Āşāru'l-Muşannifin (st. 1951-55).

e. Hayreddin ez-Ziriklî'nin el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-ʿArab ve'l-Musta'ribîn ve'l Mustaşrikîn (Beyrut 1990)

f. Ömer Rıza Kehhâle'nin Muʿcemu'l-Mü'ellifin Terâcimu Muşannifi'l Kutubi'l - ʿArabiyye (Damascus 1957-61).

g. Carl Brockelmann'in Geschichte der Arabischen Litteratur (Leiden 1937-42) ile bu esere ek olarak hazırladığı Geschichte der Arabischen Litteratur (Supplementband)

h. Fuat Sezgin'in Geschichte des Arabischen Schrifttums (Leiden 1967).⁴

⁴ <https://www.yazmalar.gov.tr>

I. BÖLÜM: ARAP DİLİ VE ARAP DİLBİLİM ÇALIŞMALARI

1.1. Arap Dili Kökeni ve Tarihi Gelişimi

Arapça, tarihin en eski dilleri arasındadır. ‘Sâmi dilleri’ ailesine mensup olup bu dil grubunun en zengin ve en çok işlenmiş koludur.⁵ Bu dil grubu adını, Hz. Nuh’un (a. s.) büyük oğlu Sâmi’den alır. Kendi içinde Batı Sâmi dilleri ve doğu Sâmi dilleri olarak iki büyük kola ayrılır. Bunlar da kendi içinde Güneybatı Sami Dilleri ve Kuzeybatı Sâmi Dilleri diye iki kola ayrılır. Arapça, Sâmi diller ailesinin güneybatı kolunda yer almaktadır. Sâmi dilleri deyince akla daha çok Arap Yarımadası’nın güney kesimine yerleşmiş olan kavimlerin lehçeleri gelir. Arapça, Habeşçe ile beraber Güneybatı Sami dilleri grubunu oluşturmaktadır. Sâmi dil grubu ailesine mensup olan diller, Akadca (Asur-Babil), Aramca, Kenanca (Fenike-İbrani), Arapça, eski Yemen ve Habeşçe dillerinden oluşmaktadır.⁶

Sâmi dillerini konuşan kavimlerin anavatanının neresi olduğuna dair çeşitli ihtilaflar bulunsa da, birçok araştırmacının bu dili konuşan topluluğun anavatanının Arap yarımadası olduğu noktasında ittifak etmişlerdir.

Arapça, Arap yarımadası dediğimiz, Yemen’den başlayıp Irak, Suriye ve Filistin’e kadar olan bölgede ve kuzey ve orta Afrika’da yaşayan kabilelerin dilidir. Hicaz bölgesi, Arapça’nın zirveye ulaştığı yerdir.⁷

Bütünü ile Arapça’nın tarihi, gelişme ve yayılma safhaları ve bazı ara devreler birleştirilmek suretiyle sadeleştirilmiş bir plan içerisinde şöyle hulasa edilebilir:

1. Eski Arapça,

⁵ Hakkı Dursun Yıldız, “Arap”, **DİA**, C.III, s. 272.

⁶ Mustafa Sâdık er-Râfi‘î, **Tārīhu ādābi’l-‘Arab**, Beyrüt, 1974, C.I, s. 74; Ahmet Subhi Furat, **Arap Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1996, C. I, s.41-44; M. Nihad Çetin, “Arap”, **DİA**, C.III, s. 282.

⁷ Hakkı Dursun Yıldız, “Arap”, **a.g.m.**, C. III, s. 272.

2. Klasik Arapça ve ona kaynak olan eski edebi lehçeler (VI. -VII. yüzyıllar),

3. Orta Arapça,

4. Yeni (modern) Arapça,

5. Bu son iki safhada edebi yazı diline muvazi olarak devamlı gelişen mahalli lehçeler.

1. Eski Arapça: Eski Arapça 'nın hususiyetleri ve geçirdiği safhalar hakkında bilgilerimiz bazı eski kitabelere, bir dereceye kadar da Araplarla münasebetleri olmuş kavimlerin metinlerinde geçen kabile, şahıs ve yer adlarına dayanmaktadır.

2. Klasik Arapça: Klasik Arapça tabiriyle bugün mevcut olan en eski edebi metinlerde, Kur'an-ı Kerim'de ve hadiste gördüğümüz, daha sonraları da Arapça'nın yayıldığı yerlerde din, şiir, edebiyat ve ilim dili olarak ana çatısı değişmeden devam eden lehçeler üstü Arapça kastedilir. Bu dil, muhtelif bölgelerde, daha İslamiyet öncesinden bugüne kadar mevcut farklı lehçelerin yanında kendisine mahsus bir gelişme seyri çizmiştir.

Arapça'dan bahseden eski müellifler klasik lehçeyi el- Arabiyye, eski büyük lehçeleri luga (meselâ lugatu Kureyş), konuşma dilini avam dili (lugatu'l- âmme, lugatu'l- avâm) diye adlandırmışlardır.

3. Orta Arapça: İslâmiyet'in Arapça üzerindeki tesiri büyük ve devamlı olmuştur. Kur'an'ı Kerim fasih Arapça'nın çatısını, esaslarını tespit için münakaşasız ve mükemmel bir numûne olmuştur. Diğer taraftan İslâmiyet'le birlikte bu dilin vatanında eskisinden farklı bir düşünüş ve yaşayış tarzı eski bedevi hayatından farklı bir şehir hayatı ve bir cemiyet yapısı gelişmeye başladı. İslamiyet'in yayılması ile başka dillerin konuşulduğu ülkelerde kullanılmaya başladı. Bunun neticesinde büyümeye, çoğalan ilimlere ve sanatlara bağlı olarak gelişmeye başladı. Arapça'nın gelişme safhası günümüze kadar devam etmiş ve halen devam etmektedir.

4. Modern Arapça: XIX. yüzyılın basından itibaren Arap dünyası İle Avrupa arasında yakın bir temas devri başladı. Umumiyetle Napolyon'un Mısır Seferi (m. 1798) yeni safhanın başlangıç tarihi kabul edilmiştir. Mısır'da başlayan Avrupa tesiri zamanla diğer Arap memleketlerine de yayılmıştır.

Bütün bu tesirler ve yapılan temaslar, yeni ve Arapça'da yabancı mefhumların ifadesi zaruriyetini doğurdu; ilim, teknik ve sanatın muhtelif sahalardaki ıstılahlarındaki anlamları karşılamalarında güçlük çekildi.

Arapça'ya Avrupa dillerinden yabancı kelimelerin akışını önlemek, bilhassa ıstılahlar mevzuunda duyulan büyük sıkıntıyı gidermek için muhtelif Arap ülkelerinde müşterek yazı dilinin, bugünkü klasik Arapça'nın gelişmesinde birlik üzerine yapılan çalışmalar hâlen devam etmektedir.

5. Mahallî Lehçeler: Birbirinden uzak yerlerde farklı şartlar içinde yasayan lehçeler, öteden beri edebiyata çok küçük nisbette aksetmiştir. Arap yazısının kelimeleri farklı okumaya müsaade edişi yüzünden matbuatın layıkıyla yapamadığı bir hizmeti, bugün hızla yayılan sesli nesir vasıtalarının üzerine almış bulunmasına, böylece radyo ve televizyonun lehçeler arasındaki farklılaşmayı hiç değilse, bir ölçüde yavaşlatacağına işaret edilmelidir.⁸

1.2. Arap Dilbilim Çalışmaları

Arap grameri, kelimelerin yapılarından bahseden sarf⁹ ilmi ve bu kelimelerin cümle dizisi halindeyken özelliklerini anlatan nahiv¹⁰ ilmi olmak üzere ikiye ayrılır. Sarf ve nahiv ilmi başlangıçta iç içe girmiş bir

⁸ M. Nihad Çetin, "Arap", **DİA**, C.III, s. 282.

⁹ Sarf kelimesi (صرف) fiilinden türemiş bir kelimedir. Kelime anlamı itibari ile uzaklaşmak, döndürmek, bir halden bir hale çevirmek, (kelimenin) çekimini yapmak, harcamak ve sarf etmek vb. anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise, kast olunan anlamı sağlamak için kelimenin girdiği şekiller hakkında bilgi veren ilim dalı olarak kullanılır. Soner Gündüzöz, "Sarf ve Nahiv İlimlerinin Doğuşu Üzerine", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, IX (1997), 283ö298; <http://arapcaogreniyorum.blogcu.com>.

¹⁰ **Nahiv**, lügatte ' نحا ' fiilinden türetilmiş bir masdar olup, yönelmek, kastetmek, meyletmek, benzer, gibi, göre vb. anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise; kelimenin cümledeki durumunu ve bu

ilim iken sonraları birbirinden ayrılmış ve bağımsız birer ilim dalı olarak tahsil edilmeye başlanmıştır.

İslam'ın fetih hareketlerinin sonucu geniş bir coğrafyaya yayılması ve akabinde Arap olmayan yabancı unsurlarla karşılaşması, konuşma hataları, dilin bozulmaya başlaması, aslından uzaklaşması gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. İşte bu da Arapça dil çalışmalarının başlamasına ilk sebep olmuştur. Dillerine son derece düşkün olan Araplar, bu gelişmeler karşısında tedbir almak gereğini hissettiler.¹¹ Rivâyetlere göre Arap dili grameri konularının ele alınması ilk kez Hz. 'Ali'nin emri ile olmuştur.¹² Hz. 'Ali'nin dil konusunda göstermiş olduğu gayretler, sonraki devirlerde bazı âlimlerin bunu bir ilim temeline dayandırmasını sağlamıştır. İşte bu konuda ilk çalışmayı yapan kişi Basralı ünlü dilci Ebu'l-Esved ed- Duelî (ö. 69/688) oldu. Bazı rivayetlerde Ebu'l-Esved'e dil meselesiyle uğraşmak hususunda ilk teşvikin Hz. 'Ali (r. a.) tarafından yapılmış olduğu rivayet edilir. Hz. 'Ali, Ebu'l-Esved'e nahvin temel prensiplerini öğretir ve kelimenin üç kısma ayrıldığını ifade eder.¹³

Bütün bu gelişmeler Nahiv çalışmalarının başlaması için uygun bir ortam oluşturmuştur. Ebu'l-Esved ed- Duelî'nin yaptığı çalışmalar sonucu 'nahiv' ilmi ortaya çıkmış ve gelişerek daha sonraki zamanlarda dil ekollerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İlk kurulan ekol, Ebu'l-Esved ed-Duelî'nin kurucusu olduğu Basra Dil Ekolüdür.

durumuna göre alacağı i'rabı inceleyen ilim anlamına gelmektedir. İsmail Durmuş, "Nahiv", **DİA**, C. XXXII, s. 300-306; M.Nihad Çetin, a.g.m., **DİA**, C. III, s. 296.

¹¹ Ahmed Subhi Furat, **a.g.e.**, s.242.

¹² Yâkût el- Hamevî, *İrşâdu'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb el-ma'rûf bi mu'cemu'ludebâ ev tabakâtu'l-udebâ*, London, 1927, C. VII, s.34-38.

¹³ Ahmet Turan Arslan, **İmam Birgivi Hayatı Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri**, Seha Yay. İstanbul, 1992, s. 131.

Nahiv kelimesi başlangıçta morfoloji ve sentaksı içine alan geniş manası ile gramerin bütünü için kullanılıyordu. Ancak IX. yy'da sarf ve nahiv tedricen birbirinden ayrılarak hemen hemen ayrı birer ihtisas sahası haline geldi. Morfoloji, sarf ilmi olarak ifade edilince nahiv daha çok sentaksı ifade etmek için kullanıldı.

Bütünü ile Arap filolojisinin kuruluşu ve bu arada gramer ve lügat çalışmaları, klasik dil ve edebiyat malzemesinin derlenmesi gayretleriyle bir arada hicri ilk yüzyılın başlarında kurulan iki şehirde, önce Basra'da sonra onunla birlikte Kûfe'de gerçekleşti. Bu iki muhitteki dil ve edebiyat çalışmaları, farklı prensipleri, meseleleri kendilerine mahsus bir görüşle ele alış ve inceleyiş tarzları, dolayısıyla ihtilafları, münakaşaları olan iki filoloji mektebinin doğmasını neticelendirdi.¹⁴

1.3. Basra Dil Ekolü

Basriyyûn¹⁵ da denilir. İslâmiyet'in doğuşundan sonra Araplar'ın Arapça'yı bilmeyen topluluklarla ilişkileri sonucunda hayat tarzlarında bazı değişmeler ve dillerinde bozulmalar oldu. Konuşma dilinde fasih Arapça'dan farklı özellikler görülmeye başlandı. Bu durum sadece günlük konuşmalarda değil Kur'an-ı Kerîm'in okunmasında da kendini gösterdi. Kur'an'ın doğru okunmasını ve doğru anlaşılmasını temin etmek için Arapça'nın İslâmiyet'i yeni kabul etmiş Arap olmayan milletler tarafından öğrenilmesini kolaylaştırmak, bunun için de Arap dili gramerini ilmî usullere dayalı kaideler halinde tesbit etmek gerekiyordu. Böylece Arap filolojisinin kuruluşu, klasik dil ve edebiyat malzemesinin derlenmesi, ayrıca ihtiyaç duyulan gramer ve lügat çalışmaları, ilk defa Arap yarımadasının kuzeydoğusunda Araplarla Arap olmayanlar arasında âdeta bir sınır vazifesi gören Basra'da, başlayıp üç asır kadar devam etti.

¹⁴ M.Nihad Çetin, a.g.m., **DİA**, C. III, s. 296.

¹⁵ II-IV. (VIII-X.) yüzyıllar arasında Basra'da yetişen ve Arapça'nın gramer kaidelerini tespit etmeye çalışan dilcilerle bunların görüşlerini benimseyen âlimlere verilen ad. Bk. Hulûsi Kılıç, "Basriyyûn" **DİA**, C. V, s. 119.

Bu mektebin kurucusu ve ilk hocası Ebu'l Esved ed-Duelî,¹⁶ birçok talebenin de yetişmesini sağlamıştır. Talebelerinin en meşhurları, Yaḥyā b. Yaʿmer ed-Devvānī (ö. 129/746)'dir. Diğer talebeleri, Ebū ʿAmr b. el-Alā el-Māzinī (ö. 154/771) ve talebesi ʿAbdullah b. Ebī İshāq el-Hazramī (ö.127/745), ʿİsa b. ʿOmar es-Sekafī (ö. 194/811) ve talebesi İmām Ḥalīl b. Aḥmed el-Ferāhidī (ö. 175/791), Yūnus b. Ḥabīb (ö. 183/789-800), Sibeveyh (ö. 180/796), el- Aḥfeş (ö. 207/822), Ebū Zeyd el-Ensāri (ö. 215/830), Said b. Mes'ade (ö. 215/830-31), Ebū ʿUbeyde (ö. 209/824-25), el-Esmāi (ö.216/831), Ebu ʿUbeyd (ö. 223/837), Ebū ʿOsmān Bekr b. ʿOsmān el-Māzini (ö. 246/860- 61), Ebu'l-ʿAbbās el-Muberred el-Ezdī (ö. 285/898), Ebū İshāq İbrāhīm b. Muḥammed ez-Zeccāc (ö. 316/928-29), Ebū Sāid el-Ḥasan b. ʿAbdullah el-Merzubān es-Sirāfi (ö.368/980), Ebū Naşr Hārūn b. Mūsā (ö. 401/1010-11), ve diğerleri.¹⁷

Basra mektebi mensupları, yalnız titizlikle seçtikleri fasih bedevîlerden dil ve edebiyat malzemesi derliyor, seyrek rastladıkları nâdir veya şâz şekilleri değil de çok ve sık rastlananları kıyasa esas alarak kaidelere gidiyorlar.

Dil çalışmalarının hazırlık safhaları bir yana bırakılırsa, nahve dair kitap yazmış olması muhtemel ilk âlim, Abdullah b. Ebî İshak (ö. 127/745)'tır. Bu sahada kaleme alınmış ve isimleri tespit edilebilen en eski iki eserin müellifi de İʿsā b. ʿOmar es- Sekafī'dir. Bu mellifin yazmış olması muhtemel ilk iki eser, 'el-Cāmi' ve 'el-İkmāl' dir. Bu eserler, günümüze ulaşmamıştır.¹⁸

Bunları hemen takip eden bir dehanın Arap filolojisine en az yüz yıllık bir merhale kazandırdığı şüphesizdir. Ele aldığı mevzuların hudutlarını çizen, ıstılahlarını hazırlayan, onları sistemli disiplinler olmalarını sağlayacak bir yola sevk

¹⁶ Bk. Hulûsi Kılıç, **a.g.m.**, C. V, s. 119.

¹⁷ Şevkî Zayf, **el-Medarisu'n-nahviyye**. Mısır, 1968, s. 11-50; Ahmet Subhi Furat, **a.g.e.**, s. 243-256; Ahmed Turan Arslan, **a. g. e.**, s.132-133; M. Nihad Çetin, **a.g.m.**, III, 297; Hulûsi Kılıç, **a.g.m.**, C. V, s.119.

¹⁸ M. Nihad Çetin, **a.g.m.**, III, 296.

eden bu müstesna âlim Hâlîl b. Aḥmed el-Ferâhidî'dir.¹⁹ Bu müellif, lügat ve aruz çalışmalarına da yön verdi. Onun nahve dair bilgilerini talebesi Sibeveyh (ö. 180/796)'e borçluyuz.

Basra ekolünde ilk gramer ve sözlük çalışmalarının yanında ilk ansiklopedik çalışmalar da yapılmıştır. Basra dili ekolu mensuplarının sarf ve nahve dair eserlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz: Hâlîl b. Aḥmed, lügat, gramer ve aruz çalışmalarına yön vermiş ve ilk Arapça lügat kitabı olarak Kitâbu'l-ʿayn'ı telif etmiştir.²⁰

Hâlîl b. Aḥmed'den nahvi öğrenen Sibeveyh'in, el-Kitâb adlı eseri, Arapça'da sarf ve nahvin bütün ayrıntılarını konu edinen ilk gramer kitabı olup günümüze kadar ulaşabilen ilk eserler arasındadır.²¹ Bu kitap, daha sonraki nahiv çalışmalarına kaynak olmuştur.

1.4. Kûfe Dil Okulu

Kûfiyyûn²² da denilir. Basra'da başlayan dil çalışmalarına yaklaşık bir asır sonra paralel çalışmalar Kûfe'de ortaya çıkmış ve üç asır kadar devam etmiştir. Bu iki muhitteki dil ve edebiyat çalışmaları, prensipleri ve meselelere bakış tarzları birbirinden farklı olan, dolayısıyla aralarında ihtilâflar bulunan iki dil mektebinin doğmasına yol açmıştır.

Önceleri Basriyyûn'dan faydalanarak yetişen ve II. (VIII.) yüzyıl sonlarında ayrı bir grup oluşturan Kûfiyyûn rekabet duygusunun etkisiyle hararetli bir çalışma içine girmiştir. Kûfe'de ʿAli b. Hamza el-Kisâi (ö- 189/805) ve Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822) gibi iki büyük gramer âlimi yetiştikten sonra bu iki mektep mensupları arasında görüş ayrılıkları çoğalmış, ihtilâfları müstakil kitaplara konu teşkil eden çalışmaları, Arap dilinin gramer ve edebiyatına dair ürünlerinin

¹⁹ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, 'Halil b. Ahmed', **DİA**, XV, 309-312.

²⁰ M. Nihad Çetin, **a.g.m.**, III, 296.

²¹ İbn Nedîm, Ebu'l-Ferec Muḥammed b. Ebî Yaʿkub İshâk b. Muḥammed b İshâk en-Nedîm, **el-Fihrist**, Beyrut, t.y. s.346-360.

²² Kûfe dil mektebine mensup âlimlere verilen ad, Bk. Hulûsi Kılıç, "Kûfiyyûn", **DİA**, C. XXVI, s. 345- 346.

derlenmesi ve kurallarının tesbitinde önemli rol oynamıştır.

İlk ihtilâf, Kûfe'nin temsilcisi Ebū Cafer er-Ruāsī ile (ö. 187/803) Basra'nın temsilcisi Ḥalīl b. Aḥmed arasında başlamış, daha sonra Kûfeli Kisâî ile Basralı Sîbeveyhi arasında devam etmiştir. Bu iki âlimin, Hârûn Reşîd'in emriyle Vezir Yaḥya el-Bermek'in huzurunda "Zunbûriyye" meselesi üzerinde yaptıkları tartışma meşhurdur.²³ Kûfeli Sa'leb (ö. 291/904) ile Basralı Muberrred arasında cereyan eden dil ve edebiyat tartışmaları da bilinmektedir. Çoğu halifelerin saraylarında geçen bu münazaralarda tarafların müdafileri ve muhalifleri vardı. Basralıların Emevî sempaticisi olmasına karşılık Kûfe'nin Bağdat'a yakın olması ve Kûfeliler'in Hâşimîler'e olan sempaticileri sebebiyle Abbasî hanedanı ve vezirleri daha çok Kûfelilerin tarafını tutmuştur. Dolayısıyla ihtilâfların ilmî olduğu kadar siyasî boyutu da vardı. Bu tartışmalar, nahivcilere dair ilk tabakât kitapları ile Zeccâcî'nin Mecâlisu'l-ulemâ'sında yer almış, daha sonraki eserler de bu kaynaklardan nakilde bulunmuştur.

Kûfe mektebi XI. yüzyılın sonlarına doğru Kisâî ve Ferrâ ile Basra mektebinden tamamen bağımsız hale gelmiştir. Özellikle Ferrâ tarafından ortaya konan özgün terimler, kurallar ve ölçülerle Kûfe grameri kemale ulaşmıştır. Bu bakımdan Kûfe mektebinin gerçek lideri el-Ferrâ sayılır. Kûfe mektebinin bağımsızlığı III. (IX.) yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Sa'leb'in vefatıyla birlikte (ö. 291/904) Kûfe mektebi ve gramer çalışmaları duraklamış, yerini Bağdat mektebi almıştır.

Kûfeliler'e şâz kıraat, şiir, lügat ve rivayetlerle istişhâdın kapısını Kûfe mektebinin teşekkülünde önemli rol oynayan Basralı dilci Aḥfeş el-Evsat açmıştır.²⁴ Bunlardan başka Mufaẓẓal ed-Ẓabî, 'Alī b. Ḥasan el-Aḥmer. Ebū 'Amr eṣ-Şeybānī, Hişâm b. Muāviye ed-Ẓarīr, 'Alī b. Mubārek el-Lihyānī, Muḥammed b. Sa'dān, Ebū 'Abdullah İbnu'l-A'rābī, Tuval, İbnu's-Sikkīt, Muḥammed b.Ḥabīb, İbn Qādīm, Niftāveyh. Ebū Bekr İbnu'l-Enbārī, Ebū 'Omer ez-Zāhid, Şair Mütenebbī, İbn

²³ İbn Nedîm, **a.g.e.**, s.289; Hulûsi Kılıç, **a.g.m.**, **DİA**, C. XXVI, s. 345-346.

²⁴ Hulûsi Kılıç, **a.g.m.**, **DİA**, C. XXVI, s. 345-346.

Miksem el-Attâr, İbn Hâleveyh ve İbn Fâris de Kûfe mektebine mensuptur.

Her iki mektebin çalışmaları semâ ve kıyasa dayanmakla beraber farklı sonuçlar elde etmelerinin başlıca sebebi, Arap dilini hatasız bir şekilde konuşan bedevilerin çöle yakın bir şehir olan Basra'da toplanmasına karşılık Kûfe'nin dil bakımından karışık unsurlarla dolu olmasıdır. Dolayısıyla Basriyyûn titizlikle seçtikleri bedevi Arapların fasih lehçesini esas alıp dile ait genel kurallar koyarken Kûfiyyûn semâ kaynağını seçmede aynı titizliği göstermeyerek Araplar'dan rivayet edilen her kullanıma itibar etmiştir.²⁵

1.5. Bağdat Dil Okulu

Basra ve Kûfe ekollerinin zamanla cazibesini yitirmeye başlaması ve Bağdat'ın merkez haline getirilmesi bu sırada ilim merkezinin de Bağdat'a taşınmasını sağlamış oldu.

Kûfe ve Basra ekollerinin dil konusundaki hararetli çalışmaları ve ihtilafları müstakil kitaplara mevzu olmuştur. İşte bu iki ekolün çalışmaları, Arapça'nın edebi mahsullerinin derlenmesi ve kâidelerinin tespitinde büyük rol oynamıştır.

Ebû 'Alî el-Fârisî (ö. 377/987), İbn Cinnî (ö. 392/1001), ez-Zeccâcî (ö.338/949) gibi âlimler Basra ve Kûfe ekollerinin yaptıkları çalışmalara ve ihtilaflara uzlaştırıcı bir yöntemle bakarak dil çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmaya çalışmışlardır. Dolayısı ile Basra ve Kûfe ekolünün görüşlerinden istifade eden âlimler, ilk zamanlar Basra ve Kûfe ekollerinin devamı gibi görünseler de bu iki ekolün görüşlerini birleştirerek hicri IV. asrın başlarından itibaren üçüncü bir ekolün kurulmasını sağlamışlardır. İşte bu ekole 'Bağdat Ekolü' denmiştir.²⁶

Bu ekolün en önemli temsilcileri ve eserlerini şöyle özetleyebiliriz: ez-Zeccâcî, el-Cumel, Kitâbu'l-izâh; Ebû 'Alî el-Fârisî (ö. 377/987), el-İzâh, et-

²⁵ Hulûsi Kılıç, **a.g.m.**, **DİA**, C. XXVI, s. 345-346.

²⁶ Şevkî Zayf, **a.g.e.**, s. 245-287; M. Nihad Çetin, "Arab", **DİA**, C.III, s. 297.

Tekmile, el-Mesâil eş-Şirâziyât, el-Mesâil, el-Halebiyyât; İbni Cinnî, el-Hasâis fi'n-naḥv, Kitabu'l-Luma' fi'n-naḥv, et-Taşrîfu'l-Mulûkî, Sirru's-şîma'a, ; Zemahşerî (ö. 538/1144), el-Mufaşşal, el-Keşşâf (Tefsir) ve İbnu's-Şecerî (ö. 542/1148), lügatçi, dilci, tarihçi el-Enbârî (ö. 577/1181) gibi dilciler Bağdat Dil Mektebi'nin önemli temsilcilerinden sayılırlar.²⁷

1.6. Endülüs Dil Ekolü

Hicri III. asrın sonlarına doğru ortaya çıkan bu ekolün mensupları, hicri IV. asrın sonlarına kadar toplanan malzemeyi ve yazılan eserleri kaynak olarak almışlar, bu çalışmalara ilave olarak yeni fikirler ve tasniflerle onları yeniden ele alıp hulâsa veya şerh etmişlerdir.²⁸

Kurtubalı İbn Medâ (ö. 592/1196), eski dilcilerin nahiv meselelerinin izâhına temel olan görüşlerini reddetmişti. Onun modern dil anlayışına çok yakın fikirleri, yüzyılların alışkanlığı ve büyük otoritelerin manevi baskısı layık olduğu alakayı görmemesine sebep olmuştur. Türkçe'ye dair eserler de yazmış olan Kitâbu'l- idrâk sahibi Gırnatalı Ebû Hayyân (ö. 745/1345), meşhur *el-Elfiye* müellifi İbn Mâlik (ö. 672/1274) de Endülüs mektebi mensuplarındandır.²⁹

1.7. Mısır Dil Ekolü

Mısır ekolü, Endülüs ekolü gibi yeni bir ekol olmayıp daha önce yapılan dil çalışmalarını gözden geçirerek tasnife tabi tutmuşlardır. Bazen yeni görüşler ilave etmişler, fakat daha çok görüşlerin hulâsa ve şerh çalışmaları ile meşgul olmuşlardır.

Mısır ekolünün mensupları arasında, meşhur el-Kâfiye sahibi İbn Hâcib (ö.646/1249), Muğni'l-lebîb, Kâtru'n-nedâ, Şuzûruz'-zeheb, el-İ'râb an kavâ 'idi'l-

²⁷ İbn Nedîm, *a.g.e.*, s. 95; Şevkî Zayf, *a.g.e.*; M. Nihad Çetin, *a.g.m.*, III, 297; Hulûsi Kılıç, "Küfiyyün", *DİA*, C. XXVI, s. 345- 346.

²⁸ Şevkî Zayf, *a.g.e.*, s. 286-330; M. Nihad Çetin, *a.g.m.*, III, 297.

²⁹ M. Nihad Çetin, *a.g.m.*, III, 297.

iṣrāb gibi nahiv konusunda çok önemli eserlerin muellifi olan İbn Hiřām (. 761/1360) gibi limler vardır.³⁰

³⁰ řevķi Źayf, **a.g.e.**, s. 327; M. Nihad etin, **a.g.m.**, III, 297.

2.BÖLÜM: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ VE ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANESİ

Osmanlı Devleti'nde medrese dışında bir yükseköğretim kuruluşu açılması fikri ilk defa Abdülmecit zamanında Meclis-i Muvakkat-i Maarif (Geçici Eğitim Meclisi) tarafından 1845'te düzenlenen eğitim programında yer almıştı. Meclis-i Vela tarafından onaylanan rapora göre sıbyan ve rüşdiye okullarının üstünde bir “*dâru'l-funûn*” kurulacaktı. Ayasofya'daki eski Cebhâne Kışlası ile Sultan Saraylarının arsasına üç katlı, yüz yirmi beş odalı bir bina tahsis edildi. 14 Ocak 1863'te Dâru'l-funûn öğretimi başladı.

1865'te Çemberlitaş semtinde Nuri Paşa Konağına taşınan Dâru'l-funûn kısa bir süre sonra çıkan yangında kütüphane ve laboratuvarı yanınca, eğitime ara vermek zorunda kaldı. Maarif Nâzırı Safvet Paşa'nın gayretleriyle, ikinci bir Dâru'l-funûn binası yaptırıldı. 1870'te açılan okulun ilk rektörü Yanyalı Hoca Tahsin Efendi olmuştur. 1871'de bu okul, karışıklıkların merkezi olması sebebiyle kapatıldı.

1896'da Sadrazam Said Paşa'nın Sultan İkinci Abdulhamid Han'a sunduğu bir lâyiha ile Dâru'l-funûn'un tesisine tekrar başlanmış, fakat Osmanlı- Yunan savaşının çıkmasıyla yine tehir edilmişti. 1 Eylül 1900'de Sultan İkinci Abdulhamid Han'ın isteği ile Dâru'l-funûn-ı Şâhâne adıyla tekrar tesis edildi. Mülkiye, Hukuk, Tıbbiye mekteplerinin yanına ‘Ulûm-ı Âliyye-i Dîniyye, Edebiyat, ‘Ulûm-i Riyâziye ve Tabiiye kolları ile Türkçe, Arapça, Farsça'dan başka Fransız, Alman, İngiliz ve Rus filolojilerini toplayan bir bölüm ilave edildi. Yeniden kurulan okulda, yerli hocalardan başka Avrupalı hocalar da ders veriyordu.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra, 21 Eylül 1908'de, Vezneciler'deki Zeynep Hanım Konağına taşındı ve program yeniden düzenlendi. 1912'de Lüleburgazlı Emrullah Efendi'nin hazırladığı programla, Dâru'l-funûn'un, modern üniversite haline getirme çalışmalarına başlandı. Zeynep Hanım Konağının yeterli olmamaya başlamasıyla, Yerebatan'da Kimya, Feyzullah Efendi Konağında Jeoloji, İbrahim

Paşa Konağında Doğu Dilleri ve Safvet Paşa Konağında Coğrafya Enstitüleri tesis olundu.

Birinci Dünya Savaşı esnasında, Almanya'dan, edebiyat, fen ve hukuk fakülteleri için davet edilen profesörler ile öğretim kadrosu güçlendirildi. Savaştan sonra yeni bir yönetmelik hazırlandı. Buna göre, Dâru'l-funûn'u her yıl seçilen bir rektörün (emin) başkanlığı altında, fakülte temsilcilerinden meydana gelen bir divân (senato) idare edecekti. Cumhuriyetin ilanından sonra Dâru'l-funûn'a eski Harbiye Nezareti binası (İstanbul Üniversitesi Merkez Binası) öğretim için verildi. 1924'te çıkan kanunla, hükmî şahsiyet (tüzel kişilik) verilen Dâru'l-funûn, 1933 Temmuz ayında çıkarılan 2252 sayılı yasa ile kapatıldı. Yerine İstanbul'da Maarif Vekâletine bağlı yeni bir üniversite kurulması öngörüldü. 1 Ağustos 1933'de yeni bir kadro ve yapı ile İstanbul Ünivesitesi açıldı.

İstanbul Ünivesitesi, tarihinde geçirdiği reformlar dolayısıyla hem medrese, hem Dâru'l-funûn hem de modern üniversite dönemlerini yaşayarak dünyanın en eski ve en köklü üniversitelerinden biri olarak kabul edilmektedir.³¹

Bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı, çok yönlü ve değerli koleksiyonları ile hizmet veren bir kütüphanedir. 1924'te Darülfünun Umum Kütüphanesi adıyla açıldı. İlk koleksiyonu, dönemin rektörü İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun girişimleri sonucunda oluşturuldu. 1925-26 yıllarında edebiyat, fen ve hukuk fakülteleri kitaplıkları da buraya taşındı. Gene aynı yıllarda Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan bütün kitaplar, albümler, haritalar, kitap dolapları ve yazı masaları da bu kütüphaneye getirildi. 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra adı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne çevrildi.

İbnu'l- Emîn Mahmud Kemal İnal'ın bağışladığı bin yazma ve eski harfli basma eser, Darülfünun müderrislerinden Şevki Paşa'nın, Necip Asım'ın ve birçok

³¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/darulfunun>

öğretim üyesinin bağışları, vakıf yoluyla elde edilen Sahip Molla ve Rıza Paşa'nın kitapları, satın alınan Halis Efendi Kütüphanesi ile İttihat ve Terakki'nin kitapları İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin ilk yıllarındaki ana koleksiyonu oluşturdu. 1924'te Atatürk'ün emriyle Yıldız sarayı kütüphanesi'nin buraya devredilmesiyle zenginleşti. 1934'te çıkan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile burası, Türkiye'de çıkan her yayının yollandığı altı kütüphaneden biri oldu. Ayrıca yurtiçi ve yurtdışından satın alma, bağış ve değişme yoluyla sağlanan yayımlarla koleksiyonu sürekli olarak genişlemekte, 1985'ten beri fakülteler için yayın sağlama merkezi görevini de yürütmektedir. Yer darlığı nedeniyle üniversiteye yeterli hizmet veremeyen kütüphane 1985'te Beyazıt'ta Fen ve Edebiyat fakültelerinin yanında yapılan yeni yapısına taşınmıştır. Bu yeni yapıda 880 kişilik yararlanılabilir salonları, bir milyon kapasiteli kitap depoları bulunmaktadır. Eski yapıda ise bugün çalışmamızın konusunu oluşturan Nadir Eserler Bölümü ve müze yer almaktadır.

Burada bulunan yazma yapıt sayısı Türkçe, Arapça, Farsça, Ermenice ve başka dillerde olmak üzere, 19 bin dolayındadır. Bu yazmaların 9943 adedi Türkçe, 6974 adedi Arapça, 1615 adedi Farsça ve diğer dillerde yazma adedi 381 Eski Harfli Türkçe basma eserlerdir. Toplamı 25375 adettir.

3.BÖLÜM: SARF VE NAHVE DAİR YAZMALAR (ع-ع)

3.1. en-necāh fi't-taṣrīf , Ḥusāmeddīn Ḥuseyn b. ʿAli es-Şāgnākī (ö.711/1321)

Müellifin tam adı Ḥuseyn b. ʿAli b. Ḥaccāc b. ʿAli; Ḥusāmeddīn es-Şāgnākī el- Ḥanefī'dir³² (ö. 711/1311)³³. Şāgnāk nisbesi Türkistan'ın bir beldesinden gelmektedir. Doğum yeri belli değildir. Halep'te vefat etmiştir³⁴.

Hanefī mezhebinin fıkıh ālimlerinin büyüklerindedir. Fıkıh, nahiv ve cedel ilimlerinde büyük bir ālim olarak yetişti. Nahiv ilmini Goncdīvānī ve başka ālimlerden öğrendi. Bağdat'ta müderrislik yaptı. 710 yılında hacca giderken Şam'a uğradı. "Mirācu'd- dirāye" adlı eserin sahibi Kıvāmuddīn Muḥammed b. Muḥammed b. Aḥmed el- Kākī, "Kifāye"nin sahibi Seyyid Celāleddīn Kerlānī öğrencilerindedir.

Eserlerinden bazıları şunlardır; en- Nihāyet fī şerḥi'l hidāyet (III cilt), Şerḥu't- temhīd fī ḳavāidi't- tevḥīd, el- Kāfī, Şerḥu'l- Mufaşşal li'z- Zemaḥşerī fi'n- naḥv³⁵.

AY 143

Eser, şirāzeli, sırtı kahverengi meşin, üzeri siyah bez kaplı sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 61 varak olup, 218 x150 (155x94) mm. ebadında, az âharlı, nohudî renk kalın kâğıt üzerine çift çizgili kırmızı cetvel içinde 13 satır basit bir nesihle yazılmıştır. Sayfalar dışı kırmızı içi siyah olarak çift cetvel şeklinde çizilmiştir. Baş taraftaki sayfalarda yer yer şerh ve izahlar bulunmaktadır.

İstinsah Kaydına rastlanamadı.

³² Kātip Çelebi, Keşfu'z- zunūn ʿan esāmi'- kutubve'l- funūn, I-II, İstanbul, 1941-43, C.II, s. 1929; Ḥayreddīn Ziriklī, **el- Aʿlām**, Kāhire, 1954, C.II, s.268.

³³ ʿOmer Rızā Keḥḥāle, **Muʿcem el- muʿellifīn**, I- XV, 1957-1961, C.II, s.28.

³⁴ Ziriklī, **a.g.e.**, C.II, s. 268.

³⁵ Ziriklī, **a.g.e.**, C.II, s. 268; Keḥḥāle, **a.g.e.**, C.II, s.28; İslam Alimleri Ansiklopedisi,I-XIII ,İstanbul, C.X, s.146-147.

Baş(1^b):

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الذي جعل تصريف الكلمات العربية ... اعلم أنّ التصريف أحد
أركان الأدب ... فذلك قفيت كتاب المختصر ببيان علم التصريف ... قيدت كتاب المختصر ببيان علم التصريف
...

Son(61^a):

... و كذا حُكْمُ إِنْفَعَلٍ و إِفْتَعَلَ تَقُولُ: اخْتِيرِ. بالكسرة الخالص و اختير بالإشمام و اخْتُور بضمّة
خالصة . . .

3.2. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib (ö.646/1249)

Müellifin tam adı, Ebū ‘Amr Cemāluddīn ‘Osmān b. ‘Omer b. Ebī Bekr b. Yūnus’tur (ö. 646/1249). Arap gramerinin önde gelen simalarından olan Ibnu'l- Hācib, 570’te (1175) Mısır’da bulunan İсна kasabasında doğdu. Ailesi aslen Tiflislidir. Kendisine ‘Hācib’ lakabı babasının hāciplik görevinden dolayı verilmiştir.

Ibnu'l- Hācib küçük yaşta babasıyla Kāhire’ye giderek burada dil, edebiyat, kıraat-ı seb’a, fıkıh ve hadis ilimlerini tahsil etti. Daha sonra Fāzılıyye Medresesi’nde ders okutmaya başladı. Bir süre bu medresede müderrislik görevinde bulundu. Ömrünün sonlarına doğru İskenderiye’ye giderek buraya yerleşti. 26 Şevval 646 (11 Şubat 1249) tarihinde İskenderiye’de vefat etti. Geride birçok önemli eser bıraktı.

Ibnu'l- Hācib’in geri bıraktığı eserleri arasında en meşhuru el- Kāfiye ve eş- Şāfiye olup diğer eserlerinden bazıları şunlardır: Şerhu'l- Kāfiye 3. Şerhu'l - Vāfiye fī nazmi'l- Kāfiye, el-İzāh fī Şerhi'l- Mufassal, Risale fi'l- ‘aşr, vd..³⁶

³⁶ Şemsuddīn Aḥmed b. Muḥammed b. Ebī Bekr b. Ḥallikān, **Vefeyātu'l-A‘yān ve enbā-u ebnāi’z-zamān**, Beyrut, Dāru Sadır, 1970, C.III, s.248; Ḥayreddīn Ziriklī, **a.g.e.**, C.I, s.71; Coreī Zeydān, **Tārīḫü ādābi'l-lugati'l- ‘Arabiyye**, Beyrut, Dāru Mektebeti'l-Ḥayāt, 1983, C.II, s.54; Hulusi Kılıç, “İbn’l-Hācib”, **DİA** C.XXI, s.55-58; Taşköprüzāde İsmāmu’d-dīn Ebu’l-Ḥayr Aḥmed Efendi (ö.

AY 159

Eser, sırtı kahverengi ve üzeri siyah bez kaplı mukavva bir cilt içinde 80 varak olup 213x 146 (100x65) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, nohudî renk orta kalınlıkta kâğıt üzerine her sayfada 5 satır nesihle yazılmıştır. Eserin başından 39^a varağına kadar olan sayfaların yanlarında ve satır aralarında şerh ve izahlar bulunmaktadır. Yer yer güve ve rutubet tahribatına rastlanmaktadır.

İstinsah kaydı (80^b) : Şevval 981 h. Muhyiddin b. Maḥmūd el- Kemāhī eliyle Erzurum Hatuniye Medresesi.

Baş (1^b) :

الحمد لله رب العالمين ... قال الإمام العلامة جمال الدين أبو عمرو عثمان بن أبي بكر المعروف بابن الحاجب ... الكلمة لفظ و وُضِعَ لِمَعْنَى مفردٍ و هي إسم و فعل و حرف لأنها إما أن تُدَلَّ علي معني في نفسها أوّلاً الثاني الحرف والاول اما أن يقترن بأحد الأزمنة الثلاثة ...

Son(80^b) :

... و مع المخاطب مكسورة و فيما عداه مفتوح ... و من ثمة قيل هل تریئ و ترویین و تریئ ... و في الوقف فیرد ما حذف و المفتوح ما قبلها تغلب ألفاً تمت.

3.3. Netāicu'l- efkār, Şarih: Muşafa b.Ḥamza (ö.1805/1674)

Kuş Adalı diye bilinen olan müellifimizin tam adı kaynaklarda Adalı Şeyḫ Muşafa İbn-i Ḥamza şeklinde kaydedilmektedir³⁷. Hayatı hakkında fazla bilgiye rastlayamadık. Arap dili mütehasıslarındandır. Ulema arasında şöhret kazanmasına

968/1561), es-Sekā'iku'n-Nu'māniyye fi Ulūmi'd-Devleti'l-Osmaniyye, (inceleme ve notlarla neşreden Ammed Subhi Furat), İstanbul, 1985,I, 139; Hācı Ḥalife, Kesfu'z-zunūn 'an esmā'īl-kutub-i ve'l-funūn, Dāru'l-Fikr,Beyrut, t. y., II. s.1020-1022; Serkis, Yūsuf b. İlyan b. Mūsā ed-Dımaşkī, Mu'cemu'l-matbuāti'l-'arabiyye ve'l-mu'arrabe, Kahire, 1928, I,s. 71-72; Carl Brockelmann, **Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL.)**, 2 c., Leiden, E.J.Brill, 1943-1949, I, s.367-373; Eyüp Beyhan, Selimağa Kütüphanesindeki Arapça Nahiv ve Sarfla İlgili Yazma eserlerin Tanıtımı, Yüksek Lisans Tezi.

³⁷ Mehmet Tahir Bursalı, Osmanlı Müellifleri, I-III, İstanbul, 1338-1905,C. I, s.241.

sebeup olan Birgivi'nin İzhâr adlı kitabına 1085'te yazdığı Netâicu'l efkâr adlı kitabıdır. İzmir Kuş adasında vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. (ö. 1085/1674[?])³⁸

Eserlerinden bazıları şunlardır: Hâşiyet Adalı 'ala'l-ımtihân, el-Ḥayâ fi şerḥ-i sureti's-salât³⁹.

AY 237

Eser, üzeri açık kahverengi eski kâğıt, sırtı meşin kaplı, miklepli, şirâzesi dağılmış mukavva bir cilt içinde, 114 varak olup 200 x140 (150x 80) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirlı beyaz ince kâğıt üzerine her sayfada 19 satır tâlikle yazılmıştır. Konu başlıkları kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Sayfa kenarlarında tâlikat ve şerhler bulunmaktadır. Eser, Birgivi'nin İzhâru'l- esrâr adlı eserinin şerhidir.

Ferağ Kaydı (114^a) : 27 Ramazan, Çarşamba günü, 1085 h. Şeyh Mustafa eliyle

İstinsah Kaydı (114^a) : Muharrem Pazartesi günü, 1140 h. Kavukçuzade diye bilinen Aḥmed b. Muştafa b. Aḥmed eliyle

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين، الحمد لله جعل الألفاظ قَوَالِبَ المعاني ... أما بعد : فيقول
العبد الفقير ... الشيخ مصطفى بن حمزة أسكنها الله فضله في الجنة إنَّ كتاب إظهار الأسرار للفاضل ... مولانا
الشيخ محمد المحقق الحقاني ... الشهير المعروف بالبركوي ... لما مشتملا علي مسائل دقيقة و تحقيقات عميقة
... (2^a) سألني بعض الإخوان و أخصّ الخلان أن أكتب لهم شرحاً يحلّ عُقد ألفاظه و مبانيه ... و يُبين ما له
و ما عليه ... سميتُه بنتائج الأفكار سائلا منه تعالي ... فقال بسم الله الرحمن الرحيم الحمد له معني لغوي و هو
الوصف بالجميل تعظيما علي الجميل ...

³⁸ Mehmet Tahir Bursalı, **a. g. e.**, C.I, s.241.

³⁹ Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk., Mehmet Tahir Bursalı, **a. g. e.**, C.I, s. 241; “ İsmail Durmuş,Adalı Şeyh Muştafa ” **DİA**, C.I, s.347; Carl Brockelmann, **GAL**, II, 585; Supplementband (Suppl.), 3 c., Leiden, E.J.Brill, 1937-1942, C.I, s. 742, 656 .

Son(114^a) :

... الفعل بالعاطف و لذا لم يتعرّض له لأنه كلامه في جائز البناء، و إنّما لم يتعرّض لحكم ساءر التوابع ايضاً لأنه لا نص عنهم فيها غير أنّه نقل عن اللانْدُلُسي أنّه ما عدا هما كتوابع المنادي .

3.4. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 249

Eser, üzeri ebru kâğıt, sırtı sonradan tamir görmüş meşin kaplı, mukavva bir cilt içinde 79 varak olup, 200 x140 (130x63) mm. ebadında, âharlı, yer yer rutubet lekesi ve kurt yeniği olan krem rengi kâğıt üzerine her sayfada kırmızı cetvel içinde 13 satır normal bir tâlikle yazılmıştır. Siyah mürekkep kullanılmış, başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Bazı sayfalarda tâlikat ve haşiyeler, 81^a ve 84^b varakları arasında ise sarfa dair fevâid bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (79^a) : Bu varak yırtılmış olduğundan istinsah kaydı tespit edilemedi. Ancak yalnız Mahmud ibaresi olduğu için Maḥmūd eliyle istinsah edilmiştir diyebiliriz.

Baş (1^b) : AY159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(78^b) : AY159 numaralı yazmanın aynısı.

3.5. Muhtaşar Muğni'l-Lebīb, İhtisar eden : Muḥammed b. Muştafa el- Aḳkirmānī (ö.1174/1760)

Tam adı Muḥammed b. Muştafa b. Hāmīd olan müellif aslen Akkirmanlıdır. Hayatı ve tahsili hakkında fazla bilgiye rastlayamadık. Tahsilini tamamladıktan sonra medreselerde ve Sarāy-ı Hūmāyun'da bir müddet hocalık yapmış ve daha sonra kadılık mesleğine geçmiştir. 1166/ 1753 yılında İzmir, 1172/ 1758 yılında Mısır ve bir yıl sonrada Mekke kadısı oldu. Bu görevde iken 1174/ 1760 yılında vefat etti⁴⁰.

AY 380

Eser, üzeri vişneçürüğü rengi meşin kaplı, yıldız zencirekli, köşebentli, şirâzeli, miklepli, mukavva bir cilt içinde 86 varak olup 230x 135 (165x 70) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, ince sarı kâğıt üzerine her sayfada çift kırmızı cetvel içinde 25 satır güzel bir tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Eserin başında kitabın indeksi bulunmaktadır. Sayfalarda yer yer mukabele ve tashih kayıtlarına rastlanmaktadır. 84^a varağında Zilkâde 756 h. telif kaydı vardır.

Eser, müellifin mukaddimedeki kaydına göre 8 bâbtan oluşmaktadır:

- 1- تفسير المفردات و ذكر أحكامها -1
- 2- تفسير الجمل و ذكر أقسامها -2
- 3- ذكر ما يتردّد بين المفردات -3
- 4- ذكر أحكام يكثر دورها -4
- 5- ذكر الاوجه التي يدخل علي المعرب -5

⁴⁰ GAL Suppl., C.I,s.512; C.II, s. 18, 654,660; Sakıp Yıldız "Aḳkirmānī", **DİA**, II, 270; Mehmet Yavuz, , **Arap Gramerine Dair Eser Yazan Osmanlı- Türk Alimleri (XVI-XX. Asırlar)**, İstanbul, s. 271.

التحذير من أمور اشتهرت بين المعريين -6

كيفية الإعراب -7

ذكر أمور كَلِيَّةٍ يَتَخَرَّجُ عليها-8

İstinsah Kaydı (86^a) : 1100 h. Eseri ihtisar eden Muḥammed b. Muṣṭafa eliyle

Baş (4^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَي سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ ... قَالَ سَيِّدُنَا وَ شَيْخُنَا ... أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ كَمَالَ الدِّينِ ابْنَ الشَّيْخِ جَمَالَ الدِّينِ يَوْسُفَ بْنَ هِشَامِ الْإِنصَارِيِّ أَمَّا بَعْدُ : حَمْدًا لِلَّهِ عَلَي أَفْضَالِهِ ... فَإِنَّ أَوْلَى مَا تَقْتَرِحُهُ الْقِرَائِحُ ... مَا تَيْسَّرُ بِهِ فَهَمَّ كِتَابَ اللَّهِ الْمُنزَّلَ وَيُنصِّحُ بِهِ مَعْنَى حَدِيثِ نَبِيِّهِ الْمُرْسَلِ ... وَأَصْلُ ذَلِكَ عِلْمُ الْإِعْرَابِ ... وَوَضَعْتُ فِي ذَلِكَ هَذَا التَّصْنِيفَ عَلَي أَحْسَنِ أَحْكَامٍ وَ تَرْصِيفٍ ... وَ سَمِيَتْهُ بِمَعْنَى اللَّيْبِ عَنِ الْإِعْرَابِ وَ يَخْتَصِرُ فِي ثَمَانِيَةِ أَبْوَابٍ ... (2^a) ... الْبَابُ الْأَوَّلُ: فِي تَفْسِيرِ الْمَفْرَدَاتِ وَ اعْنِي بِالْمَفْرَدَاتِ الْحُرُوفِ وَ مَا تَضَمَّنَ مَعْنَاهَا مِنَ الْأَسْمَاءِ وَالظَّرُوفِ وَ رَتَّبْتُهَا عَلَي حُرُوفِ الْمَعْجَمِ لِيَسْهُلَ تَنَاوُلُهَا. حُرُوفِ الْإِلْفِ .

Son(86^b):

... وَ قَدْ مَرَّ ذَلِكَ وَ لَوْ ذَكَرْتُ أَحْرَفَ الْجَرِّ وَ دَخُولَ بَعْضِهَا عَلَي بَعْضٍ فِي مَعْنَاهُ جَازَ مِنْ ذَلِكَ أَمْثَلَةٌ كَثِيرَةٌ وَ هَذَا آخِرُ مَا تَيْسَّرَ إِيْرَادُهُ فِي هَذَا التَّأْلِيفِ فَاسْأَلُ اللَّهَ الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ لِإِنشَائِهِ وَ إِتْمَامِهِ فِي الْبِلَادِ الْحَرَامِ ... مُحَمَّدُ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَوْمَ الْحِشْرِ بِشَفَاعَتِهِ الْقِيَامَةِ وَ عَلَي آلِهِ ... وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ...

3.6. Muğni'l-Lebīb 'an kutubi'l- e'ārīb, İbn Hişām (ö.761/1360)

Müellif'in tam adı Ebū Muḥammed Cemāluddīn 'Abdullah b. Yūsuf b. Aḥmed b. 'Abdillah b. Hişām el-Ensārī el-Miṣrī (ö. 761/1360)⁴¹ . Eğitimi

⁴¹ Omer Rızā Keḥḥāle, a.g.e., VI, 163; Suyūṭī, **Buğyet el-vu'āt fi ṭabaḳāti' n-nuḥāt** , Kāhire,1326, II, 68; Zirikli, a. g. e., IV, 147; Aḥmed b. Muṣṭafa Ṭaşḳöprüzāde , **Miftahu's-Se'āde ve Mişbaḥu's-Siyāde Fi Mevzū'ati'l-'Ulūm**, Kahire, 1968, C.I., s.159-160.

Kahire’de tamamladı. Soyu ensarı teşkil eden iki kabileden biri olan Hazrec’e dayandığından Ensārī nisbesiyle anılır. İbn Hişâm Muḥammed İbnu’s-Serrâc, ‘Abdu’l-latîf b. Murahhal ve Ebû Hayyân el-Endelûsî gibi hocalardan ders aldı⁴². İlim tahsili bittikten sonra birçok medresede dersler verip çok sayıda talebenin yetişmesine vesile oldu.

Müellif İbn Hişâm, nahiv, fıkıh, edebiyat, tefsir, lügat gibi birçok ilim dalında söz sahibi olmuştur⁴³. Arap dilinin bütün inceliklerine vakıftır. 708 /1309 yılında Kahire’de doğan müellifimiz, 761/ 1360 yılında Kahire’de vefat etmiştir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: el-İ’râb ‘an kavâ’idi’l-i’râb, Katru’n-nedâ ve bellu’s-sadâ, Şerḥ Katri’n-nedâ ve belli’s-sadâ, Şerḥ Şuzûri’-z zeheb vd⁴⁴. . .

AY 391

Eser, geometrik yıldız şemseli, köşebentli, yıldız zencirekli, miklepli, şîrâzeli, koyu yeşil meşin bir cilt içinde 323 varak olup 220x 130 (143x 74) mm. ebâdında, âharlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine kenarları siyah çizgili yıldız cetvel içinde 21 satır nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserin başında indeks bulunmaktadır. 1^b varağında çok güzel müzehheb bir serlevha vardır. 323^a varağında müellifin eserini bitirdiğine dair bir tarih kaydedilmemekle beraber, onu Zilkâde ayında Mekke’de bitirdiğine dair bir kayıt bulunmaktadır. Sayfa kenarlarında bazı şerh ve açıklamalar vardır.

⁴² M. Râşit Özbalıkçı, “İbn Hişâm en-Nahvî”, , **DİA**, XX, 74.

⁴³ Ebû Muḥammed Cemâluddîn ‘Abdullah b. Yûsuf b. Aḥmed b. ‘Abdillah b. Hişâm el-Ensārī el-Miṣrî, **Muğni’l-Lebîb ‘An Kutubi’l- E’ârîb** (nşr. Muḥammed ‘Ali Beydun), Daru’l-Kutubu’l- ‘İlmiyye, Beyrût, 1998, C.I, s.7.

⁴⁴ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk., Kehhâle, **a. g. e.** C.VI, s.163-164; Suyûfî, **a. g. e.** C.II, s. 68-70; Ziriklî , **a. g. e.**, C.IV, 147; Taşköprüzâde, **a. g. e.**, C.I, s.159-160; İbn Hişâm, **a. g. e.**, C.I, s.5-24; Hâcî Hâlife, **a. g. e.**, C.I, s.124, 125, 154, 406, 563, 564, 604; C.II, s.1021, 1332, 1352, 1477, 1561, 1669, 1571, 1754;Brockelmann, **GAL**, C.II, s.23, 27, 31, ; **Suppl.**, C.I, s.507; C.II, s.16, 20; Serkis, **a. g. e.**, C.I, s.273, 276; Moh. Ben Cheneb." İbnu’l- Hâcib ". **M. E. B. İslam Ansiklopedisi (İA)**, 13 c. , İstanbul 1966, V, 2, 856-857; M. Raşit Özbalıkçı, **a. g. m. s.** 74-77; Eyüp Beyhan, **Selimağa Kütüphanesindeki Arapça Nahiv ve Sarfla İlgili Yazma eserlerin Tanıtımı**, Yüksek Lisans Tezi.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY380 numaralı yazmanın aynısı.

Son(323^a) : AY380 numaralı yazmanın aynısı.

3.7. el-Fevā'idu'z- Zıyā'iyye, Şarih: 'Abdurrahmān Molla Cāmī (ö.898/1492)

Müellifin tam adı, Ebu'l-Berekāt Nureddīn 'Abdurrahmān b. Nizāmeddīn Aḥmed b. Muḥammed el- Cāmī'dir (ö. 898/1492). 817/ 1414 yılında Horosan'ın Cām şehrinde doğan müellifimiz doğduğu yere nisbetle el- Cāmī nisbesiyle bilinir⁴⁵.

Molla Cāmī, aklī ve naklī birçok ilimde kendisini yetiştirmiştir. İlk tahsilini babasından alan Molla Cāmī genç yaşta pek çok ilim dalında birçok hocadan ders almıştır. Arkasında çok sayıda eser bırakmış olan Molla Cāmī, 18 Muḥarrem 817/ 1414 yılında Herāt'ta vefat etti⁴⁶.

Eserlerinden bazıları şunlardır: Kitāb-ı şarf, Risāle-i der 'ilmi'l-kāfiye, Baharistan, Risāle-i tefsīru'l- Qur'āni'l- Kerīm, vd⁴⁷ . . .

AY 470

Eserin baş kapağı kopmuş, şirāzesi dağılmış, sırtı ve arka kapağı kahverengi meşin, üzeri çiçek motifli, yıldız basma şemseli, yer yer kurt tahribatına uğramış bir cilt içinde 193 varak olup 190x 125 (120x 70) mm. ebadında, âharlı, kirli nohudî renk kurt tahribatına uğramış ince kâğıt üzerine kenarları siyah mürekkeple çizili

⁴⁵ Keḥḥāle, a. g. e., C.V, s.122; el-Bağdādī, İsmail Paşa, Hediyyetu'l-'arifin esâmi'l-Müellifin ve âsâri'l-musannifin min Kesfi'z-zunûn (Hacı Halife ekinde), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1982, C.I, s.534; Ömer Okumus, " 'Abdurrahmān Cāmī" , DİA, C.VII, s.94.

⁴⁶ Keḥḥāle, a. g. e., C.V, s.122.

⁴⁷ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk., Keḥḥāle, a. g. e., C.V, s.122; el-Bağdadi, a. g. e., C.I, s.534; Hacı Halife, a. g. e., 71, 310, 444, 742, 898, 1037, 1039, 1262, 1372, 1563,1831, 1842, 1946, Brockelmann, GAL, C.II, s.202; Suppl., C.II, s.285-286; Ömer Okumus, a. g. m., C.VII, s.94-99.

yaldız cetvel içinde, her sayfada 17 satır güzel bir tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiş ve bazı ibarelerin altı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sayfa kenarlarında tâlikât, tashihât ve şerhler bulunmaktadır. Eserin müsveddeden temize çekme işinin Abdurrahmân el-Câmî tarafından yapıldığına dair 192^b varağında kayıt vardır. Ünvan sayfasında temellük kayıtlarına rastlanmaktadır. İbnu'l- Hâcib'in el- Kâfiyesi'ne Abdurrahmân el-Câmî'nin tâlikatlarıyla yeniden yazılmasıdır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّهِ وَعَلَى آلِهِ ... وَبَعْدَ فَهَذِهِ فَوَائِدُ وَأَفِيئَةٌ بِحَلِّ
مُشْكَلَاتِ الْكَافِيَةِ لِلْعَلَامَةِ الْمُشْتَهَرِ فِي الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ الشَّيْخِ ابْنِ الْحَاجِبِ ... نَظَّمْتُهَا فِي سَلْكِ التَّقْرِيرِ وَسِمَطِ
التَّحْرِيرِ لِلْوَلَدِ الْعَزِيزِ ضِيَاءِ الدِّينِ يَوْسُفَ ... سَمَّيْتُهَا بِالْفَوَائِدِ الضِّيَائِيَّةِ ... اعْلَمْ أَنَّ الشَّيْخَ رَحِمَهُ اللَّهُ لَمْ يَصْدِرْ
رِسَالَتَهُ هَذِهِ بِحَمْدِ اللَّهِ سَبَانَهُ بَانَ جَعَلَهُ لِنَفْسِهِ ...

Son(194^b) :

... بِحَذْفِ الْوَاوِ وَالْيَاءِ وَإِذْ أَوْقَفْتَ عَلَيْهِمَا وَجِبَ أَنْ تَرُدَّ وَقَلْتَ اغزوا أو اغزي بخلاف التنوين ...
إِذَا انْفَتَحَ مَا قَبْلَهَا تُقَلِّبُ الْفَاءَ وَإِذْ اِنْضَمَّ أَوْ اِنْكَسَرَ تُحَذِّفُ نَحْوَ أَصَبْتُ خَيْرًا وَأَصَابَنِي خَيْرٌ وَأَخْنَمْتُ لِي بِخَيْرٍ اللَّهُمَّ
اجْعَلْ خَاتَمَةَ أُمُورِنَا خَيْرًا ...

3.8. el- Kâfiye, İbnu'l- Hâcib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 481

Eser, yaldız zencirekli, miklepli, şirâzeli koyu vişneçürüğü rengi meşin bir cilt içindeki mecmuanın 1^b -27^a varakları arasında 27 varak olup 162x 102 (110x 62)

mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine, kenarı siyah çizgili yıldız bir cetvel içinde 15 satır güzel bir tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha bulunmaktadır.

İstinsah Kaydı (27^a) : 19 Zilhicce 1150 h.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(27^a) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.9. el- ‘Avāmilu’l- mīe, Muḥammed b. Pīr ‘Ali Birgivī (ö.981/1573)

Asıl adı Takiyuddin Mehmed olan İmam Birgivī, 929/ 1523 yılında Balıkesir’de doğmuştur. Birgivī Balıkesir’de müderris olan babası Pir Ali Efendi’den ilk tahsilini almıştır. Daha sonra İstanbul’a giden Birgivī orada dönemin meşhur âlimlerinden dersler aldı. Birgivī, Osmanlı döneminde yetişmiş olan seçkin bir âlim olmasının yanında dini ve ahlaki şahsiyeti bakımından da örnek bir şahsiyet ve önemli bir Türk âlimidir.

Birgivī, 981/ 1573 yılında bir İstanbul seyahati sırasında veba hastalığına yakalanarak vefat etti ve Birgi’ye getirilerek orada defnedildi.

Tefsir, tasavvuf, ahlak, akâid, hadis, kıraat sahalarında eserler veren Birgivī’nin gramere dair eserleri meşhurdur. İzhāru’l-esrar, İmtihānu’l-ezkiyā, Şerhu’l-Emsile, Kifāyetu’l-mubtedi eserlerinden bazılarıdır⁴⁸.

⁴⁸ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bk. Mehmed Tahir Bursalı, **a. g. e.**, C.I, s.253; Brockelmann GAL, C.II, s.582-583-586; Kāsım Kufralı, “Birgivī”, İA, II., 634; Emrullah Yüksel, ‘Birgivī’, md., **DİA**, C.VI, s.191; Mehmed Ali Ayni, **Türk Ahlakçıları**, İstanbul, 1939, C.I, s.105.

AY 481

Eser, yaldız zencirekli, miklepli, şîrâzeli, koyu vişneçürüğü rengi meşin bir cilt içinde 119^b -124^a varakları arasında 6 varak olup 162x 102 (110x 62) mm. ebâdında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine kenarı siyah çizgili yaldız cetvel içinde 15 satır güzel bir tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile belirtilmiştir. 119^b varağında müzehheb bir serlevha vardır.

İstinsah kaydı : Aynı mecmuanın 27^a varağındaki kayıttan hareketle aynı müstensihe ait 19 Zilhicce 1150 h. olduğunu söyleyebiliriz.

Baş (119^b) :

الحمد لله رب العالمين ... و بعد : فاعلم أنه لا بد لكل طالب معرفة الاعراب من معرفة مائة شئ
ستون منها تُسمَّى عاملاً و ثلاثون منها تُسمَّى مَعْمولاً و عشرة منها تُسمَّى عَملاً و إعراباً فأبين لك باذن الله
تعالى هذه الثلاثة على طريق الایجاز في ثلاثة أبواب، الباب الاول في العوامل، الباب الثاني في المعمول، الباب
الثالث في الاعراب.

Son(124^a) :

... قدر في آخره يُسمى تقديرياً نحو أنا العاصي و إن لم يَظْهر و لم يُقَدَّر في آخره يُسمى محلياً نحو
توكلنا على من لا يأتي الخير إلا من جهته تعالى.

3.10. el- Fāḥir fī Şerḥ Cumel ‘Abdi’l- Kāhir, Şāriḥ : Muḥammed Şemseddīn Ebu’l- Fetḥ el- Ba‘lī (ö.709/1309)

Müellifin tam adı Şemseddīn Muḥammed Ebu’l- Fetḥ el- Ba‘lī en- Nahvī al- Hanbalī (ö.709/ 1309). 645/1247 yılında Bālebek’te doğdu. 709/ 1309 yılında Kāhire’de vefat etti.

el- Ba'ī, birçok hocadan hadis dersi, İbn Mālik'ten Arap Edebiyatı ve lügat ilimleri dersleri aldı. Takıyuddīn Subkī, Ebū 'Abdullah kendisinden ilim öğrenenlerdendir.

Eserlerinden bazıları şunlardır; al- Muṭallāṭ bi'l- ma'nā'l- vāhid, el- Fāhir şerḥ el- Cumel, Şerḥu'r- riāye.⁴⁹

AY 585

Eser, şirâzeli, şemseli, üzeri kahverengi meşin, sırtı sonradan tamir görmüş kırmızı meşin, kenarları da sonradan tamir görmüş siyah meşin kaplı, mukavva bir cilt içinde 170 varaktır. 280 x175 (205x 140) mm. ebadında, âharlı, orta kalınlıkta krem renk kâğıt, bazı sayfalar farklı renkte olup her sayfada 25 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı sayfalarında tashihat ve talikatlar bulunmaktadır. Eserin ünvan sayfasında temellük kaydı vardır.

İstinsah Kaydı (170^b) : 830 h. Cemâziyulâhir ayı. Şemseddin Muḥammed b. Ebi'l-Feth b. Ebi'l-Faḫl el- Ba'ī. Bu nüsha: İbrahim b. İbrahim b. Muḥammed b. 'Aḫmed el-Yuv'āvī

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ. قَالَ الْفَقِيرُ إِلَى عَفْوِ بِهِ
وَلَطْفِهِ وَامْدَادِهِ بِمَعُونَتِهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْفَتْحِ ابْنِ أَبِي الْفَضْلِ ابْنِ أَبِي عَلِيٍّ الْبَعْلِيُّ الْحَبْلِيُّ عَفَا اللَّهُ عَنْهُ : الْحَمْدُ لِلَّهِ
الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَعَلَّمَهُ الْبَيَانَ وَفَضَّلَهُ ... أَمَا بَعْدُ : فَإِنَّ كِتَابَ الْجَمَلِ فِي النُّحُوِّ لِعَبْدِ الْقَاهِرِ الْجُرْجَانِيِّ رَحِمَهُ
اللَّهُ قَدْ كَثُرَ اعْتِنَا الْمُبْتَدِينَ فِي الْأَشْتِقَالِ فِي النُّحُوِّ بِهِ وَقَدْ تَكَرَّرَ سُؤَالُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنَ الْمَشْتَغَلِينَ لِي أَنْ أُعَلِّقَ لَهُ
شَرْحًا يَكُونُ أَكْثَرَ وَضُوحًا وَبِشْطًا ...

⁴⁹ Brockelmann, *Supl.*, C.II, s.119; Keḫḫāle, a. g. e, C. XI, s.116; Suyūtī, a. g. e, C.VI, s.20; İslam Alimleri Ansiklopedisi, C.X, s.308.

Son(170^b) :

وقال الآخر، لما الى حير الرحيم بواصعت سور المدينة والحبال الخشع، والسور مذكر ولكن سرى
اليد الثامت من المدينة والله اعلم وقد يقدم الكلام على اكثر الصرائر في ابوابها فلا حاجة الى الاطالة هنا...

3.11. el- Maḫṣūd

AY 745

Eser, üzeri yavruağzı rengi eski kâğıt, sırtı kırmızı bez kaplı, sonradan tamir görmüş bir cilt içinde 28 varak olup 223 x138 (155x 71) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz orta kalınlıkta kâğıt üzerine her sayfada 13 satır harekeli güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile belirtilmiştir. 1^b varağında müzehheb bir serlevha bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (28^b) : 1065 h.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الوهاب لملؤمنين سبيل الصواب و الصلاة و السلام على نبيه محمد
الزاجر عن الاذئاب الحات على طالب الثواب و علي آله ... أما بعد فإن العربية وسيلة إلى العلوم الشرعية و
أحد أركانها التصريف لأنه يصير القليل من الافعال كثيراً والله الموفق و المرشد. الافعال على ضربين أصلي و
دو زيادة فأصلي ثلاثي و رباعي ...

Son(28^b) :

... و قد يكون في بعض المواضع لا يتغير المعتلات فيه مع وجود المقتضى للإعراب نحو؛ عور و
اعتور واستوى و غير ذلك فبعضها لا يتغير لصحة البناء و بعضها لعلة أخرى تم كتاب...

3.12. Fethu'1- Hāliki'1- Mālik fī ḥall elfāz Elfiyet İbn Mālik, Şāriḥ : Muḥammed eş- Şirbīnī el- Ḥaṭīb (ö.977)

Hayatı hakkında fazla bilgiye ulaşılamayan müellifin tam adı Şemseddin Muḥammed b. Aḥmed el Mıṣrī'dir. eş- Şirbīnī el- Ḥaṭīb eş- Şāfi'ī diye de meşhurdur. 977 yılında vefat etmiştir⁵⁰.

AY 754

Eser, basma şemseli, salbekli, zencirekli, miklepli, şirâzeli ve tamir görmüş meşin bir cilt içinde 407 varak olup 232x 165 (157x 105) mm. ebâdında, az âharlı, filigranlı, nohudi renk orta kalınlıkta kâğıt üzerine 25 satır arap nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer yer şerh ve açıklamalar bulunmaktadır. 407^b varağında 8 Rebûssânî 976 h. telif tarihi vardır. Eser iki cilt halinde olup 1^b- 239^b varakları arasında I. cilt 242^b -307^b varakları arasında da II. cilt bulunmaktadır. Her iki cildin başında da ciltlerin muhtevası olan indeks bulunmaktadır. Eser, İbn Mālik'in Elfiye'sinin bir şerhidir.

I. Cildin İstinsah Kaydı (239^b) : 8 Zilhicce 976 h. Şarih eliyle.

I. Cilt Baş (1^b) :

الحمد لله الذى أنزل قرآنًا عربياً... وبعد: فيقول فقير رحمة ربه... محمد الشربيني الخطيب لما كان كتاب الألفية في النحو... تجرى من كتب النحو والصرف مجرى الانسان... انه في الحقيقة خلاصة كل بسيط ومستصفي... شرعت في أوائل سنة خمس وسبعين في شرح تغذ به أعين أولى الرغبات... وسميته: فتح الخالق المالك في حل ألفاظ كتاب ألفية ابن مالك...

⁵⁰ Bağdādī, a.g.e. C.II, s.161.

I. Cilt Son (239^a) : Ef'ālu't- Tafdil bölümünde bitiyor (234^b)

(239^a) ... كلف ترى فى الناس من رَفِيقِ أَيْ، صاحب أولى به الفضل من أبى بكر الصديق فالفضل الثانى هو المفضول ... (239^b) و الحالص أنَّ الضميرين تارة يكونان مذكورين و تارة يكونان محذوفين ... و لم يرو به سماع و الأولى الاقتصار على ما قاله العرب.

II. Cilt (242^b) : Nact : Sifat bölümünden başlıyor.

و به نستعين و صلى الله على سيدنا محمد و على آله و صحبه و سلم. النعت أى هذا باب النعت و يُرادفه الصفة و الوصف ...

II. Cilt Son (407^b) : İdğam bölümünde bitiyor.

(407^b)الإدغام : أى هذا بابُ الإدغام الأليق بالتَّضْرِيْب ... (407^b) سكرات الموت وإن يفعل ذلك بأهلينا و أحبائنا وجميع المسلمين

3.13 Muğni'l-Lebīb 'an kutubi'l- e'ārīb, İbn Hişām

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 391 numaralı esere bakınız.

AY 757

Eser, yıldız basma şemseli, salbekli, yıldız zencirekli, miklepli, şirâzeli, koyu vişneçürüğü rengi meşin bir cilt içinde 296 varak olup 230x 130 (170x 70) mm. ebâdında, âharlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine kenarları siyah çizgili yıldız cetvel içinde 25 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı ve mavi mürekkep ile yazılmıştır. Eserin başında indeks bulunmaktadır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY380 numaralı yazmanın aynısı.

Son(296^a) : AY380 numaralı yazmanın aynısı.

3.14. el- Muvaşşah Ma'na Şerhi'l- Kāfiye, Eşrefeddin el-Kirmānī

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 787

Eser, şirâzesi dağılmış, miklabı kopmuş, üzeri ebru sırtı kahverengi meşin kaplı mukavva bir cilt içinde 129 varak olup 225x 142 (150x 90) mm. ebâdında, az âharlı, nohudî renk orta kalınlıkta yer yer rutubet ve kurt tahribatına uğramış ve tamir görmüş kâğıt üzerine 21 satır nestalikle yazılmıştır. Şerhe esas olan metnin ibâreleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Satır araları ve sayfa kenarlarında şerh ve izahlar bulunmaktadır.

İstinsah Kaydı (129^b) : 10 Ramazan 788 h. ‘Abdullah b. ‘Abdulğâfūr b. Muhammed b. İsmâ‘îl b. ‘Abdulmecîd eliyle

Baş (1^b) :

وبه استعين وأحمده كما يستحق أن يُحمد ... الكلمة : أى التى فى اصطلاح انحاء فانها تطلق على

معانٍ ...

Son(129^b) :

... وفي الوقف فيرد ما حذف : من حرف علة أو إعراب ... والمفتوح ما قبلها تُقَابُ الفاء كقولك فى

اضربن اضربا نشبها لها بالنون. تَمَّ والحمد لله.

3.15. Kavâ'idu'z- Ziyâiyye, Şarih: 'Abdurrahman Molla Câmî

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 470 numaralı esere bakınız.

AY 823

Eser, üzeri siyah kâğıt, sırtı sonradan tamir görmüş meşin kaplı, şîrâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 208 varak olup 210x 175 (138x 60) mm. ebâdında, kirli beyaz, orta kalınlıkta, filigranlı kâğıt üzerine her sayfada 11 satır tâlikle yazılmıştır. Eserde yer yer tâlikât, tashihât ve şerhler bulunmaktadır. Eser baştan eksiktir. Şerhedilen ibarelerin üzeri siyah ve kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Eser İbnu'l- Hâcib'in el- Kâfiye adlı eserinin şerhidir.

İstinsah Kaydı (208^a) : Ramazan ayı, 877 h.senesi

Baş (1^b) :

بينهم وذهب في ذلك الى مذهب سيوييه حيث اطلق المضاف اليه على المنسوب اليه بحرف الجر
لفظا ايضا كل اسم حقيقة او حكما ليشتمل الجمل التي يضاف اليها ...

Son(207^b) :

...العبد الفقير عبدالرحمن الجامي وفته اليه سبحانه في وفالق عبويطة الاعراض عن فطالبة
الاعراض والاعواضي نجوة البت الحادث عشر مرة شهر رمضان ... كقولك في اخرين اخرباتشبيها لها
بالتنفدين فان اذا انفتح واقبلها ايقلب الف اذا انضم وانك يحذف نحو رحمتُ خيرا واصابه خيرٌ واختم لي بخير...
(208^a) الضلالات كافية وعن هذه اسقام الجاملات شافية وعلي اله واصحابه واما مرة تبعهم في زهرة احياية
قد اسزالح مرة ذكرة الاتها في لنقل لله الشرح في ...

3.16. el-Lemḥa fî Şerḥi'l- Mulḥat, Şarih: Muḥammed b. Ḥasan b. Sabba^c es- Şā'ig (ö.645/1245)

Müellifin tam adı Muḥammed b. Ḥasan b. Sabba^c b. Ebī Bekr el- Cezāmī, Ebū 'Abdullah, Şemseddīn'dir. İbn Şā'ig diye meşhurdur. Dimeşk'te doğdu, 645/1245 yılında burada vefat etti.

Eserlerinden bazıları şunlardır; Şerḥu'- Mulhati'l- İ'rābi'ş- Şehābitteti, es-Şanāi^c ve'l- Funūn, Şerḥu Makşūratı İbn Dureyd (II cilt), Muḥtaşar Kitābī İbn Ḥurūf ve's- Sīrāfi 'Alā Kitāb Sibeveyh⁵¹ .

AY 1016

Eser, sırtı siyah meşin üzeri siyah bez Osmanlı teclidi mukavva bir cilt içinde 150 varak olup 202x 153 (145x 100) mm. ebâdında, az âharlı, rutubet ve küf tahribatına uğramış, nohudî renk kalın kâğıt üzerine 15 satır arap nesih hattıyla yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin sayfa kenarlarındaki şerhlerden mukabele ve tashih gördüğü anlaşılmaktadır.

Eser, el- Harîrî'nin Mulhatu'l-i'râb adlı eserinin şerhidir.

İstinsah Kaydı (150^a) : 17 Rebiülevvel, 890 h. 'Alī b. Şadağa eliyle

Baş (1^b) :

قال الشيخ الامام ... ابو محمد القاسم بن على الحريرى ... اقول من بعد افتتاح القول بحمد ذى
الطول الشديد الحول...

⁵¹ Zirikli, **a.g.c.** , C.VI, s. 87.

Son(150^b) :

نكن فى حاجته من لم يكن بالله لاهج ... كم كرية فرجتها با خير بقصود و فارح ... تم ...

3.17. Fethu'l- ekfāl, Ebū ʿAbdullah Muhammed b.ʿOmer el-Hazramī (ö.930 h.)

Tam adı Cemāledīn Muḥammed b. ʿOmer b. Baḥraḳ el- Hazramī olup el-Baḥraḳ diye bilinir. Büyük bir fakih, edip ve mutasavvıftır. Doğduğu şehir olan Hadramevt, Zebīd, Mekke, Medine ālimlerinden ilim tahsil etti. el- Ehvāz ve Merc Kalesi'nin arasında bulunan Şecer'de kadılık görevinde bulundu. Bir müddet sonra bu görevinden ayrılarak Hindistan'a gitti. Burada devrin hükümdarı Sultan Muzaffer'in ikramlarına mazhar oldu. Ömrünün sonuna kadar Hindistan'da kalan müellif çok sayıda eser telif etmiştir⁵².

AY 1033

Eser, yıldız basma şemseli, salbekli, köşebentli, zencirekli, miklepli, şirâzeli, koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 68 varak olup 256x 148 (138x 105) mm. ebâdında, az âharlı, nohudî renk kalın kâğıt üzerine 21 satır nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eser, İbn Mâlik'in sarf ilminde Ebniyetu'l-ef'al diye bilinen lâmiye'sine Ebû Abdullah el-Hadramî'nin yaptığı bir şerhtir.

İstinsah Kaydı (68^b) : 13 Muharrem 1009 h. ʿAlī b. ʿAbdurraḥman b. ʿAlī b. Niʿmet el-Ḳāyisī eliyle

⁵² Ziriklī, a.g.e., C.VII, s.207.

Baş (1^b) :

الحمد لله المتصرف قبل علة التصريف... أما بعد : فإنَّ علم العربية في الدين بالمحل الأعلى ... على ذلك أجمع أهل العلم سلفاً وخلفاً ... فوفقتني الله تعالى وله الحمد أنْ شرحت القصيدة اللامية المسماة أبنية الأفعال في علم التصريف للامام جمال الدين محمد بن عبدالله بن مالك...

Son(68^b) :

وأن يُبَسِّرَ لي سعيًا أكونُ به مُستبشراً مناً لا بأسراً وجلاً والمراد بالسعى المذكور العمل الصالح ... ولنا ولو الديننا ولمشايعنا في الدين ولساير المسلمين أجمعين. تم الشرح المبارك.

3.18. Nuket ‘ala’l- Elfiye ve’l- Kāfiye ve’ş- Şāfiye ve Nuzheti’t- Taraf ve Şuzūri’z- Zeheb, Müellif: Celāleddīn ‘Abdurrahmān b. Ebī Bekr es- Suyūṭī (ö.911/1505)

Celāluddīn ‘Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Suyūṭī, (ö. 911/1505) Mısır ve Suriye’de hüküm süren Memlûklûlar devletinin son zamanlarında Kāhire’de yetişen ve Arap dilinde en fazla eser veren müelliflerden birisi, belki de birincisidir⁵³. 849/1445 yılında Kāhire’de, doğdu⁵⁴. İlmî seviyesi yüksek olan bir aileden gelmektedir. Küçük yaşta babasını kaybeden İmam Suyūṭī yetim kalmıştır.

Sonrasında küçük yaşına rağmen Kur’ān-ı ve bazı hadisleri ezberlemiştir⁵⁵. Daha sonra devrinin tanınmış birçok âliminden Kur’ān, tefsir, hadis, fıkıh, Arapça, nahiv, usul, felsefe ve mantık dersleri almıştır. Tahsil hayatında 50’den fazla

⁵³ Abdulkādir Karahan, “es- Suyūṭī”, İA, C.XI, s.258.

⁵⁴ Keḥḥāle, a. g. e., C.V, s.127, 130; Celāluddīn ‘Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Suyūṭī, **el-İtkan fi ‘u’lūmi’l-Ḳur’ān (thk. Aḥmed ‘Ali)**, Dāru’l-Hadīṡ, Kāhire, 2003, C.I, s.11; Serkis, a. g. e., I, 1073-1074.

⁵⁵ es- Suyūṭī, a.g.e., C.I, s.11.

hocadan istifade etmiş olan Suyūti'nin en çok yararlandığı Hoca Muhammed b. Süleymān el-Kāfiyeci (ö. 879/1474) olmuştur⁵⁶.

Tahsilini tamamladıktan sonra çeşitli medrese ve camilerde, fıkıh ve hadis dersleri vermeye başlamış zamanla şöhreti de gittikçe artmıştır. Tefsir, hadis, fıkıh, dil ilimleri, belagāt, tasavvuf, mantık gibi birçok ilimlerde eserler vermiştir⁵⁷. Te'lif ettiği eserlerin sayısının tam olarak tespit edilememekle birlikte, altı yüzü bulduğu ifade edilmektedir⁵⁸.

Hayatının sonuna kadar ilim ve eser telifi ile uğraşan Suyūti, 911/ 1505 yılında hastalanarak bir Cuma sabahı vefat etmiştir⁵⁹.

AY 1114

Eser, arabesk yaldız şemseli, salbekli, yaldız zencirekli, miklepli, şirâzeli, koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 278 varak olup 202x 133 (155x 132) mm. ebâdında, âharlı, filigranlı nohudî renk kâğıt üzerine kırmızı cetvel içinde 37 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır

İstinsah Kaydı (278^a) : 1151 h. Saray Bosna'da Yūsuf el-Uskubî eliyle

Baş (1^b) :

قال الشيخ الامام ... أبي بكر السيوطي الشافعي ... أما بعد : حمداً لله على نعمه الكافية ... فهذه نكة
حررُتها على كتب في علم العربية عمَّ النفع بها وكثر تداولها ...

⁵⁶ Süleyman Molla İbrahimoglu, **Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Tefsirler (Metot ve Kaynakları)**, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 2002, s. 325-326.

⁵⁷ Eserleri için bk. Suyūti, **a.g.e.**, C.I, s.15-18; Serkis, **a. g. e.**, C.I, s.1074-1085; Brockelmann **GAL**, C.II, s.200; **Suppl.**, C.II, s.194; Suyūti, , **Buğyet u'l-vu'ā fi ṭabaḳāt; e'n-nuḥāt**, I, VI, Hācī Ḥalīfe, **a.g.e.**, C.I, s.100-101.

⁵⁸ Abdulkādir Karahan, **a. g. m.** 259.

⁵⁹ Suyūti, **a.g.e.**, C.I, s.22; Abdulkādir Karahan, **a. g. m.** 260; Eyüp Beyhan, **Selimağa Kütüphanesindeki Arapça Nahiv ve Sarfla İlgili Yazma eserlerin Tanıtımı**, Yüksek Lisans Tezi.

Son(278^b) :

... من الناس لم يسمح به أحد قبلى والله كل الحمد ثم صلاته وتسليمه الوافى على خاتم الرسل تم

وكمل ...

3.19. el- Mufaşşal fi'n- naḥv, Cārullah Ebū'l- Qāsım Maḥmūd b. 'Omar ez- Zemaḥşerī el- Ḥavārizmī (ö.538/1144)

Müellifin tam adı Cārullah Ebū'l- Qāsım Maḥmūd b. 'Omar ez- Zemaḥşerī el- Ḥavārizmī'dir (ö. 538/ 1144). ez- Zemaḥşerī, büyük bir dilci, edebiyatçı, kelimci ve önemli bir müfessirdir. Arap dili ve edebiyatı sahasında da öne çıkan bir âlimdir. Bir müddet Mekke'de ikamet ettiği için 'Cārullah' lakabı ile anılmaktadır. Harezmi kasabalarından biri olan Zemaḥşer'de H. 467 (M. 1075) yılında doğmuştur. Yine Harezmi'nin başka köyü olan Curcan'da vefat etmiştir (ö. 538/ 1144). Arap diline dair yazmış olduğu birçok eseri vardır.

Hal tercemelerinden bahseden eserler, onun elli civarında eseri olduğunu belirtiyorlar. En önemli eserlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Esāsu'l-belāğa, el-Mufaşşal, el-Unmuzec, Makāmat, el-Keşşāf vd⁶⁰. . .

AY 1143

Eser, yıldız arabesk şemseli, salbekli, yıldız zencirekli, miklepli, şirāzesi dağılmış, koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 142 varak olup 198x 150 (132x 95) mm. ebādında, âharlı, orta kalınlıkta, kirli nohudî renk kâğıt üzerine her sayfada 15 satır arap nesih hattıyla yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında geniş açıklama ve şerhler bulunmaktadır. Eser kurt ve rutubet tahribâtına uğramıştır.

⁶⁰ Eserleri hakkında bilgi için bk. Ḥayreddīn ez-Ziriklī, **el-'Alam kamus terâcim li-eşheri'r-ricāl ve'n-nisā mine'l-'arab ve'l-musta'ribīn ve'l-musteşrikīn**, VIII, 55, 1905; Keḥḥāle, **a. g. e.**, C.XXII s. 186-187; Suyuti, **a.g.e.**, 1964 II, 279; el-Bağdadi, **a. g. e.**, C.II, s.402; Cağmar, M. Edip, "ez-Zemaḥşerī ve Makamāt Adlı Eseri", Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi. IV, sayı:1, s. 77-99.

İstinsah Kaydı (142^b) : 25 Şevvâl 705 h. Muḥammed b. Bedîl b. ‘Oşmân eṣ-Şirvânî er-Rûzbârî eliyle

Baş (1^b) :

قال للاستاذ... جار الله... فخر خوارزم أبوالقاسم محمود ابن عمر الزمخشري ... أحمدان جعلنى من علماء العربية ...

Son(142^b) :

... تلعبير وبلعجلان في بنى العنبر وبنى العجلان وعلماء بنو فلان ... وإذا كانوا ممن يحدفون مع امكان الادغام ... فهم مع عدم امكانه أحذف والله أعلم. تم كتاب المفصل...

3.20. el- Maṭlûb,

(Yazarı Belli Değil)

AY 1276

Eser, üzeri ebru kâğıt, sırtı kahverengi meşin kaplı, şîrâzeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 89 varak olup, 175 x120 (120x75) mm. ebadında, âharlı, orta kalınlıkta, yer yer kurt yeniği olan sarımtırak kâğıt üzerine her sayfada 17 satır adî bir nesihle yazılmıştır. Konu başlıklarının altı kırmızı mürekkeple çizilmiş olup bazı sayfalarda tashihât bulunmaktadır. Eser, İmamu’l- A‘zam veya Birkilî’nin (Kâtip Çelebi Keşfu’z- Zünûn’da eserin müellifinin bu iki müelliften biri olduğu ihtilâflıdır diye kaydetmiştir.) Maḫşûd adlı eserinin şerhidir. Ünvan sayfasında ve 2^a varağında temellük kayıtları vardır.

İstinsah kaydı (89^b) : Muharrem 946 h.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين، الحمد لله المتعال عن الاخبار الا راجفة العلوجية ...
والصلاة على رسول خير الامم ... و بعد فان الشيخ العالم الفاضل قدرة مشايخ الطريقة و صاحب لحب الحق و
الحقيقة لما ألف الكتاب الموسوم بالمقصود التصريفية مقدمة لا صدار كان العلوم العربية التمس بعض الاولاد
الكبراء الطالب القابل في هذا العلم قراءة هذا الكتاب منّي بالتحقيق و لم يكن له شرح عندي يشفي جميع عويصاته
و تركيباته و يبرز كنايته ينتشر الى مفصلاته و معترضاته و تصح ما تغير من تركيباته التي قد صدرت من
لفظ الشيخ ... بسم الله الرحمن الرحيم، الجار مع المجرور متعلق بالفعل المقدر أعنى عن تقديره لشهده و هو
في الاصل سيمو ...

Son(90^b):

... فبعضها أى بعض هذه الابنية لا يتغير لصحة البناء و هذا التعليل راجع الى استوى واشباهها
كما ذكرنا و في بعض لعله أخرى ومن ما ذكر في عور واعتور و غير ذلك تأملا تمت الكتاب ...

3.21. en- Nuketü'ş- şāfiye fī şerḥ Lubbi'l- Kāfiye

AY 1279

Eser, sonradan tamir görmüş, siyah meşin bir cilt içinde 109 varak olup 173x 102 (130x 54) mm. ebâdında, âharlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine kırmızı cetvel içinde 17 satır nestâlikle yazılmıştır. Şerhe esas ibârelerin üstüne kırmızı çizgi çekilmiştir. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır. Ünvan sayfasında temellük kaydına rastlanmaktadır.

Eser, Beydavî'nin İbn el-Hacîb'in Kâfiye'sine yaptığı Lubbu'l-elbâb fî 'ilmi'l-i'râb adlı muhtasarının şerhidir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

باسمك يامن رفع اعلام السماء بقدرته ... وبعد : فلما وجدت الكتاب المنسوب الى ... ناصر الدين
عبدالله بن عمر البيضاوي كتاباً فآخرا ... (2^a) ... قصدت أن اشرحه شرحا يكشف رموزه ويفتح كنوزه ...
فاتى بحمدالله في قليل من الزمان كتابا كافيا ... وسميته بالنكت الصافية في شرح لب الكافية ...

Son(109^a) :

... تلحق كاف المؤنث وفقاً حفظاً لحركتها حتى لا يلتبس بكاف المذكر نحو أكرمتكس ومررت بكش
ولله درّ المصنّف حيث قصد براعته الختام حيث جعل آخر الكلام في تحقيق هذا المرام قوله وقفا الدال علي
الانقضاء والتمام .

3.22. 'Avāmilu'1- Īrāb, Cebrā'il er-Rāhib el-Lubnānī

Müellifin hayatı hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 1433

Eser, basma zencirekli, bordo meşin kaplı bir cilt içinde 87 varak olup, 187x133 (147x95) mm. ebadında, âharlı, nohudi renk ince kâğıt üzerine her sayfada 15 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında bol miktarda şerh ve açıklamalar vardır. 1^b ve 40^a varakları arasında çok sayıda boş varak ve fevâid bulunmaktadır. Eser 40^a varağından başlamaktadır.

İstinsah Kaydı (127^b) : Eylül 1700 m.

Baş(40^a):

هذا فصل معقود في عوامل الاعراب: اعلم أنّ الألف قسمان لينة و متحركة فاللينة
تسمى ألفا و المتحركة تسمى همزة...

Son(127^b):

نحو يا ليت قومي يعلمون و يا رَبِّ مؤمن هالكٍ لقيته في هذه الاماكن كلها إمّا للتنبيه و امّا انها داخلة
على المنادى مقدرٍ. والى هنا كان الانتهاء ...

3.23. el- ʿAvāmil, Muḥammed b. Pīr ʿAlī Birgivī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 481 numaralı esere bakınız.

AY 1492/ 1

Eser, sırtı ve kenarları siyah meşin, üzeri kâğıt kaplı, şirâzesi dağılmış mukavva bir cilt içinde 1^b - 17^b varakları arasında 17 varak olup 213x 143 (139x 69) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine, kırmızı cetvel içinde 15 satır okunaklı bir nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında bazı açıklama ve şerhler bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(17^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

3.24. el- ʿAvāmil, ʿAbdulḳāhir b. Abdurrahman el- Curcānī

(ö.471/1078)

Müellifin tam adı, Ebû Bekir ʿAbdulḳāhir b. Abdurrahman el- Curcānī'dir⁶¹. Taberistan ve Horasan arasında bulunan Curcān'da doğmuştur. Bütün hayatını doğduğu kasabada geçirmiş olan Curcānī, yine doğum yeri olan Curcan'da 471/1078 tarihinde vefat etmiştir. İsmindeki 'Curcan' nisbesi yaşadığı şehirden kendisine nisbe olarak verilmiştir.

⁶¹ Hayatı ve eserleri için bk. İbnü'l-Enbārī, **Nuzhetu'l-elibbā fi tabakāt el- udebā**, nşr. İbrāhim es-Sāmerrā'ī, Bağdat,1959, s. 363-364; Yāḳūt el- Ḥamevī, **Mu'cemu'l- udebā**, C.XIV, s.6; Brockelmann, **GAL**, C.I,s.341; **Suppl.** C.I,s.503; Hācī Ḥalife, **a.g.e.** , C.II, s.1179; Nasrullah Hacımüftüoğlu, ʿAbdulḳāhir el- Curcānī, **DİA**, C.I, s.247-248.

Curcānī , Arap dil bilgini ve edebiyat nazariyatçısıdır. Dile hâkimiyeti ve özellikle nahvi bir mantık üzerine oturtma çabaları onun ‘İmamı’-n-nuha’ yani ‘nahiv âlimlerinin imamı’ diye tanınmasını sağlamıştır. Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Curcānī gramer, belāgat ve tefsire dair eserler kaleme almıştır. Bunlardan gramere dair olan eserlerinden bazıları şunlardır: Kitābu’l-cumel, Kitābu’l-muktesid fi Şerhi’l- Īzāh, et-Tetimme fi’ n-naḥv, v. d.

AY 1492/ 2

Eser, sırtı ve kenarları siyah meşin, üzeri kâğıt kaplı, şirazesi dağılmış mukavva bir cilt içinde 21^b - 41^b varakları arasında 20 varak olup 213x 143 (139x 69) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine, kırmızı cetvel içinde 15 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında bazı açıklama ve şerhler bulunmaktadır. 41^b – 42^a varaklarında hicrî 1176 tarihli “ Terkib-i bend-i Nedim-i nazm-ı avamil” gibi manzum beyitler bulunmaktadır. 42^b – 43^a varakları arasında ise sarf ve nahve dair fevâid vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (21^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ... وَ
بعد : فَإِنَّ الْعَوَامِلَ فِي النُّحُوِّ عَلَى مَا أَلْفَهُ الشَّيْخُ الْإِمَامُ عَبْدِ الْقَاهِرِ بْنِ عَبْدِ الرَّمَّانِ الْجُرْجَانِيُّ ... مَائَةٌ عَامِلٍ وَ هِيَ
تَنْقَسِمُ إِلَى قَسْمَيْنِ لَفْظِيَّةٍ وَ مَعْنَوِيَّةٍ فَالْفِظِيَّةُ مِنْهَا تَنْقَسِمُ إِلَى قَسْمَيْنِ سَمَاعِيَّةٍ وَ قِيَاسِيَّةٍ ...

Son(40^a) :

...والتانى اسم الفاعل نحو: زيد ضارب غلامه عمراً الآن أو غدا والثالث اسم الفعول نحو: فلا
يستغني الصغير الكبير والوضيع والرفيع عن معرفتها وإستعمالها.

3.25. el- Mişbāh, Şarih bilinmiyor.

AY 1492/ 3

Eser, sırtı ve kenarları siyah meşin, üzeri kâğıt kaplı, şirâzesi dağılmış mukavva bir cilt içinde 44^b - 92^b varakları arasında 48 varak olup 213x 143 (139x 69) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, nohudi renk ince kâğıt üzerine, kırmızı cetvel içinde 15 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında bazı açıklama ve şerhler bulunmaktadır. Metne yapılan tâlikatlar 75^b varağından sonra bitmektedir. Eser, el- Mutarrizî'nin Mişbāh adlı eserinin muhtasar şerhidir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (44^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم ، أما بعد : حمداً لله ذي الانعام جاعل النحو في الكلام كالمح في الطعام و الصلوة و على نبيه محمد سيد الانام ... فإنَّ الولد الأعز لا زال كاسمه مسعوداً و إلى أهل الخير مودوداً لما استظهر مختصر الاقناع و كشف عنه لحفظه فضله الاقناع و أحاط بمفرداته حفظاً ... أردت أن ألمّظ من كلام الامام المحقق الحبر المدقق أبي بكر عبد القاهر بن عبد القادر الجرجاني ... (45^a) و ترجمته بكتاب المصباح ليستضى بأنواره ...

Son(54^b) :

... و منه قوله من فعل هذا فعلت زيد باضمار فعله والاضمار بدون ذلك لا يجوز و قريب من هذا الاضمار على شرطية التفسير لأنَّ الدال عليه لفظ أيضاً إلاَّ أنه يعقبه و في الاول ما سبق من الكلام.

3.26. Merāhu'l- Ervāh, Aḥmed b. ʿAlī b. Mesʿud

Aḥmed b. ʿAlī b. Mesʿud⁶²'un vefatı VIII.- XIV. yüzyılın başları diye tahmin edilmektedir. Kaynaklarda hayatı hakkında bilgiye rastlanamadı.

AY 1515/ 1

Eser, basma şemseli, sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri ebrulu kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 42^b -70^b varakları arasında 28 varak olup 205x 145 (110x 60) mm. ebâdında, âharlı, sarımtırak ince kağıt üzerine 15 satır nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin 110^b 136^a varakları arasında şarihi kaydedilmeyen bir şerhi daha bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (70^b) : ʿAbdullah b. Muşafa eliyle olup istinsah tarihi kaydedilmemiştir.

Baş (42^b) :

قال المفتقر إلى الله ... أحمد بن علي بن مسعود ... إعلم أنّ الصرف أم العلوم و النحو... فجمعت فيه كتابا موسوما بمراح الارواح ...

Son(70^b) :

... يكون حكمها أيضا كحكم طوى للمتابعة نحو طويا و طاويان. تمت الكتاب...

3.27. Muʿrebu'l-ʿAvāmili'l- ʿAtīq, ʿAbdulkāhir b. ʿAbdulkādir el-Curcānī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1492/2 numaralı esere bakınız.

⁶² Müellif ve eseri hakkında bilgi için bk., Ziriklī, a. g. e., C.I, s.374; Suyūti, a. g. e., s. 151; Hācī Ḥalīfe, a. g. e., II, 1651; Abdillatif b. Muhammed Riyazizāde, a. g. e., s. 287; Serkis, a. g. e., C.I, s.374; Kenan Demiryak, “Merāhu'l-Ervāh” , DĪA, C.XXIX, s.165-166.

AY 1515/ 2

Eser, basma şemseli, sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri ebrulu kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 71^b -109^b varakları arasında 38 varak olup 205x 145 (110x 60) mm. ebâdında, âharlı, sarımtırak ince kağıt üzerine 15 satır tâlikle yazılmıştır. Yazı ve kâğıt türü 78^a varağından itibaren değişiklik arz etmektedir. 78^a varağından sonraki varaklardaki güzel tâlik yazının yerini adi bir Arap hattı, ince, âharlı kâğıdın yerini de orta kalınlıkta az âharlı kâğıt almaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser son dan eksiktir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (71^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، قال المص رح أما بعد: أما كلمة متضمنة لمعنى الشرط فذلك لزم دخول
الفاء فى جوابها لزوماً ...

Son(109^b) :

... و المخصوص منصوب عليه إنه عطف على اسم أن و إنها ترفع المخصوص ايضاً على أحد
الوجوه و هو أن يكون المخصص

3.28. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 1523

Eser, üzeri muşamba, sırtı siyah meşin kaplı sonradan tamir görmüş bir cilt içinde, 3^b -25^a varakları arasında 22 varak olup 200x 135 (133x 65) mm. ebadında, âharlı, kirlili beyaz ince kâğıt üzerine, her sayfada 19 satır kırmızı cetvel içinde adi bir

nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin ilk varağı olan 3^a ile 12^a varakları yosun yeşili renktedir. Sayfa kenarlarında yer yer talikatlar bulunmaktadır.

İstinsah Kaydı (25^a) : 1188 h.

Baş (3^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(25^a) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.29. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 1538

Eser, çiçek motif şemseli, yıldız köşebentli, yıldız zencirekli, şirâzeli koyu kahverengi meşin içindeki mecmuanın 68^b – 130^a varakları arasında 62 varak olup 197x 130 (100x 53) mm.ebâdında âharlı, filigranlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine, kırmızı cetvel içinde 9 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.78^a -78^b, 83^a -83^b, 88^a -88^b, 93^a -93^b varakları pembe, 89^a -89^b, 92^a -92^b varakları da mavi renktir. Eserin başından 113^a varağına kadar ki bölümde satır araları ve sayfa kenarlarında açıklama ve şerhler bulunmaktadır.

İstinsah Kaydına rastlanamadı.

Baş (68^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(130^a) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.30. el- ʿAvāmil, Muḥammed b. Pīr ʿAlī Birgivī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 481 numaralı esere bakınız.

AY 1547

Eser, üzeri sonradan siyah kâğıt kaplanmış Osmanlı cildi içinde, 72^b -76^a varakları arasında 5 varak olup 193x 127 (145x 75) mm. ebâdında, âharlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine kenarları siyah çizgili yaldız cetvel içinde 21 satır okunaklı bir nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. 72^b varağında müzehheb bir serlevha vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (72^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(76^a) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

3.31. Merāḩu'l- Ervāḩ, Aḩmed b. ʿAlī b. Mesʿud

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1515/1 numaralı esere bakınız.

AY 1557

Eser, sırtı siyah meşin, üzeri kâğıt kaplı yıpranmış mukavva bir cilt içinde 67 varak olup 192x 127 (130x 67) mm. ebâdında, âharlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine 9 satır okunaklı bir nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. İlk 6 varağın kenarlarında ve satır aralarında şerh ve açıklamalar vardır.

İstinsah kaydı (67^b) : 2 Cemaziyulevvel 1182 h.

Baş (1^b) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

Son(67^b) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

3.32. el- Maşşūd

AY 1560

Eser, sırtı siyah bez üzeri mor kağıt kaplı mukavva bir cilt içinde 28^b - 48^b varakları arasında 20 varak olup 181x115 (115x65) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, ince beyaz kağıt üzerine kenarları siyah çizgili yıldız cetvel içinde 13 satır nestâlikle yazılmıştır. Sayfa kenarlarında dış cetvel ile iç cetvel arasında şerhler ve tâlikât bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (28^b) : AY 745 numaralı yazmanın aynısı.

Son(48^a) : AY 745 numaralı yazmanın aynısı.

3.33. el- Kâfiye, Ibnu'l- Hâcib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 1577/ 1

Eser, geometrik şemseli, salbekli, köşebentli, yıldız zencirekli, şîrâzeli koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 1^b - 27^a varakları arasında 27 varak olup 175x 152 (115x 63) mm. ebâdında az âharlı, nohudi renk orta kalınlıkta sonradan tamir görmüş kâğıt üzerine, kenarı siyah yıldız cetvel içinde 13 satır tâlikle yazılmıştır. Sayfa kenarlarında selvi ağacı ve vazo şekli verilmiş şerh ve açıklamalar bulunmaktadır. 1^b varağında mavi rengi silinmiş müzehheb bir serlevha vardır.

İstinsah Kaydı (27^a) : 6 Recep 947 h. H̄asan b. Velî eliyle.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(27^a) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.34. el- 'Avāmil

AY 1577/ 2

Eser, hendesi şemseli, salbekli, köşebentli, yıldız zencirekli, şirâzeli koyu kahverengi meşin içinde 29^b – 35^a varakları arasında 6 varak olup 175x 152 (115x 63) mm. az âharlı, nohudi renk orta kalınlıkta sonradan tamir görmüş kâğıt üzerine, kenarı siyah yıldız cetvel içinde 13 satır tâlikle yazılmıştır. Sayfa kenarlarında selvi ağacı ve vazo şekli verilmiş şerh ve açıklamalar bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (29^b) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

Son(35^a) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

3.35. el- Mişbāh fî Şerḥ - Muḥtaşar el- İḳna^c

Müellifi bilinmiyor

AY 1577/ 3

Eser, hendesi şemseli, salbekli, köşebentli, yıldız zencirekli, şirâzeli koyu kahverengi meşin içinde 38^b – 54^b varakları arasında 16 varak olup 175x 152 (115x 63) mm. az âharlı, nohudî renk orta kalınlıkta sonradan tamir görmüş kâğıt üzerine, kenarı siyah yıldız cetvel içinde 13 satır tâlikle yazılmıştır. Sayfa kenarlarında selvi

ağacı ve vazı şekli verilmiş şerh ve açıklamalar bulunmaktadır. 38^b varağında müzehheb bir serlevha vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (38^b) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

Son(54^b) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

3.36. el- 'Avāmil , Muḥammed b. Pīr 'Alī Birgivī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 481 numaralı esere bakınız.

AY 1584

Eser, yıldız basma şemseli, yıldız zencirekli, tahribata uğramış koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 66^b -72^a varakları arasında 6 varak olup 167x 111 (144x 65) mm. ebâdında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine, kenarı siyah çizgili yıldız bir cetvel içinde 15 satır okunaklı güzel bir nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. 66^b varağında müzehheb bir serlevha vardır Sayfa kenarlarında eserin çizgi içine alınmış kime ait olduğu kaydedilmeyen ve tespit edemediğimiz bir şerhi bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (66^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(72^a) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

3.37. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 1584/ 1

Eser, yıldız basma şemseli, yıldız zencirekli, tahribata uğramış koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 1^b - 32^a varakları arasında 32 varak olup 167x 111 (144x 65) mm. âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine, kenarı siyah çizgili yıldız bir cetvel içinde 15 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha bulunmaktadır. Sayfa kenarlarında kırmızı çizgi içine alınmış kime ait olduğu kaydedilmeyen bir şerhi bulunmaktadır.

İstinsah Kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(32^a) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.38. el- Vāfiye fī Şerhi'l- Kāfiye, Rukneddīn Ḥasan b. Muḥammed el- İstirābādī el- Ḥuseynī (ö.710/1315)

Müellifin tam adı Ebū Muḥammed Rukneddīn Ḥasan b. Muḥammed b. el- Mavsilī Esterābādī'dir (ö. 710/1315). Musul âlimlerindedir. Şafii mezhebine mensup olan Rukneddīn el- Esterābādī, birçok ilimde bilgi sahibi olan, asrının önemli şahsiyetlerindedir. Sarf, nahiv, fıkıh mantık, usul, tıp ve kelam gibi ilim dalları ile ilgilenmiştir. Tahsili bittikten sonra Musul'a gitmiştir. Orada iken Nuriye

Medresesinde müderrislik görevinde bulunmuştur. 710 /1315 yılında Tunus'ta vefat etmiştir⁶³.

Eserlerinden bazıları şunlardır: Şerhu's-Şāfiye, Şerh u'l-Kebīr, Şerhu's-Sağīr, Şerhu'l-Mutavassıt⁶⁴

AY 1618

Eser, şirâzesi dağılmış, miklepli, sırtı kahverengi meşin üzeri ebru kaplı mukavva bir cilt içinde 203 varak olup 210x 151 (155x 101) mm. ebâdında, az âharlı, filigranlı, nohudî renk orta kalınlıkta kurt ve rutubet tahribâtına uğramış ve sonradan tamir görmüş kâğıt üzerine 19 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarları ve satır aralarında şerh ve açıklamalar bulunmaktadır.

Müellif Kafiye'ye el-Basît diye isimlendirdiği büyük, el-Vâfiye diye isimlendirdiği orta ve küçük olmak üzere üç şerh yazmıştır. Mütâdavil olanı ise el-Vâfiye'dir.

İstinsah Kaydı (203^a) : 23 Cemaziyulevvel 1189 h.

Baş (1^b) :

أحمد الله على عظمة جلاله حَمْدَ غريق بمطالعة جماله ... و بعد : فأتى شرح كتاب الكافية في النحو أولاً: مع ایرادات واجوبة وابحاث كثيرة شرحته. ثانياً: مقتصراً على حلّ الفاظه وشرح معانيه ... وسميته بالوافية في شرح الكافية ...

Son(203^a) :

... قوله : والمفتوح ما قبلها تقلب الفاء ... هو المحذوف المردود ولكن آخر الكلام في هذا الكلام

⁶³ Hakkında geniş bilgi için bk., Keḥḥāle, *a. g. e.*, C.III, s.283; Ziriklī, *a. g. e.*, C.II, s.215; İbnu'l-İmad, *a. g. e.*, C.V, s.35, 48; Suyūti, *a.g.e.*, C.I.s.228; Hācī Ḥalīfe, *a.g.e.*, 626, 1021, 1357, 1370, 1376

⁶⁴ İbnu'l- Ḥācib'in Kāfiye'sinin üzerine yaptığı üç şerhtir.

3.39. Muğni'l-Lebīb 'an Kutubi'l- e'ārīb, İbn Hişām

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 391 numaralı esere bakınız.

AY 2317

Eser, üzeri vişne çürüğü rengi meşin kaplı, zencirekli, şîrâzeli, şemseli, sonradan tamir görmüş bir cilt içinde 214 varak olup 263x 152 (160x 70) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, orta kalınlıkta nohudî renk kağıt üzerine her sayfada 29 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. 1^b- 177^b varakları arasındaki sayfalarda kırmızı çift çizgili çerçeve vardır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Eserin çoğu varaklarında şerh ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Bu şerh ve tâlikâtların bir kısmı kâğıtlara yazılıp esere ilave edilmiştir.

İstinsah kaydı (214^b) : 27 Cemaziyülevvel, 1216 h. Salı günü, kuşluk vakti, İbnu'l- Hacı Yūsuf Ağa eliyle.

Baş (1^b) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

Son(214^b) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

3.40. el- Mukmil fī Şerhi'l- Mufaşşal Kitābi'l- Mufaşşal fī 'ilmi'n- Naḥv ve'l- i'rāb, Şāriḥ: Mazharuddīn Muḥammed

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 2336

Eser, üzeri koyu kahverengi meşin, yıldız kenarlı basma şemseli, salbekli, zencirekli, köşebentli, şîrâzesi dağılmış, miklebi kopmuş, sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt bir cilt içinde 250varak olup, 248x 150 (192x 105) mm. ebadında,

az âharlı, sarımtrak orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine, her sayfada 31 satır talik hattıyla yazılmıştır. Yer yer rutubet lekeleri ve kurt tahribatına rastlanmaktadır. Eserde önemli yerler kırmızı mürekkeple yazılmış ve bölümler daha büyük bir yazı ile ifade edilerek siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserin başlıca bölümleri sayfa yanına iplik bağlanarak ayrılmıştır. Eserin ünvan ve vikâye yapraklarında temellük kayıtları vardır. Sayfa kenarlarında tashihât ve tâlikâtlara rastlanmaktadır. Sondaki vikâye yapraklarında fevâid vardır.

İstinsah kaydı (155^a) : Şeyh İbn Mes'ūd b. el- Edrübâni eliyle

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين، رب تم بفضلك الحمد لله الذي قَصُرَ عما يليق بكبير يأتيه اوفى
ايثنية افعل ادضه وسمائية وصغر اقضى مجامد اهل خضرائية وغبر ائية ... وافضل الصلوات واوفا مما على
نبيّه محمد سيد انبيائية وقدرة اصفيائية وعلى اله واصحابه واحبابه اما بعد فقددعاني فيه خلصاني وذخرة
اعواني الى ان اشرح بهم كتاب المفصل في النحو باليف الامام فخر خوارزم محمد بن عمر الزمخشري حماده
ودامراً ان يكون شرحاً سقى معه في المفصل اشكال ...

Son(250^a) :

... يتسع اصله يوتسع تغلب فيه واوتاء وتدغم التاء في التاء وبعدهم يحذف الواو ويقول يتسع بفتح
التاء مخففة وكسر السين وكذلك يوتقى تغلب الواو وتدغر التاء في التاء وبعدهم يحذف الواو كما في يتسع يعني
في هذين اللفظين ... قياساً وبنصبه صناعى والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب .

3.41. Muğni'l-Lebīb 'an kutubi'l- e'ārīb, Şārih : Abdurrahīm b. Es'ad es- Seyyid İshak el- Munīr

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 2410

Eser, üzeri koyu kahverengi meşin kaplı, şîrâzeli, miklepli, çiçek motifli yıldız şemseli, salbekli, yıldız zencirekli, sonradan tamir görmüş bir cilt içinde, 179 varak olup 151 x217 (180x 66) mm. ebadında, aharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine kenarları siyah mürekkeple çizili yıldız cetvel içinde, her sayfada 33 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Eserin başında müzehheb bir serlevha vardır. Konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında tâlikât ve şerhler bulunmaktadır. Eser müellifin mukaddime kaydına göre AY 380 ile aynı olan 8 bölümden oluşmaktadır.

İstinsah kaydı (179^b) : 24 Zi'l- hicce Cuma, ‘Abdurrahîm b. es- Seyyid b. Es‘ad b. es- Seyyid b. İshâk el- Munîr eliyle.

Baş (1^a) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

Son(179^b) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

3.42. ‘Ucâletu’l- Beyân fî şerhi’l- Mîzân, Şârih: Muḥammed Tâşkendî, Kemâleddîn

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 2427

Eser, yıldız zencirekli, şîrâzesi dağılmış, koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 198 varak olup, 215x 125 (160x 70) mm. ebadında, âharlı, sarımtrak ince kâğıt üzerine, kenarı siyah çizgili yıldız cetvel içinde her sayfada 19 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Şerh edilen asıl ibârelerin üst tarafı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sayfa kenarlarında yer yer haşiye ve açıklamalar vardır. Eser, Isamuddin İbrahim b. Muhammed Arahşah el-İsterâînî’nin el-Mîzân adlı eserin şerhidir. Kitapta beş bölüm yer almaktadır.

I.Bab : Bâb u's- Sarf (6^b - 54^a)

II.Bab : Bâb u'n- Nahv (54^b - 133^b)

III.Bab : Bâb u'l- Me'ânî (133^b - 17^a)

IV.Bab : Bâb u'l- Beyân (171^b - 190^b)

V.Bab : Bâb u'l- Bedî' (191^a - 198^b)

Eserin başında müzehhep bir ser levha vardır. Bâb u'l-beyân'ın dışındaki bölümlerin başında serlevha yerleri vardır ancak serlevhalar yapılamamıştır.

İstinsah kaydı (198^b) : Rebiülâhir 1153 h. Huseyn b. 'Omar eliyle.

Baş (1^b) :

نحمدالله بجميل اسمائه ونصلی علی سید أنبیائه ... أ ما بعد: فهذه عُجالة البيان فی شرح الميزان
للاستاذ الأديب ... عصام الدين ... فشرعت فی شرحه علی طریق الارتجالي ...

Son(198^b) :

(من باب البدیع) ... فيخرج عن نهج البلاغة فإنّ الحسن الزائدة إنما يُعتبر بعد تمام الأصل .

3.43. Mīzānu'l- edeb fi lisani'l- 'Arab, 'İşāmeddīn İbrāhīm b. Muḥammed 'Arabşāh el- İsfērānī

AY 2440

Eser, sırtı kahverengi meşin, üzeri ebru kaplı mukavva bir cilt içinde 92 varak olup, 215x 125 (135x 55) mm. ebadında, az âharlı, filigranlı sarımtrak ince kâğıt üzerine, 11 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Konu başlıkları kırmızı

mürekkeple yazılmıştır. Anlatımı yapılan kelime ve ibârelerin üst tarafı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Eser beş bölümden oluşmaktadır.

I.Bölüm: Sarf (1^b - 35^b), II. Bölüm: Nahiv (35^b - 60^a),

III. Bölüm: Me'ânî (60^a - 79^a), IV. Bölüm: Beyân (79^a - 87^b),

V. Bölüm: Bedî ' (87^b - 92^b)

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

الحمد لله المَنَّان على ما علم البيان والصلوة والسلام على سيد الأنام... و بعد : فهذا ميزان الأدب في
لسان العرب يحتوى على أمهات المسائل ويهدى إلى مهمات الوسائل ...

Son(92^b) :

(من باب البديع) ... الترصيع : توازن الالفاظ مع توافق الاعجاز أوتقاربها... ينبع اللفظ المعنى لا

العكس .

3.44. Ḳavā'idu'l- İrāb, 'Abdullah b. Yūsuf b. Hişām

(Nahiv Cümlesi)

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 391 numaralı esere bakınız.

AY 2480

Eser, üzeri siyah meşin, sırtı sonradan tamir görmüş, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 17 varak olup 206 x140 (139 x 62) mm. ebadında olup, az âharlı, filigranlı, kirli beyaz kâğıt üzerine her sayfa da 13 satır okunaklı bir tâlikle

yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bazı sayfalarda tashihat, tâlikât ve fevâid bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(17^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

3.45. el- Mişbâh, Muḥammed b. Dāvud ez- Zẽmācĩ

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 2480

Eser, üzeri siyah meşin, sırtı sonradan tamir görmüş, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 31^b – 58^b varakları arasında 27 varak olup 206 x140 (130 x 73) mm. ebadında olup, az âharlı, filigranlı, kirli beyaz kâğıt üzerine kenarları kırmızı mürekkeple çizili cetvelle çevrili, her sayfa da 13 satır okunaklı bir tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bazı sayfalarda tashihat, tâlikât ve fevâid bulunmaktadır. 31^b varağında müzehheb bir serlevha vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (31^b) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

Son(58^b) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

3.46. ʿAvāmil, Muḥammed b. Pīr ʿAlī el- Birgivī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 481 numaralı esere bakınız.

AY 2480

Eser, üzeri siyah meşin, sırtı sonradan tamir görmüş, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 151^b – 155^a varakları arasında 4 varak olup 206 x140 (145 x 68) mm. ebadında olup, az âharlı, filigranlı, kirli beyaz kâğıt üzerine kırmızı mürekkeple çizili cetvelle çevrili, her sayfa da 17 satır okunaklı bir tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bazı sayfalarda tashihat, tâlikât ve fevâid bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (151^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(155^a) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

3.47. Muḥtaşar Muğni'1-Lebīb ʿan kutubi'1- eʿārīb, İhtisar eden : Muḥammed b. Muştafa el- Aḳkirmānī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 380 numaralı esere bakınız.

AY 2491

Eser, üzeri ebru kâğıt, sırtı kahverengi meşin kaplı, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 96 varak olup, 210 x130 (140x60) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, nohudi renk orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine, kırmızı cetvel içinde, her

sayfada 23 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserin baştaki vikâye yapraklarında kitabın indeksi bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (96^b) : 9 Ramazan 1152. Muḥammed b. Muṣṭafa el-Aḳkirmānī eliyle.

Baş (1^a) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

Son(96^b) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı

3.48. el- Fevā'id'üş- Şāfiye fī i'rābi'l- Kāfiye, Şârih: Ḥuseyn b. Aḳmed Zeynī-zāde

Müellifin tam adı, Ḥuseyin b. Aḳmed, Zeynī zāde'dir (ö. 1168/1755).Kaynaklarda Bursalı olduğu geçmektedir.⁶⁵ Özellikle nahiv ilminde tam ihtisas sahibi bir dil âlimidir. 1167⁶⁶/ 1168 (1755-1756) tarihinde Aydın'da vefat etmiştir.⁶⁷ Subice Kapısı kabristanında medfundur.⁶⁸

Eserlerinden bazıları şunlardır: Ḥall esrāri'l-aḳbār fī i'rābi'l-izhār, el-Favāidu'ş-şāfiye 'alā İ'rābi'l-kāfiye vd. . .

AY 2517

Eser, üzeri kahverengi meşin, müzehheb basma şemseli, salbekli, köşebentli, yıldız zencirekli, şirâzesi dağılmış, sonradan tamir görmüş, mukavva bir cilt içinde 261 varak olup 206 x130 (154x 70) mm. ebadında, az âharlı, filigranlı, kirli beyaz renk orta kalınlıkta yer yer rutubet ve kurt tahribatına uğramış kâğıt üzerine kırmızı cetvel

⁶⁵ Ziriklî, **a. g. e.**, C.II, s.232 (Beyrut, 1992 baskısı); Mehmed Tahir Bursalı, **a. g. e.**, C.I, s.475.

⁶⁶ Mehmed Tahir, Bursalı **a. g. e.**, C.I, s.475.

⁶⁷ Ziriklî, **a. g. e.**, C.II, s.232 (Beyrut, 1992 baskısı).

⁶⁸ Mehmed Tahir Bursalı, **a. g. e.**, C. I, s. 475.

içinde 25 satır tâlikle yazılmıştır. Eserin 1^bvarağında müzehheb bir serlevha vardır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bazı sayfalarda tashihat ve tâlikâtlara rastlanmaktadır. Eserin sondaki vikâye yapraklarında temellük kaydı vardır.

İstinsah kaydı (261^a) : Ramazan 1168 h. Zeynî Zâde lakabıyla meşhur Huseyn b. Aḥmed

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله على نعمة الكافية ومننه الشافية الصافية والصلوة والسلام على المبعوث الى الاسود والاحمد بالقرآن العربي المعجز المنور ... أما بعد: فيقول الراجي من ربه الحسنی والزيادة حسين بن أحمد الشهير بزینی زاده. غفر ذنوبهما ... لما كان كتاب الكافية للشيخ ابن الحاجب ... من احسنی ماصنف فی علم الاعراب الذي هو الهادي الي صوب الصواب(2^a) ... ولما كثر الى شرح اظهار ما في البال. بالفدور الاصال ... فان الفصل بيدالله يؤتیه مَنْ يَسَاءُ ... (4^a) ... اعوذ فعل مضارع متكلم مبني للفاعل ويقابله معلوم وكلامهما بمعنى واحد في اصطلاح النحاة ...

Son(260^b) :

... والضمير يتعدى الى المفعولين والمفعول الأول قائم مقام الفاعل وقيل حال من المسكن في قلبه ... (261^a) ... النسيان الله ان ممامن خضائص الانسان قدشراح من لحمد الانتها ضر نبقل هذا المعرب من الواو الى البياضر العبد الفقير الى الملك القديم حسين بن أحمد حفهما ... الشهير بزینی زاده ...

3.49. Merāhu'l- Ervāh, Aḥmed b. ʿAlī b. Mesʿud

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1515/1 numaralı esere bakınız.

AY 2631

Eser, yıldız basma şemseli, salbekli, yıldız zencirekli, köşebentli, miklepli, şirâzeli, koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 33 varak olup 177x 101 (127x 53) mm. ebâdında, âharlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine, kenarları siyah çizgili yıldız bir cetvel içinde 13 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yıldız cetvel ve desenler içinde kime ait olduğu kaydedilmeyen bir şerhi bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

Son(34^b) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

3.50. Ğunyetu'l- erīb ʿan şurūh Muġni'l- Lebīb, Şarih: Muştafa b. el- Cāmī el- Anṭākī (ö. 1100 / 1689)

Antakyalı olup baba adı Hasan ve Remzî de mahlasıdır. Varlıklı bir ailenin çocuğu olarak devrinin önemli hocalarından okuyarak iyi bir tahsil devresi geçirmiş ve müderris olmuştur. Daha sonra Boynu eğri Mehmed Paşa ile birlikte 1061 (1651) yılında Şam'a gitmiş ve burada beş yıl kadar imam olarak paşanın hizmetinde bulunmuştur. 1066 (1656) yılında Başçı İbrahim Medresesi'ne müderris olmuştur. Daha sonraları Süleymaniye Sahn-ı seman ve Eyüp Medreseleri de dâhil birçok medresede yirmi yıla yakın hocalık yapmıştır. Bundan sonra kadılık mesleğine

geçmiş, sırasıyla Şam, Edirne, Mekke kadılıklarında bulunmuş ve 1098 (1687) yılında da İstanbul kadısı olmuştur. Ancak 1099 (1687) yılında IV. Mehmed'in (1648-1687) tahttan indirilmesi ve yerine kardeşi II. Süleyman'ın çıkarılması kararını veren heyetin içinde bulunması sebebiyle Mustafa Remzi Efendi Kıbrıs'a sürgün edildi ve 1100 (1689) yılında orada vefat etti⁶⁹.

Nahiv, belagat, münazara, muarrebât (Arapçaya geçmiş yabancı kelimeler) ve tefsir gibi sahalarda önemli eserler yazmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır; Muarreb kelimelere dair yazdığı Nüf üzü'l-lisân ve 'ukûdü'l-hisân⁷⁰, Hâşiye 'alâ hâşiyeti'l- 'Îmâd 'alâ Şerh Âdâbi'l-bahs, belagata dair Nazmu'l-beyân 'alâ Muhtasari's-Sa'd fi'l-me'ânî ve'l-beyân, Risâli fi 'ilmi'l-bedî' .

AY 2714

Eser, üzeri kahverengi meşin, müzehheb basma şemseli, salbekli, yıldız zencirekli, köşebentli, şirâzesi dağılmış, yer yer kurt yeniği olan ve sonradan tamir görmüş, ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 385 varak olup 290 x170 (200x 100) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine kenarları siyah çizgili yıldız cetvel içinde 31 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Eserin 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır. Bazı sayfalarda tashihat ve tâlikâtlara rastlanmaktadır. Eserin baştaki vikâye yapraklarında indeksi bulunmaktadır. Ünvan sayfasında temellük kaydı vardır. Metnin tercüme edilen yerlerinin üzeri çizilmiş, bazı alıntı yapılan yerler satır aralarına yazılmıştır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

⁶⁹ Hayatı ve eserleri için bk. Kâtip Çelebi, **a.g.e.**, C.II, s.1754;el- Bağdâdî, **a.g.e.**, C.II, s.442; Bursalı, **a.g.e.**, C.I, s.314; Kehhâle, **a.g.e.**, **XII, 252**; Nüfûzü'l-lisân ve 'ukûdü'l-hisân (nşr. Mehmet Yavuz), İstanbul, 2001, s. 17-30; Mehmet Yavuz, **a.g.e.**, s. 179.

⁷⁰ Bu eser Prof. Dr. Mehmet Yavuz tarafından neşredilmiştir. (Çantay Kitabevi, İstanbul 2001).

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم ، يا من رفع السماوات بغير عمدوبناها الارض ونصب الجبال
وارساها... وبعد فيقول القبير الى الله خالق افلاك مصطفى بن الحاج حسن الانطاقى انّ كتاب مغنى البيب عن
كتب الأعراب للشيخ الامام الهمام عبدالله بن يوسف بن هشام لكتاب مفيد ليس فى النحو مثله... موسوما بغُنيّة
الأريب عن شروح مُغنى اللبيب ... أما بعد حدالله على أنّه سبق منه ...

Son(385^a) :

... الرّابع اعطأ اذا ماحكم متى فى الجزم بها فى القول واذا نصبك خصاصة وتَجَمَلْ تقدم شرحه فى
بحث اذا واهمال متى حملا على اذا كقول عائشة رضى الله عنها وانه متى يقوم مقامك لايسمع الناس مورد
الحديث انه عليه السلام .

3.51. Muğni'1-Lebīb 'an kutubi'1- e'ārīb, İbn Hişām

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 391 numaralı esere bakınız.

AY 2734

Eser, üzeri çiçek motifli müzehheb yıldız basma şemseli, salbekli, köşebentli, yıldız zencirekli, şirâzesi dağılmış kahverengi meşin bir cilt içinde 139 varak olup 262x 180 (191x 106) mm. ebadında, âharlı, sarımtrak kalın bir kâğıt üzerine, kırmızı cetvel içinde 29 satır okunaklı ve güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı sayfalarda şerh, tâlikât ve tashihatlar bulunmaktadır. Eserin unvan sayfasında ise temellük kayıtları bulunmaktadır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır.

İstinsah kaydı (139^b) : Rebiülevvel, 971h. Haleb'te.

Baş (1^b) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

Son(139^a) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

**3.52. el- Muvaşşah ve Minhācu't- Tālib ʿalā Kāfiyet İbn Hācib,
Şārih: Ebū Bekr el- Hābīz**

Müellifin hayatı hakkında bilgiye rastlanılamadı. Kātip Çelebi müellifin tam adını Şemseddīn Muḥammed b. Ebī Bekr b. Muhammed el- Hābīšī şeklinde kaydetmiştir ⁷¹.

AY 2944

Eser, üzeri kahverengi meşin, basma şemseli, salbekli, miklepli, köşebentli, şirāzesi dağılmış, yer yer kurt yeniği olan, sonradan tamir görmüş, renkli ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 206 varak olup 210 x150 (156x 90) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine her sayfada 25 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Ünvan sayfasında eserin bölümlerinden oluşan bir indeksi vardır. Eserin baştaki vikāye yapraklarında fevâid vardır. Eserin sondaki vikāye yaprağında temellük kaydı bulunmaktadır. Bâbların üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sayfa kenarlarında fevâid, tashihat ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Eserin 206^b - 207^b varakları arasında bir zeyli vardır.

İstinsah kaydı (206^b) : Ūyûn b. Süleyman eliyle, öğle vakti Salı günü Ramazan ayı 1806 senesi.

⁷¹ Kātip Çelebi, a.g.e., C.II, s. 1371.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله على ما المهمة من علم العربية ... والصلوة والسلام على صفوته
فى خير البرية . محمد وعلى آله الطاهرين بكرة وعشية. وبعد قال الشيخ الامام أبو عمرو عثمان بن عمر بن
أبى بكر المعروف بابن الحاجب، الكلمة لفظ ووضع لمعنى مفرد ...

Son(206^b) :

... ولا يبدل اذا كان ما قبلها مضموماً او مكسوراً فاعرف ذلك موقفاً والله الهادى تم الكتاب بعون الله
الملك المنان ...

3.53. Merāḥu'l- Ervāḥ, Aḥmed b. ʿAlī b. Mesʿud

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1515/1 numaralı esere bakınız.

AY 3030

Eser, sırtı tahribata uğramış kahverengi meşin, üzeri lâke kâğıt kaplı, şirâzesi dağılmış bir cilt içinde 34 varak olup 202x 144 (135x 70) mm. ebâdında, âharlı, sarımtırak orta kalınlıkta kâğıt üzerine, kenarı siyah ve kırmızı mürekkeple çizili yaldız cetvel içinde 13 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanmadı.

Baş (1^b) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

Son(35^a) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

3.54. Mevāhibu'l- edīb, Muḥammed b. Aḥmed el- İznīkī

Müellifin tam adı Vahyīzāde Muḥammed b. Aḥmed er- Rūmī'dir. Kaynaklarda hayatı hakkında bilgiye rastlanamadı. Aslen İznikli olup (956/1549) yılında burada doğmuştur. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Şair olup bir divânı vardır. Kadılık görevi de yapmıştır. İlk tahsilini memleketi İznik'te yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve tahsilini burada devam etmiştir. Ömrünün sonlarına doğru Üsküdar Atik Valide Dâru'l- hadîs'inde hocalık ve aynı camide vaizlik yaptı. Kendisi aynı zamanda Filibeli Nureddîn Zāde (981/1537)'nin başta gelen halifelerindendir.

Eserleri arasında: el- işāretu'l-hā'ize li-şerh halli'r- Rāmize, Sāğānī'nin Meşāriku'l-envār'ı üzerine İbn Melek'in yazdığı şerh üzerine yazdığı Hāşiye 'alā şerhi İbn Melek, Mefātihu muğlakāti'l- Miftāh'ı vardır⁷².

AY 3035

Eser, üzeri açık kahverengi meşin, sırtı sonradan tamir görmüş, koyu kahverengi meşin, şirâzeli, mukavva bir cilt içinde 335 varak olup 200 x135 (155x 88) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine her sayfada 29 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında fevâid, tashihat ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Eserin ünvan sayfasında temellük kayıtları vardır. Metnin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir Şerhedilecek yerlerin önüne kırmızı mürekkeple ش harfi konularak belirtilmiştir. Eser İbn Hişâm'ın Muğni'l- Lebīb adlı eserinin şerhidir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

⁷² Kehhāle, a.g.e., C. VIII, s. 230; Bursalı, a.g.e., C.I, s.182; Mehmet Yavuz, a.g.e., s.119.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، قال المص رحمة الله تعالى أما بعد: حمدا لله على فضاله ش أمأحرف شرط وتفضيل
ولو كيد وليل شرطيتها لزوم القاء بعد : التفضيل غالب حالها ولهذا ...

Son(334^b) :

... قوله الكوفيون يجرون فيما بعد؛ النصب فيكون اسمُ فعل مما سبق أيضا وهذا دليل على أن
اسماء... قوله اى أخذت أكثر من درهم وهذا بناء على أن انفى يرجع الى القيد وسبق اصل الفعل على
الاجاب... يتلوه الرج الثانى من حرف الكاف بعون الله الحفى الالطاف .

3.55. Mevāhibu'l- edīb, Muḥammed b. Aḥmed el- İznīkī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 3035 numaralı esere bakınız.

AY 3036

Eser, sırtı bordo meşin, üzeri yeşil bez kaplı, şirâzeli, miklepli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 342 varak olup 201 x138 (155x 86) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, koyu krem renk kâğıt üzerine 21 satır okunaklı bir nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, şerhedilen yerlerin üzeri ise kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikâtlar bulunmaktadır. Ünvan sayfasında temellük kayıtları vardır. Eser, 3035 numarada kayıtlı anı şerhin II.cildi olabilir. Eser İbn Hişâm'ın Muğni'l- Lebīb adlı eserinin şerhidir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، قال صرف الكاف المفردة جارة وغير جارة والجاره حرف واسم ...

Son(342^a) :

... وقوله من بعد متعلق بكان عند من جوز تعلق الظرف بالفعل الناقص والا يكون ظرفاً مستقراً
حالا من فاعل الظرف الذى وقع خبراً لكان وهو لى اى حصل رجاء حال كونه من بعد غضبك. تم الكتاب
بعون الله الملك الوهاب.

3.56. Mevāhibu'l- edīb, Muḥammed b. Aḥmed el- İznīkī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 3035 numaralı esere bakınız.

AY 3037

Eser, sırtı sonradan tamir görmüş bordo meşin, üzeri koyu kahverengi meşin, yaldız zencirekli, yaldız köşebentli, yaldız çerçevesel basma şemseli, miklaplı, şirâzeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 387 varak olup 201 x133 (154x 88) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, koyu krem renk ince kâğıt üzerine 21 satır okunaklı bir nestâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, şerhedilen yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikâtlar bulunmaktadır. Eser İbn Hişâm'ın Muğni'l- Lebīb adlı eserinin şerhidir.

İstinsah kaydı (387^b) : Rebîûl evvel ayının ortası 1402 senesi

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، قال لم حرف جزم لنفى المضارع و قبله ما ضيا كنو لم يلد و لم يولد الآية
وعد يرتفع الفعل بعدنا ...

Son (387^b) :

... قوله نهى للتنبيه أى و ان لم يلها وعاء او امرفيا حينئذ للتنبيه لا للنداء كما اذا وقع بعد الياء ليت
اوربّ او حبذا نحو يا ليتنى كنت معهم و قوله يا حبذا جبل الريان في جبل و يأت ساربات، لذ سدا فيا في ذلك
حرف تنبيه... تم ...

3.57. el- Mufaşsal fi'n- naḥv, Cārullah Ebu'l- Kāsım Maḥmūd b.

‘Omar ez- Zemaḥşerī el- Ḥavārizmī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1143 numaralı esere bakınız.

AY 3097

Eser, üzeri kahverengi meşin kaplı, ön ve arka kapakları kopmuş ve yırtılmış, şîrâzeli, basma şemseli, sonradan tamir görmüş bir cilt içinde 180 varak olup 186 x136 (126x 90) mm. ebadında, az âharlı, orta kalınlıkta krem rengi kâğıt üzerine 11 satırdır. Eserin 1^b varağı dıvanî yazı türüyle geriye kalanı ise nesihle yazılmıştır. Başlıklar 131^b varağına kadar kırmızı mürekkep ile 131^b -180^b varakları arasında ise siyah mürekkeple diğer yazılardan daha büyük şekilde yazılarak belirtilmiştir. Sayfa kenarlarında fevâid, tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. Eserin baştaki vikâye sayfalarında temellük kaydı, ünvan sayfasında ise, vakıf kaydı bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (180^b) : 20 Cemaziyülevvel öğle vakti, Çarşamba günü, 890 h.

Baş (1^b) : AY 1143 numaralı yazmanın aynısı.

Son(180^b) : AY 1143 numaralı yazmanın aynısı.

3.58. el- Kāfiye, Şârih: ‘Alī Şukrī İlye

Hayatı hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 3121

Eser, üzeri kahverengi meşin, şîrâzeli, sonradan tamir görmüş bir cilt içinde 39 varak olup 110 x180 (109x 56) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarı renk ince kâğıt üzerine yıldız cetvelle çevrili, her sayfada 13 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında fevâid ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Eserin 1^b sayfasında müzehheb bir serlevha vardır. Eserin baştaki vikâye yaprağında temellük kaydı vardır.

İstinsah kaydı (94^a) : Mecmuanın son risâlesinde 94^a varağındaki kayda göre bu risâlesininde müstensihî ‘Alī Şukrī olabilir.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(39^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.59. ‘Avāmil

AY 3121/ 2

Eser, üzeri kahverengi meşin, yıldız şemseli, salbekli, zencirekli, miklepli, köşebentli, şîrâzesi dağılmış, sonradan tamir görmüş bir cilt içinde 85^b- 94^a varakları

arasında 9 varak olup 110 x180 (109x 56) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarı renk ince kâğıt üzerine yıldız cetvelle çevrili, her sayfada 13 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında fevâid ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Eserin 85^b varağında müzehheb bir serlevha vardır. Eserin baştaki vikâye yaprağında temellük kaydı vardır.

İstinsah kaydı (94^a) : Mecmuanın son risâlesinde 94^a varağındaki kayda göre bu risâleninde müstensihî ‘Alî Şukrî olabilir.

Baş (85^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(94^a) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

3.60. Kitâb Sibeveyhi, ‘Omar b. ‘Osmân Sibeveyhi (ö.180/796)

Asıl adı Ebû Bişr ‘Amr b. ‘Osmân b. Kanber’dir⁷³. Büyük bir ihtimalle 140/757 yılında Şiraz’ın yakınındaki el-Bayzâ’da doğdu. İlim tahsili için Basra’ya gelen Sibeveyh; hadis ve fıkıh ilmini öğrenmeye başladı. İlk hocaları ‘İsâ bin ‘Omer es-Sekafî, Hammâd b. Seleme ve Ebû Zeyd el-Ensârî’dir. Muhaddis, Hammâd b. Seleme’nin huzurunda hadis-i şerif okurken, bir kelimedede hata yaptı. Çok utanıp, üzüldü ve bunlardan önce nahiv ilmini öğrenmek lüzumunu hissetti. Bunun üzerine nahivci Hâlîl b. Aḥmed’in derslerine devam etmeye başladı. Bu tahsili on beş sene kadar sürdürdü. Ayrıca Yunus b. Ḥabîb’den nahiv, Ebu’l-Hattâb el-Aḥfeş, Nezir b. Şumeyl el-Mazinî ve Müerric b. ‘Amr es-Sedûsî’den lügat dersi aldı. Bu arada muhaddis ‘Alî b. Naşr el-Cehzemî’den de ders aldı. Basra’da devrin en ünlü nahiv ve lügat âlimlerinden ders alması ve kabiliyeti onu nahiv ilminde söz sahibi yaptı. Ders

⁷³ Hayatı hakkında bkz. Ebu’-ṭ-Ṭayyib el- Luğavî (371/981), **Merâtibu’n-nahviyyîn**, nşr. M. Ebu’l-Fazl İbrâhîm, Kâhire,1375, s. 65; es-Sîrâfî, Ebû Saîd el-Ḥasan b. ‘Abdullah, **Aḥbâru’n-nahviyyîn el-Basriyyîn**, Thk. F. Frenkow, Beyrut, 1936, s. 48; M. b. el- Ḥasan ez- Zubeydî ö. 379/989, **Tabakātu’n nahviyyîn ve’l- lugaviyyîn**, thk. M. Ebu’l- Fazl İbrâhîm, Kâhire, 1954, 2c., s. 66-72; İbnu’n- Nedîm, **a.g.e.**, s. 76; İbnu’l-Enbârî, **a.g.e.**, s. 60-66; İbn Ḥallikân,**a.g.e.**, C.III, s.463; Suyûti, **a.g.e.**, C.II,s.229

vermeye başladı. Ondan Ebu'l-Hasan el-Ahfeş ve Kurtub lakabını verdiği Muḥammed b. el-Mustansir ders aldı. Sibeveyh, hayatının sonlarına doğru Basra'dan Abbasi Devletinin merkezi olan Bağdat'a gitti. Bağdat'ta Zenburi'ye adı verilen nahivle ilgili bir meseledeki ihtilaflar üzerine, nahiv ve lügat âlimi aynı zamanda kıraat âlimi olan, Alī b. Hamza el-Kisā ile ilmi münazarada bulundu. Sibeveyh, Bağdat'taki münazaranın neticesine çok üzülüp, Basra'ya sonra da memleketi İran'a döndü. İran'da vefat edip, 180/796 yılında Şirâz'a defnedildi. el- Kitâb, nahiv ilmi hakkında yazılmış olup, zamanımıza kadar gelen ilk büyük eserdir. Birçok nahivci tarafından okunmuş, okutulmuş ve uzun zaman şerh, izah, sadeleştirme, ikmâl ve tenkit konusunda müracaat eseri oldu. Alıncaya da tercüme edildi.⁷⁴

AY 3221

Eser, sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş plastik pembe renk, şirâzeli, miklepli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 98 varak olup 279 x165 (183x 85) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirlili beyaz ince kâğıt üzerine her sayfada 25 satır okunaklı bir tâlikle yazılmıştır. Eserde yazılar satır arası verilerek paragraf şeklinde ayrılmıştır. Eser harekeli olarak yazılmıştır. 60^b - 61^a varaklarındaki yazı kenarlarında kırmızı cetvel vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا كَثِيرًا
فَالكَلْمُ اسْمٌ وَفَعْلٌ وَحَرْفٌ جَاءَ لِمَعْنَى لَيْسَ بِاسْمٍ وَلَا فَعْلٍ فَالاسْمُ رَجُلٌ وَفَرَسٌ وَحَائِظٌ وَأَمَّا الْفَعْلُ وَامْتَلَأْتُ أَخَذْتُ مِنْ
لَفْظِ احْدَاثِ الْأَسْمَاءِ وَبُنِيَتْ لِمَا مَضَى وَمَا يَكُونُ وَلَمْ يَقَعْ وَمَا هُوَ كَائِنٌ لَمْ يَنْقَطِعْ ...

⁷⁴ Ahmet Subhi Furat, a.g.e.s. 249.

Son(98^b) :

... ثم فى مثل ما وذل فيه صاحبُ من الحال فى الثبات والخصب والقحط ولا يشارُ الى واحدٍ منهما بتعريف دون الآخر فبضا كالواحد الذي لايزائده منه شئٌ حيث كان فى الاناسى والدواب ولانسانان والدآبتان لا يثبتان ابدًا بأنهما يزولان ويتصرفان ويشارُ الى احد هما والآخرُ عنه غائبٌ وأما قولهم.

3.61. el- Mufaşsal, Cārullah Ebu'l- Kāsım Maħmūd b. 'Omar ez-Zemaħşerī el- Ĥavārizmī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1143 numaralı esere bakınız.

AY 3223

Eser, üzeri açık kahverengi meşin, basma şemseli, salbekli, zencirekli, miklepli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 136 varak olup 275 x187 (184x 114) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine her sayfada 15 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer yer fevâid, tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. Eserin ünvan sayfasında temellük kaydı vardır.

İstinsah kaydı (136^b) : Muħammed Ruknel Furnuķânî , (el-Ĥavārizmī) Şemseddīn el-Ĥıyevikī adıyla meşhur eliyle, 22 Zilhicce, 800 h.

Baş (1^b) : AY 1143 numaralı yazmanın aynısı.

Son(136^b) : AY 1143 numaralı yazmanın aynısı.

3.62. Fevā'id fī Ḳavā'idī'l- i'rāb, İbn Hişām

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 391 numaralı esere bakınız.

AY 3569

Eser, üzeri kendinden desenli koyu kahverengi plastik, zencirekli, sırtı kahve rengi ve yıldız kabartma süslü meşin, şirâzesi dağılmış, sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt bir cilt içinde 273^b - 295^b varakları arasında 22 varak olup 203 x144 (145x 100) mm. ebadında âharlı, filigranlı, sarımtırak orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine, kırmızı-siyah mürekkeple çizili cetvelle çevrili 17 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında ve satır aralarında tâlikât, tahsisat ve haşiyeler bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (273^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، قال الشيخ الامام العالم العامل جمال الدين بن هشام نفع المسلمين ببركة هذه فوايد جلييلة فى قواعد الاعراب تقتعنى متأملها جادة الصواب و تطلعا فى الامد القصر على نكة كثيرة من الابواب عملتها عمل من طب لمن حب و سميتها بلاعراب عن قواعد الاعراب و فى الله استمد التوفيق الهداته الى اقوم طريق ... اعلم انّ اللفظ المفيد سمكلاماً و جملةً ...

Son(295^b) :

... كالمضمرة و كثير فى المتقدمين يسمون الزائد صلة و بعضهم يسميه مؤكداً و فى هذا المقدار

كافية ...

3.63. Kāfiye Şerhī, ‘Osman b. ‘Omar İbnu’l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 3763

Eser, sırtı siyah meşin, renkli ebru kâğıt, şirâzeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 250 varak olup 213 x152 (170x 121) mm. ebadında, âharlı, orta kalınlıkta kirlili beyaz renkte kâğıt üzerine 25 satır adi bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sayfa kenarlarında yer yer tashihât ve tâlikâtlara rastlanmaktadır. Eser sondan eksik olup rutubet tahribatına uğramıştır. Eser, 2^a varağında başlamaktadır.

İstinsah kaydına rastlanmadı.

Baş (2^a) :

... فقال بسم الله الجامع لصفات الالوهية، المنعوت بنعوت الربوبه . اي بكل اسم من اسما الذات الأقدس، المسمى منها بهذا الاسم نفسه، لا بشى من غيرها مطلقا ابتدئ أو أَلْفُ مستعينة أو ملبسا ملبسة التبرك بغزينة المقام ...

Son(350^a) :

... حروف القسم بفتح السين اي اليمين ولاختصاص الكعسم باحكام وفروع أعاد البايح الحروف ... (350^b) ... والبا اي مسماها وهو اصل احرف القسم ولكونها الاصل اختص بها القسم على طلب والاستعطا في فلايقسم فيهما ... اولايحر خلافا لمز جوز الجربالحرف المحذوف ...

3.64. Manẓaru'l- mebnac fi ma'rifeti'l- ebvābi ve'l- binā, İbn Dāye, Ḥasan b. Muḥammed

AY 3812

Eser, koyu kahverengi meşin, şemseli, köşebentli, zencirekli, miklepli, şirâzesi dağılmış, bordo- yıldız kâğıt bir cilt içinde 101^b - 116^b varakları arasında 15 varak olup 210 x 146 (128x 67) mm. ebadında âharlı, filigranlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine 17 satır nesihle yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât, tashihât ve hâşiyeler bulunmaktadır. 112^b varağında bir fiil şeması, 115^a varağında da ağaç şeklinde fiil vezinlerini gösteren bir şema vardır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (101^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، الحمد لله رب العالمين ... والصلوة والسلام على سيدنا محمد سيد المرسلين ... بعد فيقول العبد الفقير ابن الدايب السيد حسن بن محمد حسن الله تعالى حالهما ... كتبت تلخيصا في أبواب الصرف قريب التناول . ثم شرحته شرحا التحاول . وسميته منظر المبناء في معرفة الابواب والمبناء ... الفعل هو ما دلّ على معنى في نفسه مقترناً بأحد الازمنة الثلاثة وهي الماضي ...

Son (116^b) :

... واسم الالة نحو منصر فاذا عرفت هذا فتعلم بأن كلمة نصر فعلٌ وقع في الاقسام الاثنتين المعلوم وفي الاقسام الثلاثة المفرد... وتقول نصر فعل ماضى بناء معلوم مفرد مذكر غائب صحيح سالم ثلاثى مجرد متعدى من الباب الأول على وزن فَعَلَ

3.65. Mūsilu't- tullāb ilā qavā'idi'l- i'rāb, Şārih: Hālid b. 'Abdullah el- Ezherī en- Naḥvī (ö.905/1499)

Müellifin tam adı, Hālid b. 'Abdullah b. Ebū Bekr b. Muḥammed b. Aḥmed el Cercāvī el-Ezherī'dir (ö. 905/1499). Nahiv ve lügat alimidir. Behrece'de takriben 838 /1435 senesinde doğdu. Kahire'de 905/ 1499 senesinde vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: el-Muḥaddimetu'l-Ezheriyye fī 'ilmi'l- 'Arabiiyye, el-Elfāzu'n-naḥviyye, ez-Zubde fi Şerhi'l-Burde, Temrini't- Tullab fī Şana'ati'l İ'rāb vd⁷⁵...

AY 3843

Eser, şirāzesi dağılmış sırtı kırmızı bez, üzeri turuncu kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 46 varak olup 203x 140 (130x 93) mm. ebadında az âharlı, orta kalınlıkta nohudî renk kâğıt üzerine 19 satır basit bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında ince bir kalemle şerh ve izâhlar vardır. Eser İbn Hişâm'ın el- İ'rāb 'an Qavā'idi'l- İ'rāb adlı eserinin şerhidir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

الحمد لله الملصم لحمده ... و بعد: فيقول... خالد بن عبدالله الأزهرى هذا شرح لطيف على قواعد الإعراب سألنى بعض الاصحاب يحل المباني و يبين المعانى سمينه موصل الطلاب إلى قواعد الإعراب ...

Son (46^b) :

... و فى هذا القد الذى ذكره ... لمن تأمل فان التأمل اصل فى درك الامور كلها فذلك خص على التأمل فى ختم الكتاب كما فعل فى افتتاحه ...

⁷⁵ Müellifin hayatı ve eserleri için bk., Keḥḥāle, *a. g. e.*, C.IV, s.96-97; Hācı Hālıfe, *a. g. e.*, 124, 154, 483, 952, 1332, 1333, 1796, 1797, 1798, 1800; el-Bağdadi, *a. g. e.*, C.I, s.118, 293, II, 229, 543; Brockelmann, *GAL*, C.II, s. 27; *Suppl.* C.II, s. 22, 23.

3.66. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 3873

Eser, şirâzesi dağılmış, sonradan tamir görmüş küf yeşili bez kaplı mukavva bir cilt içinde 20 varak olup 210 x140 (149x 78) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, krem renk kâğıt üzerine kenarları siyah ve kırmızı çizgili yıldız cetvel içinde her sayfada 21 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Eserin 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır. Ünvan sayfasında temellük kaydı bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(20^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.67. 'Avāmil 'Atīk

AY 3873

Eser, şirâzesi dağılmış, sonradan tamir görmüş küf yeşili bez kaplı mukavva bir cilt içinde 50^b -55^b varakları arasında 5 varak olup 210 x140 (149x 78) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, krem renk kâğıt üzerine kenarları siyah ve kırmızı çizgili yıldız cetvel içinde her sayfada 21 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Eserin 50^a varağında müzehheb bir serlevha vardır. Ünvan sayfasında temellük kaydı bulunmaktadır. Sayfa kenarlarında tashihât ve tâlikâtlar vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (50^a) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

Son(55^b) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

3.68. Mufīdu'l- İrāb, ʿOmar b. ʿOsmān

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 3894

Eser, sırtı ve kenarları koyu kahverengi, üzeri vişneçürüğü rengi meşin, yaldız zencirekli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 83 varak olup 250 x135 (132x 65) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirlili beyaz ince kâğıt üzerine her sayfada 17 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar ve önemli yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer yer şerh, tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. Eserin baştaki vikâye yapraklarında fihristi vardır.

İstinsah kaydı (83^a) : ʿAli b. ʿAli b.Ḥasan b. Harīd b. Yūsuf b. ʿAli el-Bevlevī el-Kurdī eliyle Recep ayının başları 113 h.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم وبه ثقتي، الحمد لمن اليه الكلم الطيب العمل الصالح... والصلوة والسلام
على من بعث بجوامع الكلم وفصل الخطاب ... اما بعد فيقول العبد الفقير الى الله الغنى الخبير الشيخ عيسى بن
علي غفرالله ذنبه ... لما كانت قواعد علم النحو اتم القواعد تحصيلا وجمعا وفوانده... (2^a) سميتها بمفيد
الاعراب ورتبتها على ستة ابواب معنى ما عليه المقدمة ومؤخرا عنها الخاتمة ... المقدمة في تعريف على النحو
والكلمة والكلام والجمل وأقسامها عرف النحاة علم النحو بأنه علم يعرف احوال اواخر الكلام من جهة
الاعراب البنا ...

Son(82^b) :

... وبالقسم المقدرة بالدم الواقعة جوابا لي وبنون التوكيد ويكونها مشددة وياردا فيها بالجملة التي بعدها في قوله انه بما يعملون ... الطاعات وعد عظيم وتوفيقته خيرا المعاصي وعبد عظيم بعون من لا يعد جسانه ونعمه . ولا يحصى عطاؤه وكرمه

3.69. Leṭā'ifu'l- i'rāb fī Şerḥ Kavāidi'l- İrāb, Baba İbn İbrahim eṭ- Ṭosyevī (ö.886/1481)

Hacı Baba diye tanınan İbrāhim b. 'Abdulkerīm'in, kaynaklarda doğum yeri ve hayatı ile ilgili fazla bilgiye rastlayamadık. Ancak nisbesinden dolayı Tosyalı olduğu anlaşılmaktadır. Hacı Baba Ṭosyevī, edebī, dīnī ve lisanī ilimlerde zamanının takdir edilen ālimlerinden olup, ömrünün sonuna kadar Bursa'da müderrislik yapmış ve bir çok talebe yetiştirmiştir. 886/ 1481 yılında burada vefat etmiştir ⁷⁶.

Eserlerinden bazıları şunlardır; Şerḥu'l- Mişbāḥ, Şerḥu'l- Kāfiye, Şerḥu'l- 'Avāmil al- mi'e ve Şerḥ Kavāidi'l- i'rāb ⁷⁷

AY 3985

Eser, sırtı sonradan tamir görmüş kahverengi meşin, üzeri koyu kahverengi meşin, zencirekli, köşebentli, miklepli, şirâzesi dağılmış, yer yer kurt yeniği olan sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 117 varak olup 200 x120 (130x 65) mm. ebadında, yer yer kurt tahribatına uğramış, 7^bvarağına kadar sonradan tamir görmüş, kenarları siyah çizgili cetvel içinde her sayfada 19 satır tâlikle yazılmıştır. Eserde farklı özelliklerde, genellikle krem rengi tonlarında sayfalar kullanılmıştır.

⁷⁶ GAL, C.II, s.195; Mu'cam el- mu'ellifin, C.I, s.50; Mehmet Yavuz, **Kuruluştan Fatih Devri Sonuna Kadar Arapça Gramer (Sarf - Nahiv)'e dâir Eser Yazan Osmanlı - Türk Âlimleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1991,s. 167.

⁷⁷ Gal , Suppl., C.I.s.503; Mehmet Yavuz, a.g.e.,s.167.

Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sayfa kenarlarında yer yer tashihât ve tâlikâtlar bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı

Baş (1^b) :

الحمد لله الذي جعلنا سيد يحافى ظلّ جام جم ... والصلاة على محمد خلاصة سيد الادوان ... وبعد فيقول العبد الفقير الحاج بابا ابن الشيخ الحاج ابراهيم بن عثمان الطوسيّ لما ر أيت في كتاب قواعد الاعراب آيات من كلام الله تعالى ... وسميتها لطائف الاعراب في شرح قواعد الاعراب... (4^a) ... بسم الله الرحمن الرحيم، أقول قال أبوالبقاء في التبيان اعراب القرآن وأبوطالب المكيّ في الديوان اعراب القرآن رحمهما الله أنّ موضع بسم الله رفع عند البصريين على اضممار مبتدأ تقديره ابتدائ تابنت ...

Son(117^b) :

... والعامل في الفعل المضارع سور وقوعه موقع الاسم نحو زيد يضرب والعامل في المبتدأ والخبر وهو معنى لا يوجد في الخارج وهو تعرية الاسم عن العوامل اللفظية فهذه يأتيه عامل فلا يستغنى الصغير والكبير والوضيع والرفيع عن معرفتها وإستعمالها.

3.70. Muḩaddeme İbn Acrūm, Muḩammed b. Muḩammed eṣ-Şinhācī, İbn Acrūm (ö.723/1323)

Müellifin tam adı Ebū Abdillāh Muhammed b. Muhammed b. Dāvūd es-Sanhācī (ö. 723/1323)'dir. el-Acurrūmiyye adlı eseriyle tanınan Kuzey Afrikalı dil ve kıraat ālimidir. 672'de (1273-74) Fas'ta doğdu. Aslen Safrū şehri civarında yerleşmiş bulunan Sanhāce kabilesine mensuptur. Berberī dilinde "sūfī" anlamına gelen Āgurrūm (Ācurrūm) lakabını ilk defa dedesi Davud'un bir şeref unvanı olarak kullandığı söylenmektedir. İbn Ācurrūm'un tahsili ve hocaları hakkında yeterli bilgi

yoktur. Ancak Fas'ta dil, edebiyat, kıraat, fıkıh ve matematik tahsili gördüğü kaydedilmekte; hac yolculuğu sırasında Kahire'ye uğradığı, burada meşhur dilci ve müfessir Ebū Hayyān el-Endelūsī'nin derslerine devam edip icazet aldığı bilinmektedir. Hac farızasını yerine getirdikten sonra Fas'a dönen İbn Ācurrūm Karaviyyīn Cāmii'nde dil ve kıraat dersleri vermeye başladı, öğrencileri arasında oğulları Ebū Muḥammed ʿAbdullah ve Mindīl lakabıyla tanınan Ebu'l-Mekārim Muḥammed başta olmak üzere Ebu'l-ʿAbbās Aḥmed b. Muḥammed el-Cezennā, dilci ve fakih Ebū Muḥammed ʿAbdullah b. ʿOmer el-Vāngilī ed-Darīr, Ebū ʿAbdullah Muḥammed b. ʿAbdulmuheymin el-Ḥāzramī, fıkıh ve kıraat ālimi Ebu'l-ʿAbbās Aḥmed b. Muḥammed el-Hazrecī ve Muḥammed b. ʿAli el-Gassānī gibi birçok ālim bulunmaktadır. İbn Ācurrūm 723/ 1323 yılında Fas'ta öldü. Bugün Bābu'l-Hamrā diye bilinen Bābu'l-Cizyīn yakınındaki Endülüslüler mahallesinde defnedildi⁷⁸.

Muḥaddeme İbn Ācurrūm yöntemi ve ana kuralları çok sade bir dille ifade etmesi gibi sebeplerden dolayı İslām dünyasında ve XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa'da tanınarak çok rağbet görmüştür.

AY 4028

Eser, sırtı vişne çürüğü rengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş, şirâzesi dağılmış, renkli kağıt mukavva bir cilt içinde 55 varak olup 200 x120 (bb.x bb.) mm. ebadında, âharlı, sarımtırak ince kağıt üzerine 4 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Yer yer haşiye, tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (55^b) : Muḥammed Sâbituddīn ve Ali Zeynelâbidīn eliyle Cuma günü, öğle vakti 1287 h.

⁷⁸ İbn Ācurrūm. **el-Mukaddime Ācurrūmiyye fi ḳavā'idi ʿilmi'l-ʿArabiyye**, nşr. M. Sadi Çöğenli - enan Demirayak, Erzurum 1997, neşredenlerin girişi, s. I-VIII; Suyūti. **a.g.e.**, 1, 238-239; **DİA**, C.XVIII, s.295- 296.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الكلام هو اللفظ المركب المضيل بالوضع واقسامه ثلاثة اسم وفعل وحرف
جاء لمعنى فالاسم يعرف بالخفض والتنوين ودخول الالف واللام عليه...

Son(55^a) :

واما مانحفض بالاضافة فنحو قولك غلام علي وهو على قسمين مايقدر باللام نحو غلام محمد وما
يقدر بمن نحو ثوب خز وباب ساج وخاتم حديد وما اشهر ذلك قد تمت الكتابة ...

3.71. Keşfu'l- estāri'l- Hindī 'alā Şerhi'l- Kāfiye, Şarih: Şehābeddīn b. Ara'divānī el- Hindī (ö.849/1445)

Hayatı hakkında fazla bilgiye rastlanılmadı. Kātip Çelebi tam adını Şehābeddīn Aḥmed İbn 'Omer el- Hindī⁷⁹ olarak, Kehhāle vefatını 849/ 1445⁸⁰ şeklinde kaydetmiştir.

AY 4177

Eser, sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 115 varak olup 199 x140 (140x 83) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine her sayfada 21 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Önemli yerlerin üzeri siyah mürekkeple çizilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tashihât ve tâlikâtlar bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (115^b) : İbn Arâkiyeci adıyla meşhur, Şehābeddīn b. 'Alaeddīn et-Tokādī eliyle Çarşamba günü, 27 Recep, IX. yüzyıl olabilir.

⁷⁹ Kātip Çelebi, a.g.e.,C.II, s. 1371.

⁸⁰ Kehhāle, a.g.e.,C.I, s. 219.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الذى ابدع العالم من معدن العدم ... واصلي الله علي محمد المبعوث من ارض التهمة الداعي الى دار الكرامة ... امابعد فيقول العبدالمحتاج الى رب الغنى شهاب الدين التوقاتي غفر عنه ماسلف ... وجدت فيه ما فيه اردت ان اجمع متفرقات الحواشى وارفع منه منثمات الفواشى ... وسميته بكشف استار الهندي الشامل نفعه للروم والسند مما ولايجد فوائده إلا من ... قوله وليس ذا بل جواب لسؤال ثان كان هذا القائل عاد فقال فلم لم لخيش من الوعيد الوار وفي الحديث الشريف ...

Son(115^a) :

... والأ يكون عذرا نوز اى تفرقت القلب وتشتت الاحوال عطف تفسير لما قوله وفرط اى كثر وجاوز(115^b) الحمد لله الملل السائمة لكن الله جلّت حكمته قدر اى يشرلي الاتمام ومنحنى اى اعطاني الفوزائى اظفر وهو بلوغ المراد والمرام المطلوب . تم الكلام ...

3.72. el- Kāfiye, Ibnu'l- Ḥācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 4296

Eser, sırtı kahverengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş mor bez kaplı, şirâzeli, miklepli, renkli ebru desen mukavva bir cilt içinde 45 varak olup 189 x120 (113x 54) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine kenarları kırmızı mürekkeple çizili cetvel içinde 11 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tashihât, tâlikât ve şerhler bulunmaktadır. Eserin baştaki vikâye yaprağında ve ünvan sayfasında temellük kayıtları ve fevâid vardır.

İstinsah kaydı (45^a) : Süleymān el-Seyrevī eliyle, Muharrem, 945 h.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(45^a) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.73. Kitābu'l- Mişbāh

AY 4296

Eser, sırtı kahve rengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş mor bez kaplı, şirâzesi dağılmış, miklepli, renkli ebru desen mukavva bir cilt içinde 45^b -77^b varakları arasında 32 varak olup 189 x120 (113x 54) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine kenarları kırmızı mürekkeple çizili cetvel içinde 11 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tashihât, tâlikât ve haşiyeler bulunmaktadır. Eserin baştaki vikâye yaprağında ve ünvan sayfasında temellük kayıtları vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (45^b) : AY 1577 numaralı yazmanın aynısı.

Son(77^b) : AY 1577 numaralı yazmanın aynısı.

3.74. Kitābu'l- Ef'āl

AY 4327

Eser, sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt, şirâzesi dağılmış, miklepli, mukavva bir cilt içinde 103 varak olup 181 x131 (149x 85) mm. ebadında, az âharlı, nohudî renk orta kalınlıkta kurt ve rutubet

tahribatına uğramış bir kâğıt üzerine harekeli, 17 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar daha koyu bir mürekkeple daha büyük yazılarak belirtilmiştir. Eser sondan eksiktir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الذي خلق الانسان واذاه العلم والبيان ... والصلوة على النبي الذي
انزل عليه القرآن ... اما بعد ... (2^a) ... اعلم أنّ جميع الكلام تنقسم الي ثلاثة اقسام . اسم وفعل وحرف . فالاسم
عملا منه دخول الالف والاسم فيه مثل الرجل والفرس والدار...

Son(113^b) :

... باب التفعّل تدحرج الشيء لما أخرجته تبختس في مشيه وتعنشمه أي اخذه قهراً تبي نس من
اليزمس وتغطرس أي يتكبر وظلم وتقلنس...

3.75. el- Lemḥ, Şâriḥ: ‘Ali b. ‘Abdullah (ö.637/1239)

Müellifin tam adı Faḥreddīn Ebū ‘Ali b. Aḥmed b. el- Ḥasan el- Ḥirālī. ö.
637/ 1239.⁸¹ Hayatı hakkında bilgiye rastlanamadı.

AY 4394

Eser, yaldız zencirekli, şîrâzeli, koyu kahverengi, sonradan tamir görmüş
mukavva bir cilt içinde 101 varak olup 175 x105 (140x 66) mm. ebadında, âharlı,

⁸¹ Brockelmann, *Suppl.*,C.I, s. 735.

filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine 14 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Eserin 1^b - 2^a varaklarında kırmızı, mavi ve yıldız renklerle çizili cetvel vardır. Yer yer sayfa kenarlarında tashihât ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Eserin ünvan sayfasında temellük kaydı vardır. Paris'te ve İngiltere'de eserin birer nüshası bulunmaktadır.⁸²

İstinsah kaydı (101^b) : Salı gecesi, Şevval ayı 1087 hicri senesi. ‘Ali b. ‘Abdullah eliyle.

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَي نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ وَسَلَّمَ كَثِيرًا،
الكلام كله ثلاثة اضرب اسم وفعل وحرف جاء لمعنى فلامس ماحسن فيه حرف من حروف الجرا وكان عبارة
عن شخص نحو قولك من زيد والى عمرو وكونه عبارة عن شخص نحو قولك هذا رجلٌ وهذه امرأة ...

Son(101^a) :

... قالوا بكى وامالوها الانفسها قويت لما قامت بنفسها وقالوا يازيد وامالوا ايضا لانتها قويت لما نابت
عن الفعل اى ادعون زيدا واناى زيدا وكذلك الاسماء الموغلة في شبه الحروف ونحو اذا وعدا ولدى ولده
وعلاوان وقالوا متى وانى وذا فامالوها حملا على تصرف الاسماء وقد امالو بعد الكلام على غير قياس
قالو عندي ناس وقالوا العجاج والحجاج وذلك لكثرة الاستعمال لاغير. تمت الكتاب ...

3.76. Kitāb fi'n- naḥv, Aḥmed b. Aḥmed b. Davūd eṣ- Şâfi'ī, İbn Terūcī adıyla meşhur

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

⁸² Brockelmann, GAL, C.II, s. 414.

AY 4397

Eser, sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş kahverengi, bej renklerinde ebru kâğıt, şirâzesi dağılmış, miklebi kopmuş mukavva bir cilt içinde 88 varak olup 178 x137 (141x 100) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine 19 satır nesihle yazılmıştır. Bölümler ve önemli yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin baştaki vikâye yapraklarında ve 88^a varağında temellük kayıtları vardır. Yer yer sayfa kenarlarında tashihât ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Eser de yer yer rutubet ve kurt tahribatı vardır.

İstinsah kaydı (88^a) : İbn Terüci diye bilinen, Aḥmed b. Aḥmed b. Davūd eṣ- Şafiî eliyle.

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ رَبِّ أَعْنِ وَيَسِّرْ يَا كَرِيمُ، بَابُ أَقْسَامِ الْكَلَامِ إِعْلَمُ أَنَّ جَمِيعَ الْكَلَامِ يَنْقَسِمُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَقْسَامٍ، اسْمٌ وَفِعْلٌ وَحَرْفٌ جَاءَ لِمَعْنَى. فَالاسْمُ قَوْلُكَ رَجُلٌ وَفِرْسٌ وَجِمَارٌ وَزَيْدٌ وَعُمَرُ وَمَا شَبَّهَ ذَلِكَ. وَالْفِعْلُ قَوْلُكَ ضَرْبٌ وَخَرَجٌ وَانْطَلَقَ ...

Son(87^b) :

... وَقَالَ غَيْرُهُمْ أَنَّ هَذَا كُلُّهُ بِالْأَفِّ أُولَى وَأَنَّهُ لَاجُودٌ كِتَابُهُ بِالْيَاءِ لِأَنَّ الْكِتَابَ إِنَّمَا هُوَ عَلَى الصَّوَابِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ هُوَ الصَّوَابُ عِنْدِي لِأَنَّ الْكِتَابَ نَقْلُ اللَّفْظِ وَمَنْ يَنْبُئُهُ رَسْمًا كَمَا أَنَّ اللَّفْظَ نَقْلُ مَا فِي الْقَلْبِ وَتَمَثِيلُهُ صَوْنًا فَافْهَمْ هُدَيْتَ. تَمَّ جَمِيعُ كِتَابِ الزَّبِيدِ ...

3.77. Mufteteḥu'l- İfrâb, Aḥmed b. Muṣṭafa Taşköprüzâde

Tam adı Ebu'l- Ḥayr İsamuddîn Aḥmed b. Muṣṭafa'dır. Daha çok Taşköprüzâde diye bilinen müellif, tefsir, kelâm ve hadis gibi dini ilimlerle, dil, edebiyat ve tarih alanındaki geniş ve sağlam bilgisiyle tanınmıştır. Belâgatla ilgili olan çalışmaları, 'Azududdîn el-İci'nin (756/1355) meâni ve beyana dair el-

Fevā'idu'l- ğiyāsiyye'si üzerine yazdığı şerhi ile el-Curcânî'nin el-Miftâh şerhine hâşiyesi ve istiâreye dair kaleme aldığı iki risalesidir.⁸³

AY 4412

Eser, sırtı yıpranmış meşin, üzeri ebrulu kâğıt kaplanmış mukavva bir cilt içinde 53 varak olup 178 x119 (107x 52) mm. ebadında, az âharlı, nohudî renk orta kalınlıkta kâğıt üzerine kırmızı cetvel içinde 8 satır okunaklı bir tâlikle yazılmıştır.

Eser, muhtasar bir nahiv kitabı olup bir mukaddime ve üç bölümden oluşmaktadır.

İstinsah kaydı (53^a) : 961 h.

Baş (1^b) :

نحوه صرف محامد منصوبه الأساس ... و بعد : فهذا مُفْتَتِحُ علم الاعراب عملته رجاء للثواب ...
فيه مقدمة وثلاثة أقسام ...

Son(53^a) :

... ويحذف المخففة للساكن وللوقف فيرد ما حذف المفتوح ما قبلها تقلب الفا في الوقف . تم الكتاب
بعون الله تعالى .

⁸³ Bkz.: İsameddin Ahmed Taşköprüzâde, **eş- Şekāiku'n- nu'māniye fî 'ulemāi'd-devleti'l- 'Osmaniye (nşr. Ahmed Subhi Furat)**, İstanbul 1405/1985, s. 552-560; Kâtip Çelebi, **a.g.e.**, C.II, s. 1299-1300; İbnu'l-İmād, **a.g.e.**, C.VIII, s. 352; Bursalı, **a.g.e.**, C.I, s. 346; el-Bağdādî, **a.g.e.**, s. 143-144; Brockelmann, **Suppl.**, C.II, s. 633-634; Brockelmann, **GAL**, C.II, s. 425-426; M. Münir Aktepe, "Taşköprüzâde" İ.A., C.XII/I, s. 42-44; İbrahim Şaban, **Türk-Osmanlı Âlimlerinin Arap Belâgatına Yaptıkları Katkıları (XVII-XVIII. Asırlar)**, Yüksek Lisans Tezi.

3.78. Mefatiḥu'1- Elbābi Şerḥi Ḳavāidi'1- İcrāb, İbn Hişām

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 391 numaralı esere bakınız.

AY 4425

Eser, sırtı sonradan tamir görmüş vişneçürüğü rengi bez, üzeri koyu kahverengi meşin, şirâzeli, basma şemseli, zencirekli, köşebentli, mukavva bir cilt içinde 81 varak olup 175 x110 (110x 58) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine 17 satır okunaklı bir talik hattıyla yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple belirtilmiş, önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tashihat, talikat ve haşiyeler bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، فان العلم على تكثير شجونه وتشعب فنونه ... قوله تعالى : هل لا يعلمون ... (2^a)
... واثار مائراه شاردة الينا الى أن أشرح شرحاً وافياً ولتحليل معاقده كافياً ... فانّ مجلة قواعد الإعراب درّة
لم تتقّب ومُهرة لم ترلب ... (2^b) ... وشرحة شرحاً يُدللّ الصعاب ويميط عن المحدّرات النقاب وسميته
بمفاتيح الألباب لصفائح الألبواب ...

Son (80^a) :

لأن يتوصل به إلى ما ذكر من الفايته الموعبوية و الفظية. و بعضهم يسميهو كداً لا فادته
التأكيد. و في هذا القدر كفاية لمن تأمله ...

3.79. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 4505

Eser, yaldız zencirekli, geometrik basma şemseli, salbekli, şirâzesi dağılmış, üzeri siyah renk meşin, mukavva bir cilt içinde 46 varak olup 154 x100 (93x 43) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine 11 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 1^b - 10^a varağı ve 46^b varağının kenarları kırmızı mürekkeple çizili cetvel bulunmaktadır. 10^a- 46^a varaklarında ise geometrik şekillerde tâlikât, tashihât ve şerhler vardır. Ünvan sayfasında temellük kaydı vardır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır.

İstinsah kaydı (46^b) : Recep ayının ortası, Salı akşamı ikindi vakti.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(46^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.80. Kitāb fi'n- naḥv, Huseyn b. Aḥmed, Zeynizāde (ö.1168/1755)

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 2517 numaralı esere bakınız.

AY 4542

Eser, üzeri sonradan tamir görmüş ebru kâğıt kaplı, sırtı siyah renk meşin, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 188 varak olup 160 x123 (135x 80) mm. ebadında, âharlı, kirli beyaz orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine 17 satır nesihle

yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin baştaki vikâye yapraklarında fihristi vardır. Eser baştan ve sondan eksiktir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (3^a) :

... وأما حدُّه فقد الناس فيه والقروا واقربُ ما حدَّوه به الى الصحة عند تحميق السرقوق من قال الام
لفظ يدك على مغنى ونفسه نبر مقترن بزمان مُحصل ...

Son(188^b) :

...انه لا يستحقه بحكم الأمد انما يستجته يشبهه بالاسم وانما كان كذلك لان للعافى الموسبه لاتوجد فيه
الاترك انه لا يكون فاعلاً ولا مفعولاً فعاقاً اليه على حد الاضافة ...

3.81. el- 'Ubāb fī Şerhi'l- Lubāb, Şârih: Abdullah b. Muḥammed el- Ḥuseynī Nuḳrakār (ö.776/1374)

Müellifin tam adı, Cemāluddīn c Abdullah b. Muḥammed b. Aḥmed el-
Ḥuseynī en-Nisāburī en- Nuḳrakār'dır (ö. 776/1374). Fıkıh, usul ve nahiv âlimidir.
Eserlerinden bazıları şunlardır: Şerhu't-Teshil fi'n-naḥv, Şerhu'l-Menār, Şerhu's-
Şāfiye vd. . .⁸⁴

AY 4581

⁸⁴ Müellifin hayatı ve eserleri için bk., ,Kehhāle a.g.e., C.VI, s.108; Hācı Ḥalife, a.g.e., 399, 646,
1021, 1330, 1544; el-Bağdadi, a.g.e., C.I, s. 467; Zirikī, a.g.e., C.IV, s. 271.

Eser, üzeri koyu kahverengi meşin, basma şemseli, salbekli, köşebentli, zencirekli, miklabı sonradan tamir görmüş miklepli, yeşil bez kaplı ve üzeri kurt tahribatına uğramış, 234 varak olup 276 x180 (209x 123) mm. ebadında, âharlı, sarımtırak orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine 27 satır tâlikle yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât, tashihât ve hâşiyeler bulunmaktadır. Eser kurt ve rutubet tahribâtına uğramıştır.

İstinsah kaydı (234^a) : Seyyid Aḥmed b. Muḥammed eliyle

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين، الحمد لله الذي له الكلمات الغوليا ... والصلوة والسلام على الرسول محمد المصطفى لعقائل كم اماته الكافية والمرضى لمكارم رسالاته الشافية مفتاح كل معسور ومصباح كل ديحور لائح ضوءه وسناؤه ... وبعد فان كتاب اللباب في علم الاعراب... شرحته شرحاً يُحلُّ به الفاظه ومعانيه ... وسميته في شرح اللباب ... بسم الله الرحمن الرحيم قوله بسم الله متعلق بفعل محذوف فان كل فاعل يُبدأ في فعله ببسم الله يُضمرُ ماجعل التسميته مبداءً له كما ان المسافر إذا دخل اوارتحل فقال بسم الله...

Son(234^a) :

... الاسم بنفسه عامل رفعه والحرف الذي اخرج عن تقدير الاسمية وما أشبهه عامل جزء والحرف الذي جعل في تقدير الاسم وما أنسهه عامل نصبه وبهذا البيان تبيّن وجه اختصاص الجرّ بالاسم الجزم بالفعل واذ قد وفينا بما وعدنا من توفية الاقسام الأربعة حقها فلنختم الكتاب

3.82. el- Muşelleşâtu'l- 'Urbân (Nazmu'l- Muşelleşât), Mūsā b. Muḥammed el- Mâlikî el- Ḳuleybî (ö.1118/1706)

Hayatı hakkında bir bilgiye ulaşamadığımız müellifimizin vefatını Brockelmann 1118/ 1706 yılı şeklinde kaydetmektedir.⁸⁵

AY 4637

Eser, sırtı siyah bez, üzeri sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 8 varak olup 204 x148 (156x 100) mm. ebadında âharlı, filigranlı, sarımtırak orta kalınlıkta bir kâğıt üzerine 22 satır nesihle yazılmıştır. Eserde başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış ayrıca satır yanlarında da başlıklar belirtilmiştir. Eser alfabenin harflerini şiir şeklinde ele almıştır. Ünvan sayfasında temellük kaydı vardır.

İstinsah kaydı (8^a) : Zilkâde ayı 1076 hicri senesi 'Abdulkâdir İbn Aḥmed el-Ḥanefî eliyle

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَظِيمِ الشَّانِ ... ثُمَّ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سَرْمَدًا عَلَى إِمَامِ الْمُرْسَلِينَ
أَحْمَدًا ...

ويعد حمدالله إذا الأذب يقول موسى مالكي المذهب

هو القليبي تابعا لقطرب في نظمه مثلث العريان ...

حرف الهمزة

أقول ضد النهى فهو الامر والعجب العجائب يُسمى الامر
وإن تردّ جمعاً لأمرٍ أمرٌ تصدّر عن شيخ وعن سلطان ...

⁸⁵ Brockelmann, **Suppl.**, C.II, s. 420,487.

Son(8^a) :

... حرف الواو

والتوب من فوق الثياب الوتر
ليست به منفعة الإنسان ...

... تَوَطَّئُ يُقَالُ فِيهَا الْوَتْرُ
ثم الفرائش اذ يذوب الوتر

3.83. Mu'arreb 'Avāmil 'Atīk, Muḥammed Şerīf el- Ḥuseynī el-Curcānī (ö.816/1414)

Müellifin tam adı Ebu'l- Ḥasan 'Ali b. Muḥammed olan Seyyīd Şerīf, 740/1340 yılında Taberistan ve Horasan'ın arasında bulunan Curcan yakınlarındaki Takū'de doğmuştur. Hz. Peygamber'in soyundan gelen Muḥammed b. Zeyd'in (287/900) on üçüncü göbekten torunu olduğu için bu ünvanıyla tanınır. 6 Rebiülahir 816/6 Temmuz 1414 Çarşamba günü Şiraz'da vefat etti. Atik civârındaki Vakib Mezarlığında medfundur.⁸⁶

AY 4657

Eser, sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş ebru kâğıt, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 72 varak olup 191 x128 (146x 76) mm. ebadında âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine 21 satır nesihle yazılmıştır. 1^b - 18^b varağı ve 65^a varağında kenarları kırmızı mürekkeple çizilmiş cetvel vardır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar vardır. Ünvan sayfası ve 72^b varağında temellük kayıtları vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

⁸⁶ el- Curcānī'nin hayatı için bkz.: Sadreddin Gümüş, **Seyyid Şerif el- Curcānī ve Arap Dilindeki Yeri**, İstanbul, Fatih Yayınevi Matbaası, 1984.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، رضى فعل ماضٍ معلوم من باب علم، الله مرفوع لفظاً لأنه فاعل رضى
تعالى فعل ماضٍ معلوم في باب التفاعل فاعله مستتر فيه وهو راجع الى الله عزَّوجلَّ وتعالى...

Son(72^b) :

... في المبتدء والخبر هو الابتدائية وهو المعنى فهذه الجملة مائة عامل فلا يستغنى الصغير والكبير
فالرفيع والوضيع والشريف عن معرفتها واستعمالها...

3.84. el- Vāfiye Naẓmî's- Şāfiye, İbnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere
bakınız.

AY 4860

Eser, sırtı sonradan tamir görmüş bez kaplı, üzeri kahverengi meşin, şirâzesi
dağılmış, bir cilt içinde 66 varak olup 207 x145 (148x 94) mm. ebadında âharlı,
filigranlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine 9 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı
mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikâtlar bulunmaktadır. 1^b
varağında temellük kaydı vardır. Eser şiir şeklinde yazılmıştır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم،
الحمد لله الذي يصرف
ثم الصلوة والسلام العالی
وبعد فاحفظنَّ صرفَ الشافية
واغن بما يولدى الحفياً
تعريفُ التصريفِ
بلطفه الرياح حين تعصفُ
على النبي المصطفى والآل ...
وسمها منظومةً بالوافية
لازلت في كرامة مهدياً
الاسم والفعل

الصرفُ علمٌ باصولٍ مُفهمٍ
والاسمُ انواعٌ هي الثلاثي
بهنّ احوالٌ مباني الكلم
ثم الرباعيُّ مع الخماسي ...

Son(65^b) :

... وكالحبصبيصة في البناء
فرايتُ في دَحْرَجْت من قراءة
أتوا على اطماننت باقداياتُ
ثم بعون الله صرف الشافية
تم الكتاب بعون الملك الوهاب
فالقضوية لدى القضاء ...
ثم قرئى كِبَطْرٍ جاده
وبَقْرَبْنى حألهم ان يأتوا
وترخته فقلت نظمى الوافيه ...

3.85. Mefātīhu'1- 'ulūm mine's- sarf, Şârih: Ḥalīl b. Şālih b.

Muḥammed el- Karsī

AY 5962

Eser, sırtı vişneçürüğü rengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş ebru kâğıt kaplı, şirâzeli, miklepli, mukavva bir cilt içinde 82 varak olup 202 x145 (146x 92) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, krem renk ince kâğıt üzerine kırmızı mürekkeple çizili cetvelle çevrili 17 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar ve şerhedilen yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

İstinsah kaydı (82^b) : Rebûlevvel ayının 6. Günü. 1222 h. yılı. Ḥalīl b. Şālih b. Muḥammed el- Karsī eliyle

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي بيده الخير والجدود... والصلوة والسلام على رسوله محمد طيب العرق والعود ... وبعد فيقول العبد الفقير ... خليل بن صالح بن محمد لما كان كتاب الكافية في التصريف الذي صنّفه الامام الهمام العالم العامل... محمد الشهير بالبركوى... (2^a) ... مع صغر حجمه ووجازة نظمه . مشتملا على فوائد شريفة وقواعد لطيفة محتويا على دقائق الاسرار العربية. منطويا على المباحث التي هي

مفتاح العلوم الأدبية... (2^b) ... بسم الله الرحمن الرحيم ، الاسم من الاسماء المحذوفة الاعجاز عند البصير بين كيد و دم ويدل عليه تصريفه على الاسماء والاسامى ويسمى وسميته فاشتقاقه من السمو بمعنى الارتفاع ...

Son(82^a) :

... وكذا ايجونّ وايجينّ ويعود اللآم المحذوفة للجزم وَاوَأْ كان أو ياءً فيهما اى في الناقص واللفيف حال كونها مفتوحة بدخولهما اى بدخول النونين الخفيفة والثقيلة نحو ليغزونّ وليرمينّ وليطوين... (82^b) ... ولم يغزونّ ولم يرمينّ ولم يطوينّ وكذا اغزونّ وارمينّ واطوبنّ . الحمد لله على التمام ...

3.86. el- Kāfiye, Ibnu'l- Hācib

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 159 numaralı esere bakınız.

AY 5970

Eser, üzeri yeşil meşin, yıldız zencirekli, yıldız çiçek ve yaprak motifli, şirâzeli, miklepli, ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 29 varak olup 240 x127 (154x 67) mm. ebadında, âharlı, somon kâğıdı etrafı yıldız cetvelle çevrili her sayfada 13 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır. Sayfa kenarlarında yer yer tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son (29^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.87. en- Nubatu'ş- Şāmiye ʿala'l- Ḳavāʿidi'l- Lāmiye,
Muḥammed b. ʿAbdullah İbn Mālīk

Müellifin tam adı, Ebū ʿAbdullah Cemāleddīn Muḥammed b. ʿAbdullah et-Tāʿ olup İbn Mālīk olarak bilinir (ö. 672/1274).⁸⁷

İbn Mālīk, Endülüs'te Ceyyan kasabasında doğmuştur 600 / 1204. Arap dili âlimlerinden ve önemli nahiv üstatlarından. İlk tahsilini doğduğu şehirde yapmıştır. Tahsilini tamamladıktan sora önce Halep'te bir süre nahiv dersleri verdi. Sonra da nahiv dersleri vermeye Şam'da devam etmiştir. H. 672 (1274) tarihinde yine Şam'da vefat etmiştir.

AY 5989

Eser, sırtı yıldız süslü koyu yeşil meşin, üzeri lacivert renk muşamba, ön kapağında Sultan Abdulhamid'in tuğrası, köşebentli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 209 x152 (148x 98) mm. ebadında, az âharlı, açık krem rengi kâğıt üzerine 23 satır divânî yazı türüyle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup mavi mürekkepte kullanılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar vardır. Ünvan sayfasında fevâid bulunmaktadır. Eser, 1281 h. yılında te'lif edilmiştir.

İstinsah kaydı (44^a) : 1296 h.

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، الحمد لله الذي خلق افعال القلوب للمخلوقات على نحو ما اراد عن السعبات
في جميع الاوقات وصلوة وسلام على سيدنا محمد تفسير وبعد فهذا مختار على قصيدة الامام أبو عبدالله محمد
بن مالك ... وسميته النخبة الشامية على قواعد اللامية، بسم الله الرحمن الرحيم، ابتدا كتابه بالبسملة ...

⁸⁷ Müellifin hayatı ve eserleri için bk. Suyûtî, a.g.e., C.I, s.130-131; Keḥḥāle, a. g. e., C.X, s.234; Ziriklî, a. g. e., C.VII, s.111; Abdulbāki Turan, 'İbn Malik et-Tai' , DİA, C.XX, s.169

Son(44^a) :

واسمه ضمير مستتر فيه وجوبا تقديره ... مجرور متعلق بأكون ومحتبس اسم فاعل خبرها و ...
باسم معطوف على ما قبله ووجه حال من الفاعل ... المستتر فيه ...

3.88. Muğni'l-Lebīb 'an kutubi'l- e'ārīb, Şârih: Şâlih b. el- Hācī Huseyn (ö.1196/1781)

Balıkesirli olup baba adı Abdullah'tır. Yirmi yaşlarına kadar memleketi âlimlerinden alet ilimlerini tahsil ettikten sonra İstanbul'a geldi. Burada hem resmi görevlerde çalışıp hem de yarım kalan tahsiline devam etti ve bu sahada kısa zamanda büyük ilerlemeler kaydetti. Uzun yıllar mektupçu ve divan efendiliği vazifeleri ile Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1171/1758) maiyetinde çalıştı. Daha sonra tasavvuf mesleğine meylederek Şeyh Cemaleddin Uşşâkî'ye intisab etti. Yedi yıl kadar münzevi bir hayat sürdürdükten sonra (1196 /1781) tarihindeki vefatına kadar tedris, telif ve irşad faaliyetleriyle meşgul oldu. Fatih'te Tahir Ağa Tekkesi haziresine defnedilmiştir.⁸⁸

Salahî Efendi, çoğunluğu tasavvuf vadisinde olmak üzere dini, edebi ve lisanî ilimlerde Arapça, Farsça ve Türkçe irili ufaklı elliden fazla eser kaleme alarak devrinin en fazla eser veren yazarları arasında yer almıştır.

AY 5994

Eser, sırtı açık kahverengi ve yıldız kabartma süslü meşin, üzeri mor renk kabartmalı plastik, ön kapağında yıldız bir Osmanlı tuğrası ve arka kapağında yıldız ay ve yıldız bulunmaktadır. Şirâzeli, köşebentli, renkli ebru desen kaplı mukavva bir

⁸⁸ Hk. bk. **Bursalı, a.g.e.**, C.I, s.104-107; el- Bağdādī, Hediyetü'l- 'ārifin, C.I.s.485; İzahü'l-meknün, C.II, s.38, 524, 528, 600; Kehhâle, **a.g.e.**, C.VI, s.64, 74; **GAL**, C.II, s.351; **GAL Suppl.**, C.II, s.664; Mehmet Yavuz, **a.g.e.**, s.297.

cilt içinde 222 varak olup 209 x160 (155x 80) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, nohudî renk ince kâğıt üzerine 23 satır nesihle yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında hâşiye, tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. Eserin baştaki vikâye yapraklarında eserin içeriğini anlatan 5 sayfalık bir mukaddime vardır.

İstinsah kaydı (222^a) : Şâlih b. el- Hâcî Huseyn eliyle 1180 h. senesi.

Baş (1^b) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

Son(222^a) : AY 380 numaralı yazmanın aynısı.

3.89. el- Fevâ'id'uş- şâfiye 'alâ İ'râbi'l- kâfiye, Şârih: Huseyn b. Aḥmed Zeynîzâde

Şârih hakkındaki bilgileri görmek için AY 2517 numaralı esere bakınız.

AY 6007

Eser, koyu kahverengi meşin, şîrâzesi dağılmış, miklepli, mukavva bir cilt içinde 288 varak olup 207 x140 (151x 78) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, 23 satır tâlikle yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sayfa kenarlarında yer yer hâşiye, tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. Eserin baştaki vikâye yapraklarında temellük kayıtları ve 4 sayfa eserin indeksi ile mukaddimesi vardır. Sondaki vikâye yapraklarında ise fevâid bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (288^b) : Ramazan ayının 5. Günü 1168 h. Zeynî Zâde diye bilinen Huseyn b. Aḥmed eliyle.

Baş (1^b) : AY 2517 numaralı yazmanın aynısı.

Son(288^b) : AY 2517 numaralı yazmanın aynısı.

3.90. Kāşifu'l- kınā ve'n- niķāb bi'l-izāleti'ş- şubhe 'an vechi Kavāidi'l- İ'rāb, Şârih: Muḥammed b. 'Abdulkerīm

Hayatı ve tahsili hakkında fazla bilgiye rastlayamadık. Birgili nisbesinden, onun en azından bu kasabada müderris olduğu anlaşılmaktadır. Kaleme aldığı eserlerden daha çok Arap dili, kelim ve belagat sahalarında öne çıktığı görülmektedir. Eserlerinden bazıları şunlardır; Hāşiyeye 'alā Tecrīdi'l- Kelām, Resā'il fi'l- Beyān.⁸⁹

AY 6012

Eser, açık kahverengi meşin üzerine yaldız zencirekli, yaldız şemseli, şirāzeli, renkli ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 49 varak olup 225 x154 (179x 105) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine 23 satır nesihle yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Ünvan sayfasında temellük kaydı vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين، الحمد لله الذي جعل النواهم الوسائل الى تحصيل علم الشريعة القرآن... والصلوة على صاحب الشريعة الحقيقة والفرقان... أما بعد فإنّ المغترف بعهبابه. ونقصانه والمفرف ... محمد ابن الشيخ المسمى بعبد الكريم العاكف على عتبة باب الرؤف الرحيم غفرالله له ولوالد يروا حسن اليهما... وسميته بكاشف القناع والنقاب بازالة الشهية عن وجه قواعد الاعراب ليكون الاسم مطابقاً للمسمى في التحقيق... (2^a) بسم الله الرحمن الرحيم، الباب متعلق بمحذوف تقديره . بسم الله ابداء وتقديم المعلول . للدلالة على الاختصاص او متبركاً...

⁸⁹ Mehmet Yavuz, a.g.e.,s.38.

Son(48^b) :

... النسخ التي صاد فناها لان ما اى لفظة مالا يوصف اذا كانت شرطية او استفهامية لما عرفت فيما سبق ان كلا منها اقسام مستقبل ولا بيانا لان ماى لان الشئ الذي لا يوصف لا يعطف عليه عطف بيان كالمضمرات ظاهر الكلام ...

3.91. el- Kāfiye

(Naḥiv Cümlesi)

AY 6025

Eser, üzeri koyu kahverengi meşin, miklepli, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 1^b - 25^b varakları arasında 25 varak olup 218 x145 (156x 84) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine kenarları 1^b - 2^a varakları yıldız cetvelle diğer varaklar kırmızı mürekkeple çizili cetvelle 15 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha bulunmaktadır

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(25^a) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.92. el- 'Avāmilu'l- cedīd

AY 6025

Eser, üzeri koyu kahverengi meşin kaplı, miklepli, şirâzesi dağılmış, mukavva bir cilt içinde 51^b - 56^a varakları arasında 5 varak olup 218 x145 (156x 84) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine kenarları 51^b - 52^a varakları yıldız cetvelle 52^b - 56^a varakları kırmızı mürekkeple çizili cetvelle 15 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar vardır. 51^b varağında müzehheb bir serlevha bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (56^a) : 1237 h. el-Hâc Muḥammed Nureddīn'in öğrencilerinden Ḥamza Nūri eliyle.

Baş (51^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(56^a) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı

3.93. 'Avāmil 'amīḳ (Mu'arreb 'Avāmil 'Atīḳ), 'Abdulḳāhir b. 'Abdurrahmān el- Curcānī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1492/2 numaralı esere bakınız.

AY 6030

Eser, gülkurusu rengi üzerine yıldız zencirekli, yıldız şemseli, şirâzeli, meşin bir cilt içinde 27 varak olup 210 x152 (174x 95) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine 27 satır tâlikle yazılmıştır. Önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yer yer sayfa kenarlarında hâşiye, tâlikât ve tashihâtlar vardır. Ünvan sayfasında küçük bir mukaddime bulunmaktadır. Eserin

arkadaki vikâye yapraklarına farklı mürekkeplerle fevâid yazılmıştır. Eser el-Curcânî'nin 'Avāmîl adlı eserinin şerhidir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله مرفوع بآئه مبتدأ أصله احمد حمداً لله اوحمدت حمداً لله فحذفت
الفعل لدلالته المصدر عليه فبقى حمداً لله...

Son(27^a) :

... واستعمالها مجرور معطوف على معر فتها والهاء ضمير بارز مجرور المحل على أنه مضاف
اليه للاستعمال راجع الى مائة . تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب .

3.94. 'İzzî, 'İzzeddîn İbrâhîm Zencânî

Müellifin tam adı , 'İzzeddîn İbrâhîm b. 'Abdolvahab b. Ebu'l-Me' âli el-Hazrecî ez- Zencânî'dir (ö. 655/ 1257).⁹⁰ Zencânî, özellikle sarf alanında yapmış olduğu çalışmalarından ötürü meşhur olmuştur. Eserleri arasında kendisine nisbetle anılan kısaca 'el-'İzzî diye tanınan 'el-'İzzî fit-Tasrîf'⁹¹ adlı bu eseri çok meşhurdur. Müellifin adından dolayı 'İzzî diye tanınmıştır.

⁹⁰ Müellif hakkında bilgi için bk.;; el-Bağdadî, a.g.e., C.V, s.12; ' Kehmâle, a.g.e.,C.I, s.42.

⁹¹ Eser hakkında bilgi için bk., Hacı Halife, a.g.e.,C.II. s.1139; Arslan, Ahmet Turan, a. g. e., s. 175; Eyüp Beyhan, **Selimağa Kütüphanesindeki Arapça Nahiv ve Sarfla İlgili Yazma eserlerin Tanıtımı**, Yüksek Lisans Tezi.

AY 6043

Eser, gülkurusu rengi üzerine yıldız süslemeli yıldız zencirekli, yıldız şemseli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 60 varak olup 203 x123 (140x 64) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine 19 satır, kenarları kırmızı mürekkeple çevrili cetvel içinde tâlikle yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. Şerhedilen yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

İstinsah kaydı (60^a) : Cemaziyulevvel ayı, Perşembe günü, ikindi vakti
‘Ali Çavuş Dergâhında.

Baş (1^b) :

فاقول لما كان من الواجب على كل طالب الشيء ان يتصور ذلك الشيء ليكون على بصيرة في طلبه
وان يتصور غايته لانه هو السبب الحامل على الشروع في طلبه بداء المص بتعريف التصريف على وجه
يتضمن فائدته متعرضاً لمعناه اللقوي اشعاراً بالمتكئته بين المعين فقال مخاطباً بالخطأ العلم اعلم ان التصريف
وهو تفعيل من الصرف للمبالغة والتكثير في اللغة التغيير ...

Son(60^a) :

... تقول رحمة واحدة للمرمة ولطيفة اونها للنوع وكذا دحرجة واحدة وانطلاقة للمرئة وحسنة او
قبيحة اوغير مما للنوع وكذا البواقي تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب .

3.95. Mi‘yādu’l- elfāz

AY 6044

Eser, gülkurusu rengi üzerine yıldız süslemeli, yıldız zencirekli, yıldız şemseli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 28 varak olup 202 x125 (154x 68) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt

üzerine 19 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar ve önemli bazı yerler yaldız mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikâtlar bulunmaktadır. Eserin ünvan sayfasında ve sondaki vikâye yapraklarında Kur'an-ı Kerim'in surelerine ve alfabeyle dair fevâid vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم رب تمم بالخير وبه العدل بالكريم ، انّ خير ما افتتح به القول وختم وابتدئ به الكلام وتمم حمد به ولا فيض الا لجوده ... بالصلوة عليه الطيبات محمد المصطفى وعلى آله وصحبه وبعد فانّي لمآ وفقنى الله مع وساعفني وحالفني السعد ... فشرعت فيه سمعاً وطاعة وان كنت قليل فيه قليل البضاعة وسميته بعد ان اثبته بمعيار الالفاظ مستعينا بالله مع على اتمامه ... فيقول الخوض في المقصود ان الحلّ معرفاً او موضوعاً ومبادئ ومسائل فمن اراد التمهّر فيه فعليه ... (2^a) ... فالكلمة لغة مأخوذة من الكلم الجرح فكما ان الجرح مؤثر في البدن ...

Son(28^b) :

... انه قال غير المنصرف بثبة الفعل بجهتين فيجب أن لا يكون معرباً، الثامن فعل المضارع اشد الاشياء مثابرتة لمبنى الاصل فيجب أن لا يكون معربا التاع ان هذا القول صادق لملى جميع المركبات الواقعة وغير الواقعة، العاشر المنادى المفرد ليس مثابر بالمبني الاصل . تم .

3.96. ʿAvāmil Muʿarrebī, Muḥammed b. Pīr ʿAli Birgivī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 481 numaralı esere bakınız.

AY 6045

Eser, üzeri açık kahverengi meşin, şirâzeli, sonradan tamir görmüş ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 27 varak olup 203 x141 (141x 69) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirlî beyaz ince kâğıt üzerine, kırmızı mürekkeple çizili cetvel

içinde 21 satır güzel bir tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin ünvan sayfasında bir şiir bulunmaktadır. Eserin sondaki vikâye yapraklarında ise fevâid vardır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله لمن يرفع من عمل بعلم في أولاه وآخره ... والصلوة والسلام
على من يصل الى كل يرجوه ويتمناه ... وبعد فاعلم ان كل طالب لا بد له من معرفة ماشرع فيه من العلم
والغرض منه وموضوعه وموضوع كل علم ما يبحث فيه عن أعراض الذاتية ... سميت الحركة المخصوصة
رفعاً لإرتفاع الثقة السغا عند التلفظ به ... رضى الله تعالى عنكم رضى فعل ماض الله مرفوع لفظا لكونه
فاعلا له ...

Son(27^a) :

... توكلنا على من لاياتي الخير الا من جهته توكلنا فعل وفاعل على حرف جر من اسم موصول
لاياتي فعل مضارع مبني الفاعل ... (27^b) تم الكتاب بعون الملك الوهاب

3.97. Maḫşūd, Şāriḥ bilinmiyor.

AY 6049

Eser, üzeri açık kahverengi meşin, yıldız zencirekli, yıldız şemseli, şirazeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 9 varak olup 197 x138 (163x 84) mm. ebadında, âharlı, orta kalınlıkta saman rengi, etrafı yıldız cetvelle çizili 19 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır. 10^a varağında esere dair açıklamalar şeklinde bir şema vardır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikâtlar bulunmaktadır. Sayfaların bazı bölümleri kopmuş olduğundan yer yer

alttaki yazılar okunamamaktadır. Eser İmamı'l- A'zam veya Birkilî'nin (Kâtip Çelebi Keşfu'z- Zünûn'da eserin müellifinin bu iki müelliften biri olduğu ihtilâfıdır diye ifade etmiştir.) Mağşûd adlı eserinin şerhidir.

İstinsah kaydı (9^b) : 1273 h.

Baş (1^b) :

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على عباد الذي اصطفى ... هذا مختصر في اوائل المقصود
وجمعه لبعض اخواني في الدين بقدر ماوسعه ... واما دأب اليضيف وقاعدة للمصّ فذكر سبعة اشياء في اول
الكتاب اربعة منها جائز الاستعمال وثلاثة منها واجبة الاستعمال وأما الأربعة التي من جائزة الاستعمال يذكر
ههنا، الاوّل اسم الكتاب والثاني فن الكتاب والثالث تبيين الغرض والرابع تعداد الفصول واما الثلاثة التي من
واجبة الاستعمال يذكر ههنا الاوّل البسملة والثاني الحمدلة والثالث الصلّية ... (2^a) ... بسم الله الرحمن الرحيم
أربعة كلمات والذنوب اربعة انواع ...

Son(9^b) :

... فان قيل وفي بعض المواضع أنّ حروف الخلوّ يوجد في عينه ولايجئ من باب الثالث قلت هذا
من قبيل كل جوزٍ مدوّر وكل مدور ليس بجوز وأما فلى بفلى بالفتح فيما لغة غير فصيح ولاكلام فيه والفصيح
يقلى بكسر العين واما ركن يركن فمن اللغات المتداخلة يعنى ركن يركن بفتحها في الماضي وضمّها في الغابر.
تمت الرسالة بعون الله .

3.98. 'Avāmil Şerhi, Şārih: Yaḥyā b. Nasūḥ (ö.950/1543)

Müellifin tam adı Yaḥyā b. Nasūḥ b. 'Ali b. İsrāfil'dir. ö.(950/1543) civarındadır. Aslen Amasya'nın Tosya kazasından olup hayatı hakkında bilgi yoktur. Babası Nasūḥ b. 'Ali (924/1518) devrinin mutasavvıflarından olup bu sahada eserler kaleme almıştır (Kehmâle, XIII, 100). Yahya Efendi tahsilini tamamladıktan sonra

uzun süre Birgi’de hocalık yapmış ve burada vefat etmiştir. Eserleri arasında Ferišteoğlu Lugati şerhi vardır.⁹²

AY 6055

Eser, üzeri kırmızı meşin, yıldız zencirekli, yıldız şemseli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 38 varak olup 195 x133 (156x 76) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine etrafı kırmızı mürekkeple çizili cetvel içinde 21 satır tâlikle yazılmıştır. 14^a varağında ve sondaki vikâye yaprağında temellük kaydı bulunmaktadır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikâtlar ve sondaki vikâye yapraklarında fevâid vardır. Şerhedilen yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Eser el- Curcânî’nin ‘Avâmil adlı eserinin şerhidir.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

توجّلنا الى جنابك وقصدنا نحو بابك . ياغافر الذنوب ... وصلينا على نبيك وسلمنا على صفيك
...وبعد فيقول العبدُ الزليل يحيي بنُ نصح بن اسرائيل غفرهم الله العزيز الجليل... (2^a) بسم الله اليا الملائسة
متعلقة بمحذوف تقديره ...

Son(38^b) :

... والرفيع عن معرفتها واستعمالها . اذ بها يحصل لهم بصيرة في العلوم كلّها فانّ السّؤال من فضل
الله تعالى ... عصمه الله تعالى . بعصمه القديم . ابدأً وأزلاً . تمت هذه الكتاب بعون الله الملك الوهاب .

⁹² Mehmet Yavuz, a.g.e., s.33.

3.99. Muhtaşaru'l- 'Avāmil

AY 6062

Eser, üzeri ağarmış kırmızı renk, yıldız zencirekli, yıldız şemseli, şirazeli, sonradan tamir görmüş yeşil kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 6 varak olup 190 x140 (137x 82) mm. ebadında, az âharlı, filigranlı, orta kalınlıkta krem rengi kâğıt üzerine 15 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar ve önemli yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله أجمعين، وبعد
فاعلم انه لا بدّ لكل طالب معرفة الاعراب من معرفة مائة شئ ستون منها تسمى عاملا وثلاثون منها تسمى
معمولا وعشرة منها تسمى عملا واعداد باقايين لك باذن الله تعالى هذه الثلاثة على طريق الايجاز في ثلاثة أبواب.
الباب الأول في العامل الباب الثاني في المعمول الباب الثالث في الاعراب . الباب الاول ...

Son (6^b) :

... وان لم يظهر ولم يقدر يسمي محليا نحو توكلنا على من لا يأتي الخبر إلا من جهته والحمد لله رب

العالمين .

3.100. Gāyetu'l- beyān, Aḥmed Cevdet Lofçevî (ö.1312/1895)

1823 yılında Lofça'da doğdu. Tahsilini belli bir seviyeye kadar memleketinde yaptıktan sonra 1839 yılında İstanbul'a geldi. Burada Hâfız Seyyid Efendi, Doyranlı Mehmed Efendi, Kara Halil, Birgili Hoca Şakir Efendi ve benzeri hocalardan dini ve edebi dersler aldı. Kısa sürede devrinin ilmi çevrelerinde kendini tanıttı. Ayrıca Münecimbaşı Osman Sabit Efendi'den de cebir ve hendese gibi dersler alarak bu sahada da kendini yetiştirdi. Tahsil hayatından sonra müderrislik,

kadılık, kazaskerlik, valilik ve adliye nazırlığı gibi devletin birçok değişik kademelerinde görev yaptı. Devlet adamı, âlim ve şair olup Tanzimat devrinin en önemli şahsiyetlerinden biri olarak temayüz etmiştir. 1312/1895 yılında vefat etmiştir. Fatih Camii haziresinde medfundur.⁹³

Eserlerinden bazıları şunlardır: Tārīh-i Cevdet, Kısas-ı Enbiyā, Belāgat-i Osmāniyye, Kavā'id-i Osmāniyye, Kur'an tarihine dair Arapça olarak yazdığı Hulāsatu'l-beyān fī te'līfi'l-Kur'ān, Mukaddeme-i İbn Haldun çevirisi vs.

AY 6063

Eser, üzeri lacivert, yıldız zencirekli, yıldız şemseli, yıldız köşebentli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş pembe kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 27 varak olup 186 x130 (139x 64) mm. ebadında, âharlı, koyu krem ince kâğıt üzerine 23 satır tâlikle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı kalemle yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır.

İstinsah kaydı () : Müellif hattıdır. 1295 h.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لمن حرف حالنا الى احسن الاحوال والصلوة على من اوتي جدا مع
الكلم ... وبعد فيقول الفقير الى الله الغنى احمد جودت اللوفجه وى اني حين ذا كرت شافية ابن الحاحب ...
وسميته بغاية البيان ... قوله التصريف علم...

Son(27^a) :

... قوله شادا على الشاذوذ لك لمخالفته القضيتين الاول انه لايدغم حرف الصغر والثاني ان القياس
اذا ادغم قلب الاول ويكن هذا آخر ما اوردته ...

⁹³ Mehmet Yavuz, a.g.e., s. 386.

**3.101. el-Miṣbāḥ, Nāṣır b. ʿAbdusseyyid el- Muṭarrızī
(ö.642/1244)**

Müellifin tam adı, Nāṣır b. ʿAbdisseyyīd Ebu'l-Mekārim b. ʿAli el-Muṭarrızī(ö. 642 /1244) 'dir. 538/ 1144 yılının Receb ayında Harizm'in Curcāniye kasabasında doğdu. Müellifimiz; Edebiyat, Fıkıh, Tefsir, Lugat ve Nahiv gibi birçok ilim dalıyla meşgul olmuş ve bu sahalarda kıymetli eserler vermiştir. el-Muttarrizi lugat, nahiv ve edebiyat sahalarında büyük bir ilim adamıdır. H. 642 (1244) yılında Buhâra'da vefat etmiştir. ⁹⁴ el- Miṣbāḥ nahivle ilgili bir eserdir. Bu eser, talebeler tarafından rağbet görmüş, üzerine pek çok şerh ve haşiye yazılmıştır.

AY 6068

Eser, üzeri koyu kahve rengi plastik kaplı, yıldız basma şemse, zencirekli, köşebentli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 19 varak olup 177 x104 (136x 67) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak ince kâğıt üzerine 15 satır tâlikle yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. Eserin 5^b - 6^a varakları arasına eklenmiş fevâid vardır. Eserin sondaki vikâye yapraklarında da fevâid bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (19^a) : ʿAli b. Cāfer eliyle. Tarihsiz.

Baş (1^b) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

Son(19^a) : AY 1492 numaralı yazmanın aynısı.

⁹⁴ Müellif hakkında bilgi için bakınız: Kiftî, **a.g.e.**, C.III, s.339; Suyûtî, **a.g.e.**, C.II, s.311; Hâcî Halîfe, **a.g.e.**, C.II, s.1708; Zirikî, **a. g. e.**, C.VIII, s.311; Keḥḥâle, **a. g. e.**, C.IV, s.9; **GAL**, C.I, s.350.

3.102. el- Kāfiye

(Naḥiv Cümlesi)

AY 6071/ 1

Eser, üzeri açık kahverengi meşin, yıldız şemseli, yıldız zencirekli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 1^b-24^b varakları arasında 24 varak olup 163 x114 (111x 62) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak orta kalınlıkta kâğıt üzerine yıldız cetvelle çevrili 17 satır nestâlikle yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. 1^b varağında müzehheb bir serlevha vardır. Ünvan sayfasında temellük kayıtları bulunmaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmış, önemli yerlerin üst tarafı kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

İstinsah kaydı (24^b) : 1230 h. İbrahîm Ḥamdullah b. Seyyid Muşafa eliyle.

Baş (1^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

Son(24^b) : AY 159 numaralı yazmanın aynısı.

3.103. ʿAvāmil-i Cedīd

AY 6071/3

Eser, üzeri açık kahverengi meşin, yıldız şemseli, yıldız zencirekli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş ebru kâğıt bir cilt içinde 51^b-56^b varakları arasında 5 varak olup 163 x114 (111x 62) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, sarımtırak orta kalınlıkta kâğıt üzerine yıldız cetvelle çevrili 17 satır nestâlikle yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikât ve tashihâtlar bulunmaktadır. 51^b varağında müzehheb bir

serlevha vardır. Ünvan sayfasında temellük kayıtları bulunmaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmış, önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

İstinsah kaydı (56^b) : 1230 h. İbrahîm Hâmdullah b. Seyyid Muştafa eliyle.

Baş (51^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

Son(56^b) : AY 481 numaralı yazmanın aynısı.

3.104. Merāhu’l- ervāh, Aḥmed b. ʿAlī b. Mesʿud

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1515/1 numaralı esere bakınız.

AY 6189

Eser, basma şemseli, salbekli, köşebentli, zencirekli, şirâzesi dağılmış koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 56 varak olup 202x 123 (128x 53) mm. ebâdında, az âharlı, filigranlı, kirli beyaz ince kâğıt üzerine, kırmızı cetvel içinde 11 satır iri, okunaklı nestâlikle yazılmıştır. Eserin sayfa kenarlarında ve satır aralarında siyah cetvel içine alınmış kime ait olduğu kaydedilmeyen bir şerhi bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (56^a) : 973 h. Şafî b. Ḥasan eliyle Kütahya’da istinsah edilmiştir.

Baş (1^b) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

Son(56^a) : AY 1515 numaralı yazmanın aynısı.

3.105. Kunūzu'd- Dībāce ,Abdurrahman el-Īcî, et- Tuffahî.(ö. 1231/ 1355)

İslam filozof ve kelām ālimi.(ö. 1231/ 1355) 680'den az sonra, Fars eyāletinde bulunan Ġg kasabasında doğmuştur. Nesebini Halife Abu Bakr'e kadar çıkarmak isteyenler vardır. Zamanının en mühim ālimlerinden okuyarak, ilim tahsil etmiş, müderrislik ve kadılık yapmıştır. Vezīr ve müverrid Raşidaddīn Fazl Allah'ın oğlu Gıyasaddīn Muḥammed İlhanlılardan Abu Sa'id'e vezīr olduğu zaman (728 h.) el-Īcî'yi Sultaniye'de onun yanında görüyoruz ve onun hocası sayılmaktadır.

el-Īcî'nin hayatında uzun bir karanlık devir vardır. Görünüşe göre, 15 sene kadar süren bu devrede, belli olmayan sebepler ile, çok kuvvetle muhtemel olarak, vezīr Gıyasaddīn Muḥammed'in katlinden (21 Ramazan 736= 3Mayıs 1336) sonra, Sultaniya'yi terk edip Şīraz'a gelmiş ve orada kadılık ve müderrisliğe başlamış olmalıdır. Daha sonra al- Īcî Şebenkāre'ye gitti. Şebenkāre meliki Ardaşir onu yakalayıp, o civardaki Ardarmiyān kalesine hapsetti. Arapça kaynaklar, onun bu kalede mahpus iken öldüğünü söylemekte müttefiktirler. Azudaddīn'in ilim bakımından da şöhreti, daha hayatında iken bütün İslām ālemine yayılmış idi. Onun kıymetini yalnız vezīr ve hükümdarlar değil, zamanının ālim ve şairleri de kabül ve itiraf ediyorlardı. Talebelerinden biri olan meşhūr al-Mutavval, müellifi al-Taftazāni de onu methetmiştir.

Azuaddīn al- Īcî'nin al-Mavākif fi 'ilm al-kalam adlı eseri Ezher'de ve Tunus medreselerinde ihtisas sınıflarının ders kitabı olarak okutulmaktadır.⁹⁵

⁹⁵ GAL, C.II, s.208-209; İA, C.V, s.921-925; Zirikli, a.g.e., C.III, s.290; Kehhāle, a.g.e., C.V, s.119.

AY 6254

Eser, üzeri açık kırmızı meşin, yıldız şemseli, yıldız zencirekli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 14 varak olup 232 x173 (190x 112) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, krem renk ince kâğıt üzerine 23 satır nesihle yazılmıştır. Ünvan sayfasında temellük kayıtları vardır. Yer yer sayfa kenarlarında tashihâtlar bulunmaktadır. Önemli yerlerin üst tarafı kırmızı ve siyah mürekkeple çizilmiştir. Sonunda Seyyid Şerif'in terdît kavramına dair bir varaklık bir yazısı vardır.

İstinsah kaydı (14^b) : Kayseri 1330 h.

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الحمد لله الذي يتجلى المصنفة بتكبير يراسمه ذكراً... والصلوة والسلام
على حبيبه المرشد بشيراً ونذيراً وعلى آله وصحبه... أما بعد فهذه باب يجرى فيه أب يسقى به اوائل الكتاب
ويستشفى به كل طلاب قد جمع حقير الواهي الشهير بالتفاحي عبدالرحمن العاجي الفقير الى كرم الكافي
سماه بحاجة الحواجة مسماه كنوز الديباجة التجاء من الله التوفيق وحده... (2^a) ... اسم اصله سمو بشهادة
تصريفهم على اسماء وسمى وسميته واشتقاقه من السمو وهو الرفة...

Son(14^b) :

... اعلم ان في موضوع العلم خمسة انواع الاول ذات الموضوع نحو الكلمة بالنسبة الى النحو... اما
جمعنا في حق البسمة الخطبة والديباجة ملخصاً اللهم وفق بحرمة اسمك الموفق وحبيبتك الشفيق. تمت تأليفها.

3.106. Mu‘arreb ‘Avāmil-i ‘Amīk, ‘Abdulkāhir el- Curcānī

Müellif hakkındaki bilgileri görmek için AY 1492/2 numaralı esere bakınız.

AY 6323

Eser, sırtı kahverengi meşin, üzeri sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt, şirâzeli, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 93 varak olup 202 x116 (153x 60) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, koyu krem ince kâğıt üzerine 1^b - 2^a varakları etrafı siyah mürekkeple çizili cetvelle çevrili 2^b - 93^a varağı etrafı kırmızı mürekkeple çizili cetvelle çevrili 19 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Eserin baştaki ve sondaki vikâye yapraklarında fevâid bulunmaktadır. Ünvan sayfasında temellük kaydı vardır. İrab edilen yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yer yer rutubet tahribatına uğramıştır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الذي اقول القرآن كلاماً مؤلفاً معجز قارئه وعالمه... والصلوة
على سيد محمد حاتم بنيائد و على آله واصحابه أجمعين... وبعد فاني اى قصدت أن اشرح تقدير اعرابه العوامل
من غير ايراد الاسولة والاجونة من غوامض العنّ ومشكلاته تيسراً للمبتدين... قال المصنف رحمة الله عليه
الحمد لله اى الحمد مرفوع بأ نه مبتدأ...

Son(93^a) :

... بأ نه مضاف اليه لاستعمال راجع الى مائة عامل يعنى من لايعرف النحو و اعرابه وبنائه...
شرحت اعرابها وبعضها يناسب المحلّ من المسائل من اولها الى الآخر؛ لئلا يتحرّ المتعلم المبتدى والمعلّم
المتجرّ البالغ الى احد العلوم فالمقصود بهذا لشرط افادة المعلّم واستاد المتعلم وخاتم النحو لتشافى . تم .

3.107. Kitābu'l- Muḩarreb = el-Mukarreb

Müellif hakkında bilgiye ulaşamadı.

AY 6335

Eser, sırtı kahverengi meşin, şîrâzeli, üzeri sonradan tamir görmüş hardal sarısı karton kaplı, mukavva bir cilt içinde 61 varak olup 250 x166 (200x 125) mm. ebadında, az âharlı, sonradan tamir görmüş koyu krem rengi kâğıt üzerine 21 satır nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer kurt yeniği ve rutubet lekesi vardır. Ünvan sayfasında vakıf kaydı bulunmaktadır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله باري السم... والصلاة على نبيّه محمد هادي الأمم ورسوله الى العرب والعجرهم ... وبعد فاني لما سلكت فى كتابي المقرب مسلك الاختصار فتركت كثيراً من بمسل مسائله حوف الاهتار الحق بعض الفاظه بسبب ذلك اطلام... (2^a) حقيقة النحو قولي النحو علم مستخرج بالمقاييس المسنيطه من استقرا كلام العرب اردت بذلك ان النحو علم احكام كلام العرب ...

Son(61^a) :

... قال كم مرة مقرق بال العلى بجودة وقد يروى الست سلائه او حمو اما نحو برهم ذلك فيه عند الاضطرار فعليه اكبر الضرائر. تم الكتاب ...

3.108. Mefātīhu'd- derīn, fī İsbāti'l- Qavānini'd- Derīn,
Muḥammed İbn İbrahīm

Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

AY 6347

Eser, sırtı bordo muşamba, şirâzeli, üzeri siyah muşamba kaplı, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 8 varak olup 219 x159 (170x 98) mm. ebadında, az âharlı, koyu krem renk orta kalınlıkta kâğıt üzerine muhtelif satırlarda tâlikle yazılmıştır. Eserde sayfa araları eksiktir. Sayfa kenarlarında yer yer tashihâtlar vardır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, önemli yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

İstinsah kaydı (8^b) : Muḥammed b.İbrahīm.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، سبحانه الذي خصّ الانسان بالنطق... وصلوة على من ايجانای غیابات
سبحها الالهواء ... وبعد فلما كان غالب اسرار الحق علت كماته مصنف عنه على ابن الفارقین بلغة الفارسية
وكانت خلوا بها مفاتيح الخزائن معاني الفاضلهم اليهنة لاجرم... سميتها مفاتيح الدرينة في اثبات القوانين الدرينة
... بالمصدر وهو اسم اخره ...

Son(8^b) :

... واذا ركب بعضها بعض يبده من احدى عشر ولاينتهي الى شئ ابدأ فيثبت بما اتيلمك يبلغ خارج
العلماء ... ر أيت امثلة الف على وفق الطبع الاوفق ليكونا هدينين لاول الباب. حتماالله هات ففاح الكلمات...

3.109. Keşfu'l- esrâr fî Şerh İzhâri'l- esrâr, Şârih: Şalahaddîn el- Ûlâşî

Hayatı hakkında bilgi bulunmayan müellif, nisbesinden de anlaşılacağı üzere İzmir'in Seferihisar ilçesine bağlı Ulamış köyündendir. Birgivî Mehmed Efendi'nin (981/1573) öğrencisi olması hasebiyle tahsilini Birgi'de tamamladığını söylemek mümkündür⁹⁶. Kaynaklarda, nahve dair hocasının İzharu'l-esrâr'ına Keşfü'l- esrâr adıyla yazmış olduğu şerhi dışında herhangi bir eserinden söz edilmemiştir⁹⁷. Şerhinin muhtevâsından özellikle Arap grameri sahasında iyi bir âlim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kâtip Çelebi de, müellifin bu şerhinden övgüyle bahsetmiştir (Keşf. I, 117).

AY 6355

Eser, sırtı siyah meşin, şîrâzeli, üzeri sonradan tamir görmüş siyah muşamba kaplı, mukavva bir cilt içinde 94 varak olup 205 x136 (129x 69) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, açık krem renk üzerine kırmızı mürekkeple çizilmiş cetvelle çevrili 15 satır okunaklı bir nesihle yazılmıştır. 1^b sayfasında müzehheb bir serlevha vardır. Sayfa kenarlarında tashihât ve tâlikâtlar bulunmaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, önemli ve şerhedilen yerlerin üst tarafı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Eserin 94^a - 95^a varağında fevâid bulunmaktadır.

İstinsah kaydı (94^a) : Kuşluk vakti, Cuma günü. Cemaziyulevvel 1804 h. senesi Muḥammed b. Ḥuseyn eliyle

Baş (1^b) :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ الْوَلِیِّ الْاِنْعَامِ ... وَالصَّلٰوةُ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ الْعِظَامِ ... وَبَعْدَ فَاَنِّیْ
شَرَحْتُ كِتَابَ اسْتَاذِی رَحْمَةً اِلّٰهِ عَلَيْهِ تَعَالٰی عَلَيْهِ الْهُدٰی مُتَوَكَّلًا عَلٰی اللّٰهِ شَرْحًا مَّسْمُوعًا بِكَشْفِ الْاَسْرَارِ ... الْبَاب

⁹⁶ Mehmed Tahir Bursalı, **a.g.e.**, C.I, s.255; **GAL Suppl.**, C.II, s.656.

⁹⁷ Bk. Kâtip Çelebi, **a.g.e.**, C.I, s.117; Mehmed Tahir Bursalı, **a.g.e.**, C.I, s.255; **GAL Suppl.**, C.II, s.650.

الاول في العامل اعلم اولاً ظرف للزمان المتقدم انتصابه على الظرفية وعامله . اعلم ان الكلمة اى جنس الكلمة وهي من الكلم وهو جرح ...

Son(93^b) :

... وصفة اسم لا المبني المفردة المتصلة به فانه يجوز بناؤها على الفتح حملا على معنوته لمكان الاتحاد بينها والاتصال وتوجه النفي الى النعت حقيقة نحو لا رجل ظريف واعرابها رفعاً حملا على اللفظ او على محله القريب نحو لا رجل ظريفاً وظريف . تمت .

3.110. 'Ucāletu't- ta'lim

AY 6444

Eser, üzeri kırmızı renk, yıldız zencirekli, yıldız köşebentli, yıldız şemseli, miklepli, şirâzeli, sonradan tamir görmüş renkli ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde 492 sayfa olup 204 x144 (bbx bb) mm. ebadında, koyu krem ince kâğıt üzerine muhtelif satırlarda tâlikle yazılmıştır. Eser aralarında boş sayfalar bulunmaktadır. Eserde muhtelif eserlerden alıntı yapılmış ve sonlarına nereden alındıkları yazılmıştır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الملك الكريم بديع السماوات والأرض الحي القيوم والصلوة
والسَّلَام على سيدنا محمد الرؤف الرحيم... أما بعد فهذه عُجالة التعليم في البحث عن الالفاظ متداولة بين أرباب
التأليف ... قولهم في أول الدرس رضى ...

Son(489^b) :

... وكيفيته اى حالته وصفاته ... والكمية العدد نسبة الى كم بعدما شددت ميمه جريا على القاعدة المعروفة فى باب النسب والكيفية إلى كيف التى يسأل بها عن الحال الذى يسمونه مقولة كيف ... شرح كفاية المسمى بكفاية المقتضى .

3.111. Kifāyetu't- tālib nazm Kāfiyet İbn Hācib, Muḥammed Ma'rūf, en- Nevdehī (ö.1166/1753)

Müellifin tam adı Muḥammed Ma'rūf b. Muṣṭafa b. Aḥmed en- Nūvdehī el- Kādīrī eş- Şāfi'ī el-Berzincī'dir. Alim ve edebiyatçıdır. Şehrubāzār'da doğdu. 1166/1753 yılında Irak Süleymaniye'de vefat etti.

Eserlerinden bazıları şunlardır ; el- İ'rāb fī nazmi kavāidi'l- i'rāb, Zāde'l- miād fī mesāli'l- i'tikād, Taşrīfu'l- mebānī fī nazmi taşrīfi'z- Zencānī, el- Cevheru'n- nazīdu fī kavāidi't- tecvīd, Kaṭru'l-ārīzi fī 'ilmi'l ferāiz⁹⁸.

AY 6808

Eser, şirâzeli, üzeri siyah muşamba kaplı, sonradan tamir görmüş mukavva bir cilt içinde 86 varak olup 1^a - 6^b varakları arası 215 x154 (170x 93) mm. ebadında, koyu krem renk, âharlı, filigranlı, koyu krem ince kâğıt, 7^a - 86^b varakları arası 227 x165 (170x 90) mm. ebadında, âharlı, filigranlı, açık krem ince kâğıt üzerine 15 satır güzel bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer sayfa kenarlarında tâlikâtlar bulunmaktadır. Eser manzum olarak yazılmıştır.

İstinsah kaydına rastlanamadı.

⁹⁸ Kehhāle, a.g.e., C.III, s.727.

Baş (1^b) :

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين،
قال الفقير العلوي النودهي
الحمد لله الذي له النعم
وصلواته وتسليما ته
هو الحبيب والخليل المصطفى
وآله وصحبه النخاة
(1^b) وبعد فالنحو عظم النفع
باب الاسم
(2^a) الاسم ما دل على معنى حصّل
في نفسه اي بالدلالة استقل ...
محمد راجي رضي سيده
مشرّ فللعلم ومن به اعتصم
على نبى عظمتاياته ...
محمد أحمد ينبوع الصفا...
نحو الهدى سفائن النجاه
النفع الات علوم الشرع ...
في نفسه اي بالدلالة استقل ...

Son(86^a) :

... وزيد ما وكل حرف زيدا
مثاله عما قليل فيما
يعنى برحمة وعن قليل
(67^b) وافضل السلام والصلاة
والال اهل الهميم الغوالى
قد سمى الصلة والتاكيدا
رحمة النظم بها قد حتما
والحمد لله على التكميل ...
على النبي منيع الصلاة
والصحب أهل الفضل والكمال

SONUÇ

Her milletin kendine has tarihi ve kültürel bir mirası vardır. Sahip olduğumuz kültür mirasının en önemlilerinden biri de ecdâd yadigârı yazma eserlerdir. Yazma eserler yazılmış oldukları dönemlerdeki gizli kalmış ve tarihe mâl olmuş değerleri günümüz insanlarına ve ilim âlemine sunan kültür hazineleridir. Bu eserlerin muhafaza edilmesi, saklanması, tahribe uğrayanların tamir edilmesi, gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması millî kültürümüzün korunması bakımından çok önemlidir. Zamana meydan okurcasına bize ulaşan bu eserleri ilim dünyasına sunmak da korumak kadar önem arz etmektedir. Bu bakımdan, kütüphanelerimizde bulunan yazma eserleri bilgisayar ortamına aktarma çalışmalarına başlanması ve bu kültür hazinelerimizin gelecek kuşaklara aktarılması, büyük önem taşıyan bir çalışmadır.

Kütüphanelerin anahtarları kataloglardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında yazma eserleri kataloglama ve sınıflama çalışmaları üzerinde durulmuştur. Günümüze kadar yapılan çalışmalar sonucunda İstanbul kütüphanelerinde bulunan bazı yazma eser koleksiyonlarının katalogları yayımlanmıştır. Ancak bu kataloglar mevcut koleksiyonların çok az bir kısmını oluşturmaktadır.

Çalışmamızda satır satır, ince ince işlenmiş olan el emeği, göz nuru yazma eserlerimizi bir nebze olsun tanıtmaya çalıştık. Çalışmamızın birinci bölümünde Arap Dili ve Arap Dilbilim Çalışmalarını ana hatlarıyla ele aldık.

İkinci bölümde ise İstanbul Üniversitesi ve İ.Ü. Kütüphanesi hakkında genel bilgi verdik.

Çalışmamızın esasını teşkil eden üçüncü bölümde, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki sarf ve nahve dair (ع -ع) 111 Arapça yazma eseri inceledik. Bu eserlerin bibliyografik künyelerini, nüsha özelliklerini ve kısaca

müelliflerini tanıtmaya çalıştık. Bu vesile ile çalışmamızın sarf ve nahivle ilgilenenler ve ilim dünyası için işlevsellik arz etmesini dileriz.

BİBLİYOGRAFYA

el- Anṭākī, Muṣṭafa b. el- Cāmī, **Nüfüzü'l-lisān ve 'uküdü'l-hisān** (nşr. Mehmet Yavuz), İstanbul, 2001.

Arslan, Ahmet Turan, **İmam Birgivi Hayatı Eserleri ve Arapça Tedrisâtındaki Yeri**, Seha Yay. İstanbul, 1992.

Ayni, Mehmed Ali, **Türk Ahlakçıları**, İstanbul, 1939.

el-Bağdādī, İsmail Paşa, **Hediyyetu'l-‘arifin esāmi'l-Müellifin ve āsāri'l-musannifin min Kesfi'z-zunūn** (Hacı Halife ekinde), Dāru'l-Fikr, Beyrut, 1982.

a. mlf. , **İzāhu'l-meknūn fi'z-zeyli 'alā Keşfi'z-zunūn 'an esāmi'l-kutūb ve'l-funūn**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1982

a. mlf. , “İbn'l-Ḥācib”, **DİA**, İstanbul, 2000, C.XXI.s. 55-58.

Beyhan, Eyüp, **Selimağa Kütüphanesindeki Arapça Nahiv ve Sarfla İlgili Yazma eserlerin Tanıtımı**, Yüksek Lisans Tezi.

Brockelmann, Carl, **Geschichte der Arabischen Litteratur**, Leiden, 1943-1949.

a. mlf. , **Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband**, Leiden, 1937-1942

Bursalı, Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, İst., 1338-1905.

Cağmar, M. Edip, “ez-Zemahşerī ve Makamāt Adlı Eseri”, **Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi**, IV, sayı:1.

Corci, Zeydan, **Tārīhu ādābi'l-lugati'l- 'Arabiyye**, Beyrut, Dāru Mektebeti'l-

Hayat, 1983.

Çelebi, Kātip, **Keşfu'z- zunūn 'an esāmi'- kutubve'l- funūn**, I-II, İstanbul, 1941-43.

Cheneb, Moh. Ben," Ibnu'l- Hācib ", **M. E. B. İslam Ansiklopedisi (İA)**, 13 c. , İstanbul 1966, C.V, s.856-857.

Çetin, M. Nihad, "Arap" , **DİA**, C.III, İstanbul, 1990, s. 282.

Demirayak, Kenan, "Merāhu'l-Ervāh" , **DİA**, C.XXIX, İstanbul, 2004, s.165-166.

Durmuş, İsmail, "Nahiv" , **DİA**, C. XXXII, 2007, İstanbul s.306.

a. mlf. , "Adalı Şeyh Muştafa " **DİA**, C.I, İstanbul,1988, s.34.

el-Enbārī, Ebu'l-Berekāt Kemāluddīn, **Nuzhetu'l-elibbā fī tabakāt el- udebā**, nşr. İbrāhim es- Sāmerrā'ī, Bağdat,1959.

Furat, Ahmet Subhi, **Arap Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1996.

Gümüş, Sadreddin, **Seyyid Şerif el- Curcānī ve Arap Dilindeki Yeri**, İstanbul, Fatih Yayınevi Matbaası, 1984.

Gündüzöz, Soner "Sarf ve Nahiv İlimlerinin Doğuşu Üzerine", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, IX, İzmir, 1997.

Hācī Hālife, **Keşfu'z-zunūn 'an esmāi'l-kutub-i ve'l-funūn**, **Dāru'l-Fikr**,Beyrut, t. y.

Hacımuftüoğlu, Nasrullah, 'Abdulķāhir el- Curcānī, **DİA**, C.I, İstanbul, 1988, s.247-248.

[Http://www.arapcaogreniyorum.blogcu.com](http://www.arapcaogreniyorum.blogcu.com)

[Http://www.mebtr.com](http://www.mebtr.com)

[Http://tr.wikipedia.org/wiki/darulfunun](http://tr.wikipedia.org/wiki/darulfunun)

[Http://www.yazmalar.gov.tr](http://www.yazmalar.gov.tr)

el- Hamevī, Yāqūt **İrşādu'l erīb ilā ma'rifeti'l- edīb el- ma'rūf mu'cemu'l- udebā ev tabakātu'l-udebā**, London, 1927.

İbn Ācurrūm. **el-Mukaddime Ācurrūmiyye fi kavā'idi 'ilmi'l-'Arabiyye**, nşr. M. Sadi Çöğenli - Kenan Demirayak, Erzurum 1997.

İbnu'l-Enbārī, **Nuzhetu'l-elibbā fī tabakāt el- udebā**, nşr. İbrāhim es-Sāmerrā'ī, Bağdat,1959.

İbn Hāllikān, Şemsuddīn Aḥmed b. Muḥammed b. Ebī Bekr b. Hāllikān, **Vefeyātu'l-A'yān ve enbā-u ebnāi'z-zamān**, Beyrut, Dāru Sadır, 1970.

İbn Hişām, Ebū Muḥammed Cemāluddīn 'Abdullah b. Yūsuf b. Aḥmed b. 'Abdillah b. Hişām el-Ensārī el-Mışrī, **Muğni'l-Lebīb 'An Kutubi'l- E'arīb** (nşr. **Muḥammed 'Ali Beydun**), Daru'l-Kutubu'l- 'İlmiyye, Beyrūt, 1998.

İbn Nedīm, Ebu'l-Ferec Muḥammed b. Ebī Ya'kub İshāk b. Muḥammed b İshāk en-Nedīm, **el- Fihrist**, Beyrut, t.y.

İbrahimoglu, Süleyman Molla, **Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Tefsirler (Metot ve Kaynakları)**, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 2002.

İslam Alimleri Ansiklopedisi, I-XIII ,İstanbul, C.X, s.146-147.

Karahan, Abdulkādir, "es- Suyūtī ", **İA**, İstanbul 1966, C.XI, İstanbul,1995, s.258.

Kehhāle, 'Omer Rızā, **Mu'cem el- mu'ellifin terācimu muşannifi'l-kutubi'l-**

‘arabiyye , Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, Beyrut, t. y.

a. mlf. , **el-Mustedrek ‘alā mu‘cemi’l- mu‘ellifin**, Beyrut, 1988.

Kılıç, Hulüsi, “Basriyyün” ,**DİA**, C. V, İstanbul,1992, s.119.

a. mlf. , “İbn’l-Hācib” , **DİA** C.XXI, İstanbul, 2000, s.55-58.

a. mlf. , “Kūfiyyün” , **DİA**, C. XXVI, İstanbul,2006, s.345-346.

Kufralı, Kāsım, “Birgivi” , **İA**, İstanbul, 1966, C.II, s.634.

el- Luğavī, Ebū Ṭayyib, **Merātibu’n-nahviyyīn**, nşr. M. Ebu’l- Fazl İbrāhīm, Kāhire,1375.

Molla İbrahimoglu, Süleyman, **Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Tefsirler (Metot ve Kaynakları)**, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 2002.

Okumuş, Ömer, “ ‘Abdurrahmān Cāmī” , **DİA**, C. VII, İstanbul,1993, s.94.

Özbalıkçı, M. Rāşit, “İbn Hişam en-Nahvī” , , **DİA**, C.XX, İstanbul,1999, s.74.

er- Rāfi‘ī, Mustafa Sādık, **Tārīhu ādābi’l- ‘arab**, Beyrūt, 1974.

Riyāzizāde, ‘Abdullatīf b. Muḥammed, **Esmā‘u’l-kutüb el- mutemmim li Keşfi’z- zunūn**, (nsr. Dr. Muḥammed Altuncı), Mektebetu’l-Hancı, Mısır, t. y.

es-Sirāfi, Ebū Saīd el-Ḥasan b. ‘Abdullah, **Ahbāru’n-nahviyyīn el-Basriyyīn**, Thk. F. Frenkow, Beyrut, 1936.

Serkis, Yūsuf b. İlyan b. Mūsā ed-Dımaşkī, **Mu‘cemu’l-matbuāti’l-‘arabiyye ve’l-mu‘arrabe**, Kahire, 1928.

es-Suyūtī, Celāluddīn ‘Abdurrahmān b. Ebī Bekr, **Buġyet el-vu‘āt fi ṭabaḳāti’ n-nuḥāt** , Kāhire,1326.

a. mlf. , **el-İtkan fi ‘u‘lūmi’l-Ḳur’ān** (thk. Aḥmed ‘Ali), Dāru’l-Hadīs, Kāhire, 2003.

Şaban, İbrahim, **Türk-Osmanlı Ālimlerinin Arap Belāgatına Yaptıkları Katkılar (XVII-XVIII. Asırlar)**, Yüksek Lisans Tezi.

Ṭaşköprüzāde, Aḥmed b. Muştafa, **Miftahu’s-Se‘āde ve Mişbaḥu’s-Siyāde Fi Mevzū‘ati’l-‘Ulūm**, Kahire, 1968.

a. mlf. ., **eş- Şekāiku’n- nu‘māniye fi ‘ulemāi’d-devleti’l- ‘Osmāniye**(nşr. Ahmed Subhi Furat), **İstanbul 1405/1985**.

a. mlf. , **es-Sekā’iku’n-Nu‘māniyye fi Ulūmi’d-Devleti’l-Osmaniyye**, (inceleme ve notlarla neşreden Ammed Subhi Furat), İstanbul, 1985.

Topuzoġlu, Tevfik Rüştü, ‘Halil b. Ahmed’ , **DİA**, C.XV, s. 309-312.

Turan, Abdalbāki, ‘İbn Malik et-Tai’ , **DİA**, C.XX, s.169.

Yavuz, Mehmet , **Arap Gramerine Dair Eser Yazan Osmanlı- Türk Alimleri (XVI-XX. Asırlar)**, İstanbul,

a. mlf. , **Kuruluştan Fatih Devri Sonuna Kadar Arapça Gramer (Sarf - Nahiv)’e dāir Eser Yazan Osmanlı - Türk Ālimleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1991.

Yıldız, Hakkı Dursun, “Arap” , **DİA**, C.III, İstanbul, 1990, s.272.

Yıldız, Sakıp “Aḳkirmāni”, **DİA**, C.II, İstanbul, 1989, s.270.

Yüksel, Emrullah, ‘Birgivi’, md., **DİA**, C.VI, İstanbul, 1993, s.191.

Žayf, Őevķī, **el-Medarisu'n-nahviyye**, Mısır, 1968.

ez-Zirikī, Ğayreddīn, **el-‘Alam kamus terācim li-eşheri'r-ricāl ve'n-nisā mine'l-‘arab ve'l-musta‘ribīn ve'l-musteŐrikīn**, Beyrut, 1992.

ez- Zubeydī, M. b. el- Ğasan ö. 379/989, **Tabakātu'n nahviyyīn ve'l-lugaviyyīn**, thk. M. Ebu'l- Fazl İbrāhīm, Kāhire, 1954.